

**T.C.
KILIS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI**

**SELİM SABİT EFENDİ’NİN “NAHV-İ OSMÂNÎ” ADLI
ESERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selçuk DAĞDELEN

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENER

**KILIS
HAZİRAN 2013**

T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI

SELİM SABİT EFENDİ’NİN “NAHV-İ OSMÂNÎ” ADLI ESERİNİN
İNCELENMESİ

SELÇUK DAĞDELEN

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENER

(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ

(Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Erdinç GÜLCÜ

(Üye)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı
SBE Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Halil ALDEMİR

T. C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu ve bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

28/05/2013
Selçuk DAĞDELEN

ÖZET

SELİM SABİT EFENDİ’NİN “NAHV-İ OSMÂNÎ” ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ

DAĞDELEN, Selçuk

Yüksek Lisans Tezi, Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd.. Doç. Dr. Hasan ŞENER

Haziran 2013, 150 Sayfa

Çalışmamızda, Selim Sabit Efendi’nin 1881’de ortaokullar için yazmış olduğu “Nahv-i Osmânî” adlı ders kitabını inceledik. Eserde, Osmanlı Türkçesi cümle bilgisi, tamlamalar ve fiilimsilerle ilgili bilgiler Türkçe, Arapça ve Farsçada kullanılış şekilleri bakımından kıyaslanarak verilmiştir.

Yaptığımız bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. “Birinci Bölüm”de tezimizin problem, amaç, önem, sınırlılıklar ve tanımlarından; “İkinci Bölüm”de çalışmamızın yöntemini oluşturan araştırma modeli, evren ve örnekleme verilerin toplanmasından; “Üçüncü Bölüm”de Selim Sabit Efendi’nin hayatı, eserleri ve Türk eğitim tarihindeki öneminden bahsettik. “Dördüncü Bölüm”de “Nahv-i Osmânî” adlı eseri Latin alfabesiyle Türkiye Türkçesine aktardık ve eserde geçen dil bilgisi terimlerini tespit ettikten sonra bunlara açıklama getirerek “Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü” oluşturduk.

Tez çalışmamızın sonuna eklediğimiz “Kaynaklar” kısmında, çalışmamızda faydalandığımız eser ve dokümanların künyelerini verdikten sonra Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren Türkçe ile ilgili yazılmış dil bilgisi kitaplarından bibliyografya denemesi yaptık. Ayrıca çalışmamızın son kısmında “Ekler” adı altında eserin orijinal metnine yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Selim Sabit, Nahv-i Osmânî, dil bilgisi terimleri, söz dizimi

ABSTRACT**EXAMINATION OF SELIM SABIT EFENDI’S WORK NAMED****“NAHV-I OSMANI”**

DAĞDELEN , Selçuk

Master’s Thesis , Department of Turkish Teaching

Thesis Advisor : Assistant Professor Dr. Hasan ŞENER

June 2013 , 150 Page

In this study, we studied the course book “Nahv-i Osmânî” written by Selim Sabit Efendi for secondary school students in 1881. In this book, the information about the syntax of Ottoman Turkish, noun phrases and gerundial is given comparatively according to their way of use in Turkish, Arabic and Persian.

This study consists of four parts. We mentioned the problem, aim, importance, limitedness and definitions of the thesis in ‘The First Part’; the model of researching, gathering data by population and paradigm composing the method of the thesis in ‘The Second Part’; Selim Sabit Efendi’s life and works and his importance for History of Turkish Education in ‘The Third Part’. In “The Fourth Part”, we translate Nahv-i Osmani into Turkish with Latin Alphabet and we determine the grammar terms and we write a ‘Grammar Terms Dictionary’ explaining these terms.

In the resources of the thesis study, after writing the work and documents we write bibliography of grammar books about Turkish from Republic Days. In addition to those, at the last part of our study called ‘appendix’ we present the original form of the work.

Key Words: Selim Sabit, Nahv-i Osmânî, grammar terms, syntax

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ	VI
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.1.Problem	5
1.2.Amaç	6
1.3.Önem	6
1.4.Sınırlılıklar	6
1.5.Tanımlar	6
İKİNCİ BÖLÜM	
YÖNTEM	
2.1.Araştırma Modeli	7
2.2.Evren ve Örneklem	7
2.3.Verilerin Toplanması	7
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SELİM SABİT EFENDİ	
3.1.HAYATI	9
3.2. ESERLERİ	13
3.2.1. Risâle-i Elifbâiyye	13
3.2.2. Rehnümâ-i Muallimîn	14
3.2.3. Mi'yâru'l Kelâm	15
3.2.4. Muhtasar Coğrafya Risâlesi	15
3.2.5. Tavîl-i Mikyâs Levhaları	16
3.2.6. Muhtasar Hesâb Risâlesi	17
3.2.7. Muhtasar Sarf-ı Osmânî	17
3.2.8. Muhtasar Tarih-i Osmânî	18
3.2.9. Nahv-i Osmânî	19
3.2.10.Hamîdiye Kütüphanesi'nde Mahfûz Kütüb-i Mevcûdenin Defteridir.....	19
3.2.11. İlm-i Hesâb Risâlesi	20
3.2.12. Yeng-i Elifbâ-yı Türkî	20
3.3. SELİM SABİT EFENDİ'NİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ..	21

3.3.1. Selim Sabit Efendi'nin Öğretmenlik Mesleğinin Niteliğine İlişkin Görüşleri	22
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4.1. "Nahv-i Osmânî"nin Latin Alfabesiyle Türkiye Türkçesine Aktarımı	25
4.2. Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü.....	60
SONUÇ	72
KAYNAKLAR	
a. Yararlanılan Kaynaklar	77
b. Cumhuriyetten Günümüze Türk Dili Üzerine Yazılmış Dil Bilgisi Kitapları Bibliyografya Denemesi	79
EKLER	
NAHV-İ OSMÂNÎ (TIPKI BASIM)	84
ÖZGEÇMİŞ	150
VITAE	150

KISALTMALAR

Aktaran	: Akt.
Bakınız	: bkz.
Basım tarihi yok	: t.y.
Basım yeri yok	: y.y.
Cilt	: C
Çeviren	: Çev
Editör	: Ed.
Hazırlayan	: Haz.
Sayfa	: s
Sayı	: S
Türk Dil Kurumu Yayınları	: TDK
Türkiye Diyanet Vakfı	: TDV
ve diğerleri	: vd.
Yayınlayan	: Yay.
Yıl	: Y

ÖN SÖZ

Nahv-i Osmanî, Selim Sabit Efendi tarafından 1881 yılında rüştiye mektebi talebelerine nahv (söz dizimi) ilmini öğretmek amacıyla yazılmıştır. Eserde, Arapça, Farsça ve Türkçe lisanlarının kuralları ve özellikleri verilmiş, bunlar birbirleriyle kıyaslanmıştır. Yapmış olduğumuz çalışmayla, ilk çağdaş eğitimcilerimizden biri olan Selim Sabit'in o dönemdeki kullanılan dilin kaidelerini nasıl ele aldığını, dil bilgisi çalışmalarında geline nokta ve aynı zamanda, eserdeki Osmanlıca dil bilgisi terimlerinin günümüz Türkçesindeki karşılıklarını bulup günümüzde bu terimlerin nasıl tanımlandığını ve nasıl karşılandığını, bir terimler sözlüğü şeklinde hazırlamaya çalıştık. Bu terimlerin açıklamalarının yanında bulunan numaralar orijinal metindeki sayfa numarasını göstermektedir. Eser içerisinde geçmeyip de tanım içerisinde bulunan dil bilgisi terimlerinin anlamlarını dipnotla gösterdik. Eseri Latin alfabesiyle Türkiye Türkçesine aktarırken -metne sadık kalma açısından-Osmanlıca Lügâtlerdeki yazımını dikkate aldık.

Eser, Osmanlı Türkçesindeki Arapçanın hakimiyetinden dolayı Arapça dil bilgisi metoduna göre ve Arapça terimlerle yazılmıştır. Dört sayfalık uzunca bir mukaddimeden sonra nahv ilmini, kelamı ve cümleyi açıklayarak konuya bir giriş yapmıştır. Birkaç yönüyle cümleleri gruplara ayırmış ve her grubu kendi içerisinde de alt başlıklara bölmüş ama bu gruplandırmalar günümüzdeki gibi ana başlıklar halinde olmadığından biraz karışıktır. Söz konusu bölümlerden birinde cümlenin tamamlayıcı unsurları olarak tümleçleri, nesnelere, tamlamaları ve fiilimsileri ele almıştır. Özellikle tamlama (isim ve sıfat tamlamaları) ve fiilimsilerde adlandırma yaparken günümüzdeki gibi ağırlıklı olarak aldığı eklerle değil kelimelerin anlamı ve bu kelimelere gelen eklerin bunlara kattığı anlamlarla isimlendirme yapılmıştır.

Yer yer “fâide, tenbîh ve imlâ”larla dilin ince kurallarının gösterildiği eser, bir cümle tahlili ve öğrencilerin alıştırma yapması için verilen dokuz makaleyle son bulmuştur.

Çalışmamız boyunca güler yüzünden ve babacan tavırlarından ödün vermeyen, tezin hazırlanmasında büyük emeği geçen hocam Yrd.. Doç. Dr. Hasan ŞENER'e; lisans döneminden beri Türkçe dil bilgisi alanında bana en büyük katkıyı sağlayan ve her daim bir telefon kadar uzağımda olup yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd.. Doç. Dr. Ahmet DEMİRTAŞ'a; kendi ülkemizde kendi değerimiz olan Selim Sabit Efendi'nin bulamadığımız “Nahv-i Osmanî” adlı eserini Amerika Princeton Üniversitesi kütüphanesinden temin edip bana ulaştıran Mustafa Kemal DAĞDELEN'e, her ne kadar bu çalışmanın içinde olmasa da rahat çalışabilmem için iki bebeğimizle evin tüm sıkıntılarını omuzlayarak arkamda dağ gibi duran eşim Bilge'ye ve dolaylı yahut doğrudan çorbada tuzu bulunan herkese teşekkür ederim.

GİRİŞ

İnsanların duygu, düşünce ve isteklerini anlatmak, birbirleriyle iletişim kurmak amacıyla kullandıkları sesli ya da yazılı göstergeler dizgesi (Bilgin: 2002: 1) şeklinde kısaca tanımlayabileceğimiz dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir (Ergin 2004: 3). İşte bu içtimai müessesenin “ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim”e (www.tdk.gov.tr) ise dil bilgisi denir.

Muharrem Ergin’e göre dil bilgisi, bir dili bütün cepheleriyle inceleyen bilgi koludur (Ergin 2004: 28). Dilin seslerini inceleyen kısmına ses bilgisi (fonetik); yapı yönünden kelime ve şekilleri konu edinen kısmına şekil bilgisi (morfoloji veya sarf); kelime ve şekillerin çıkış yerlerini, yani menşelerini araştıran kısmına mense veya türeme bilgisi (etimoloji); kelime ve şekillerin aralarındaki münasebetler ile cümleleri inceleyen dalına ise cümle bilgisi veya söz dizimi, sentaks veya nahv; dilin anlam oluşturma mekanizmalarını inceleyen dalına ise semantik denmektedir. Dil ancak bu saydığı unsurlarla tamamlandığı gibi, dil bilgisi de bu unsurlardan teşekkül etmektedir. Bu bölümlerin hemen hepsi dil bilgisi içinde ayrı ayrı incelenmelerine rağmen, birbirlerinden kat’i çizgilerle ayrılmazlar ve daima birbirlerine karışırlar. Bu itibarla dil bilgisi bir dili bütün cepheleriyle bir bütün olarak ele alıp inceleyen ilmin adıdır (Ergin 2004: 28; Taştan 2009: 1).

Türkiye Türkçesi gramerinin günümüzdeki durumuna gelinceye dek nasıl çalışmalar yapıldığına kısaca bir göz atacak olursak; X. yüzyıldan başlayarak İslam medeniyeti alanına girmiş olan Türk dünyasında, Araplara ve diğer yabancılara Türkçeyi öğretmek üzere yazılmış gramer ve gramer-sözlük karışımı eserlerin çoğu Arap, bazıları da Fars dilindedir. Bu eserlerde Türkçenin malzeme ve kuralları Arap

dilinin kalıplarına göre düzenlenmiştir. Divânü Lûgati't Türk (M. 1073), Kitabu'l-İdrâk li Lisani'l Etrâk (M. 1312), Mukaddimetü'l-Edeb (13. yüzyıl), Ettuhfetü'z-Zekiyye (14. yüzyıl) gibi Türk kültürünün kaynak eserleri, bunun tipik örnekleridir. Bu tutuma paralel olarak elbette söz konusu eserlerde geçen dil olayları ve kurallar da Arapça terimlerle karşılanmıştır (Korkmaz 2010: X).

Türkçe ilk dil bilgisi kitabı, Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda yazmış olduğu ama bulunamayan Kitâbu Cevâhirü'n-nahv fi Lûgati't- Türk adlı eseridir (Gülensoy 2000: 304). Ebu Hayyan'ın Arap diliyle, Arapça dil bilgisi metoduna göre düzenlenmiş eseri Kitabu'l-İdrâk li Lisani'l Etrâk (yazılışı 1312 baskı 1931) ilk Türk dil bilgisidir. Osmanlı Türkçesinde yazılmış ilk dil bilgisi kitabı ise; Bergamalı Kadri'nin Müyessiret-ül-Ulûm (1530) adlı eseridir (Taştan 2009: 2; Korkmaz 2010: IX).

XIX. Yüzyıla kadar -yukarıda da zikrolunduğu gibi- Türkçe dil bilgisinin kurallarını içeren yapıtlar daha çok Arap ve Fars dillerinin kaidelerine göre tertip edilmiş ve kullanılan dil bilgisi terimleri de mezkur dillere ait olarak kullanılmıştır.

XIX. yüzyılda Avrupa'ya özellikle de Fransa'ya öğrenci gönderilmesi, Fransızca öğrenimi için önce Tercüme Odalarının açılması, akabinde XIX. yüzyıldaki eğitimde modernleşmeye paralel olarak Arapça ve Farsçanın yanında Fransızcanın da okullarda yabancı dil olarak okutulmasından (Özkan 2010: 1788-1789) olsa gerek bu yüzyılda ve XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan dil bilgisi kitaplarında Fransızca dil bilgisi yönteminin de etkili olduğunu görüyoruz. Bu eserleri ve yazarlarını sınıflandırarak gösterecek olursak:

Arapça ve Farsçanın dil bilgisi metoduna uyan yazarlar ve eserleri:

- Ahmed Cevdet ve Mehmed Fuad paşaların Medhal-i Kavâid (1851),
- Kavâid-i Osmaniyye (1865),
- Abdullah Ramiz Paşa'nın Lisan-ı Osmanî'nin Kavâidini Havi Emsile-i Türkî (1866),
- Süleyman Paşa'nın İlm-i Sarf-ı Türkî (1874)
- Tertîb-i Cedîd Kavâid-i Osmaniyye (1875)
- Kavâid-i Türkiyye (1875),
- Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmanî (1876)¹(Ülken 2005: 208; Turan 1990: 60)

¹ Ahmet Vefik Paşa, bu eseriyle Türkçeyi Osmanlıcadan ayrı bir bütün olarak ele alan ilk kişi olmuştur(Ülken 2005: 208-209).

- Ali Nazmi'nin Lisan-ı Osmanî (1880),
- Selim Sabit'in Sarf-ı Osmanî ve Nahv-i Osmanî (1881),
- Abdurrahman Fevzi'nin Mikyasül-Lisan Kırtasü'l-Beyan (1881),
- Mehmed Rıfat'ın Külliyyât-ı Kavâid-i Osmaniyye (1885)
- Manastırlı Rıfat'ın Külliyyat-ı Kavaid-i Osmaniye (1885),
- Abdullah Ramiz Paşa'nın Emsile-i Türkî (1886),
- Şemseddin Sami'nin Nev-Usûl Sarf-ı Türkî (1892),
- Necib Asım'ın Osmanlı Sarfı (1894).
- Mehmed Rıfat'ın iki ciltlik Hâce-i Lisan-ı Osmanî (1894-1895)

Fransız lisanının metodunu uygulayan yazarlar ve eserleri:

- Şeyh Vasfi, Mufassal Yeni Sarf-ı Osmanî (1901),
- Mufassal Nahv-ı Osmanî (1901);
- Hüseyin Cahid Türkçe Sarf u Nahv (1908);
- Ahmed Cevad, Lisan-ı Osmanî (1912);

• Anton Tıngır; Türk Dilinin Sarf-ı Tahlisi. (Korkmaz 2010: X; Taştan 2009: 2-3; Özçam 1997: 125-127; Timurtaş 1962: XIII-XIV; Adaklı 2010: 1).

1928 yılında yeni Türk alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte Türk gramerciliğinde yeni bir dönem başlamıştır. Yeni Türk alfabesiyle ilk gramer denemesi, Türk Dili Encümeni'nce 1928 yılında hazırlanan “Muhtasar Türkçe Gramer” adlı eserdir. Cumhuriyet döneminde bu eserle başlayan gramer yazma faaliyetleri günümüze kadar sürerek pek çok eser yazılmıştır (Adaklı 2010: 1).

Dilin en küçük birimi olan sestem cümleye kadar bütün dil birliklerini yapı, anlam, görev, menşe bakımından inceleyen dil bilgisi, bir milleti millet yapan başta dil olmak üzere kültürün her sahasında milli değerlerin, milli bilincin korunmasında önemli rol oynar. Şöyle ki ana dil; bireyin, kendi milleti gibi düşünüp davranması, milletin geçmişiyile bağlarını öğrenip gelecek için o milletin ortak ideallerine sahip olması, kısacası bireyin kendini milletine ait hissetmesi için nasıl çok önemli bir unursa, bu ana dilin korunması ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi de yapılan dil bilgisi çalışmalarına bağlıdır.

Nitekim bununla ilgili Zeynep Korkmaz da “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar” adlı makalesinde “Bilindiği üzere bir dilin yazı ve edebiyat dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğüdür. Öteki de dilin kelimelerini söz haline getiren, o dilin yapı ve işleyiş kurallarını bir sistem halinde içine alan grameridir. Sözlük ve gramerler, dili kuşaklar

arasında unutulmaktan kurtaran, onları birbirine bağlayan bağlardır. Gramer aynı zamanda bir dilin sağlıklı olarak gelişmesinin de anahtarıdır. Bu bakımdan dil ve kültür varlığımızın korunmasında ve devamında önemli bir etken durumundadır.” (Korkmaz 1996: 3; Özçam 1997: 121) ifadelerini dile getirmiştir.

“Bir âdem mütevellid ve mütevattın olduğu memleket ve tâbî ve mensûb bulunduğu devlet ve milletin lisanını öğrenmeksizin elsine-i saire tahsiline heves itmek kendi hânesini bırakub da kirâ evlerinde sürtmek gibidir.” (Selim Sabit 1885: 62) sözüyle Selim Sabit, kendi dilini en iyi şekilde öğrenmenin ne denli önemli olduğunu vurgulamış ve bunu da Osmanlıca'nın gramerini anlattığı “Nahv-ı Osmani” adlı eseri ile de davranışa dökerek somutlaştırmıştır. Mezkur eser, XIX. yüzyılın ikinci yarısında (1881) yazılmış, Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarını Türkçedeki kurallarla karşılaştırarak ele alınmış bir ders kitabıdır.

Yapmış olduğumuz çalışmayla bu eseri Latin alfabesiyle Türkiye Türkçesine aktararak gramer çalışmalarına bir nebze olsun bizim de katkımız olsun istedik. Çalışmamızda ayrıca eserdeki dil bilgisi terimlerinin günümüzdeki karşılıklarını vererek ve tam karşılıkları bulunmayan terimlere açıklama getirerek bir dil bilgisi terimleri sözlüğü oluşturmayı da amaçladık.

BİRİNCİ BÖLÜM

Problem

Arapçada sarf ü nahv, Batı dillerinde ise gramer olarak sözlüklerde yerini alan dil bilgisi, bir dili bütün ayrıntılarıyla inceleyip kurallarını belirten bilimdir (Hatiboğlu 1972: 32-33).Diğer bir ifadeyle dil bilgisi, bir dili seslerden cümlelere kadar, ihtiva ettiği bütün dil birliklerini, geniş bir şekilde mana ve vazife olarak inceleyen bilim dalıdır. Dil bilgisi, diğer birçok kuralın aksine belirli bir grup tarafından hazırlanmayıp, o dili kullanan insanların zaman geçtikçe gerekli kuralları yaratmalarından veya var olan kuralları dilin gelişimine değiştirmelerinden oluşur. Dil bilgisi incelediği dil unsurlarına göre kendi içinde bölümlere ayrılır: Dilin seslerini inceleyen kısmına ses bilgisi (fonetik), yapı yönünden kelime ve şekilleri konu edinen kısmına şekil bilgisi (morfoloji veya sarf), kelime ve şekillerin çıkış yerlerini, yani menşelerini araştıran kısmına menşe veya türeme bilgisi (etimoloji), kelime ve şekillerin aralarındaki münasebetler ile cümleleri inceleyen dalına ise cümle bilgisi veya söz dizimi, sentaks veya nahv, dilin anlam oluşturma mekanizmalarını inceleyen semantik denmektedir.

Selim Sabit Efendi tarafından 1298 (1881) yılında yazılan Nahv-i Osmanî, Osmanlıca sözcük ve şekiller arasındaki ilişkiler ile cümle yapısını inceleyen bir eserdir. Bu eser de aynı dönemde yazılmış benzer kitaplarda olduğu gibi genellikle Osmanlıca temelinde, Arap gramerinin tasnif ve kalıplarına göre yazılmış olup,terimleri de Arapça terimlerdir. On dokuzuncu yüzyıla kadar bütün dil bilgisi kitaplarında Arap dil bilgisi metodu izlenmiştir. Türk dilinin yapısı ve kaideleri bu usûle göre tespit edilmiştir.

Dil yasayan bir varlıktır ve dolayısıyla sürekli bir gelişim içerisindedir. Bu gelişim süreci içinde dilin geldiği son noktayı anlamak ve kavrayabilmek için tarihi

süreç içindeki seyrini bilmek gerekmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Nahv-i Osmanî Osmanlıca temelinde Arap gramerinin tasnif ve kalıplarına göre yazılmış olsa da Türkiye Türkçesi Gramerinin bugün geldiği noktayı anlamak için önemli bir çıkış noktası olacaktır. Bu çalışmamızda yapacağımız incelemeler ile bu noktayı aydınlatmaya çalışacağız.

Amaç

Amacımız yapacağımız çalışma ile Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metni Latin alfabesiyle Türkiye Türkçesine aktararak eserin birçok kişiye ulaşmasını sağlamak ve günümüz Türkçesi ile mukayese ederek Türkiye Türkçesi Gramerinin tarih içindeki gelişim sürecini ortaya koymak olacaktır.

Önem

Bir milleti millet yapan değerlerin başında gelen dil, kültürün de vazgeçilmez bir unsurudur. Yüzyıllardır belki de binlerce yıldır millet olarak bizi bir arada tutan, birbirimize bağlayan, şüphesiz tarihi en az bizim kadar eski ve köklü olan Türkçedir. İşte bu dili yasadmanın yollarından biri dili, tarihi gelişim süreci içinde ortaya koyarak yeni nesillerde bir dil bilinci yaratmak ve bu yolla dili bütün yönleriyle kavramalarını sağlamaktır.

Sınırlılıklar

Öncelikli amacımız eserin günümüz Türkçesine çevrilmesi olacaktır. Osmanlı döneminde her ne kadar dil bilgisi kitapları yazılmış olsa da bunların sayısı az olduğu gibi bu kitaplardaki dil bilgisi terimlerini tam anlamıyla tarayıp tespit eden ve bunlara karşılıkbulup açıklama getiren gramer terimleri sözlüğü çok azdır. Bunların da yeterli ve kapsamlı olmaması gibi nedenlerden ötürü, eserde kullanılan dil bilgisi terimlerine karşılık bulunması imkanlar ölçüsünde olacaktır.

Tanımlar

Nahiv: Cümle bilgisi, söz dizimi, sentaks. Kelimelerin birbirine rabt, izafet ve amel eylemeleriyle ilgili olan kaideleri içine alan ilim. Nahiv ilmi ile Arapça kelimelerin yeri ve usulü bilinir, yani cümle tahlili yapılır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada kullanılacak olan model, var olan bir durumu var olduğu şekliyle ortaya koymayı amaçlayan tarama modelidir. Bu modelde, “Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan, bilinmek istenen şeyin gözlenip belirlenebilmesidir.” (Karasar, 2010: 77).

Evren ve Örneklem

Çalışmamızın çıkış noktası Selim Sabit Efendi'nin “Nahv-i Osmânî” adlı eseri olacaktır. Eser günümüz Türkçesine çevrildikten sonra içeriğindeki dil bilgisi terimlerinin karşılıklarının bulunmasına olanak sağlayacak olan son dönemde yazılmış gramer kitapları ve gramer terimleri sözlükleri; Selim Sabit Efendi'nin hayatı, eserleri ve eğitime katkılarını içeren tüm dokümanlar çalışma evreninin içerisinde yer almaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın temelini teşkil eden “Nahv-i Osmânî” isimli eserin eski yazılı metni elimizde bulunmaktadır. Eser günümüz Türkçesine çevrildikten sonra içindeki dil bilgisi terimlerinin karşılıklarının bulunması için son dönemde yazılan muhtelif gramer kitapları ve gramer terimleri sözlükleri; Selim Sabit Efendi'nin hayatı,

eserleri ve eğitime katkılarını anlatmak için bunları içeren tüm dokümanlar incelenecektir.

Çalışma materyallerinden elde edilecek bulgular içerik analizi ile çözümlenip yorumlanmaya çalışılacaktır. "İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavram ve veriler çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır" (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 227). Böylece sonuç ortaya konacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELİM SABİT EFENDİ

3.1.HAYATI

Selim Sabit Efendi, Edirne Vilayeti dahilinde Saray-Vize kasabası sakinlerinden ve çiftçilerinden Mehmet Ağa'nın oğludur. Hicri 1245'te (1829) doğmuştur. (Sicill-i Ahval Defteri 1: 260) İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra İstanbul'a gelmiş, Gazanfer Ağa Medresesi'nde oturup Fatih Camii derslerine devam etmiştir (Mert 2000: 92; TDV: 429). Buradaki eğitimini tamamlayıp "ulûm-ı Arabiye'de tekmîl-i nüsh-ile icâzetnâme" (Gökçe 2006: 20) aldıktan sonra, 1848'de açılmış olan, Darülmualimin'ne 1851'de girmiştir (Türk Ansiklopedisi 1980: 395; TDV: 429). Bu okulu, Tevfik Efendi'den Farsça, Esseyid Osman Sâib Efendi'den cebir ve geometri, Yahya Tevfik Efendi'den Arapça ve tarih dersleri okuyarak, 1854 yılında bitiren Selim Sâbit, Darülmualiminin ilk mezunlarından birisi olmuştur (Temizyürek 1999: 20). Bu okuldan almış olduğu diploma, Temmuz 1855 tarihlidir (Gökçe 2006: 21).

25 Şubat 1855 tarihli "Meclis-i Maarif Talimatnamesi" Selim Sabit Efendi'nin hayatında yepyeni bir sayfanın açılmasına vesile olmuştur. Talimatname gereğince "mekâtib-i şâhâne ile mahâll-i sâireden Paris'te tahsilde bulunan efendileri okutmak ve Hıristiyan tebaa-ı Devlet-i Âlîye'den orada olanlara dahi Türkçeyi öğretmek" vazifesiyle Hoca Tahsin ile beraber Dârülfünûn hocalığına atanmak (Temizyürek 1999: 21; Ergün 1990: 454), tabiye ve riyaziye derslerini öğrenmek (Şişman 2009: 8) üzere 1855 yılında 420 frank maaşla Paris'e gönderilmiştir

(Temizyürek 1999: 21). Paris’te kaldığı altı sene zarfında Mekteb-i Osmanî² ve Muradyan mekteplerinde Türkçe dersleri vermiş (Temizyürek 1999: 21; Ay 2007:76; Bursalı Mehmet Tahir Efendi 1972: 372), aynı zamanda da tahsiline devam ederek Fransızca, Hesap, Cebir, Hendese, Müsellesat, Cerr-i Eşkal, Heyet, Hikmet-i Tabiiye fenlerini tahsil etmiştir (Şanal 2003).

Paris’te altı yıl kalan Selim Sabit Efendi, 1861 yılında İstanbul’a geri dönmüş (Sicill-i Ahval Defteri 1: 260) ve ilk olarak Süleymaniye semtinde açılan bir taş mektepte (Gökçe 2006: 22) “Numune Mektebi” açarak eğitim vermiştir (Temizyürek 1999: 21). Paris’te kaldığı yıllarda Fransız eğitim sisteminden etkilenerak, Batı’nın bilimsel metotlarını benimseyen Selim Sâbit, fikir babalığını da yaptığı usul-i cedide³ göre eğitim ve öğretimi ilk defa bu okulda uygulamıştır. Fransa’da eğitim aldığı okullarda gördüğü sıra, masa, hesap tahtası ve harita gibi eğitim araç gereçlerini sınıflara koydurmuş, lâkin kısa bir süre sonra, içinde bulunduğu zamanın şartlarına göre oldukça yeni sayılan bu araç ve gereçleri kullandığından dolayı dinin özünü kavrayamamış şahısların engelleriyle karşılaşmıştır. Devrin şeyhülislamı Selim Sâbit Efendi’yi talebelerine Kur’an-ı Kerim’i, “sıra üzerinde bacak sallaya sallaya” okuttuğu gerekçesiyle, cezalandırmak istemiştir. Durumdan haberdar edilen padişah Abdülhamid, meseleyi hafifletmiş ve Selim Sâbit Efendi’ye, maarif nazırı vasıtasıyla, “Birden bire değil, tedricen ilerleyelim. Efkâr-ı umûmiyeyi de unutmayalım.” şeklinde tavsiyede bulunmuştur (Temizyürek 1999: 21-22).

Bunun üzerine Selim Sâbit Efendi, “Biz hareketimizi biraz tadil eyledik.” diyerek kendisini savunmuşsa da vazifesinden alınmaktan kurtulamamış, (Gökçe 2006: 23) 1862 yılında 800 kuruş maaşla İstanbul Belediyesi’nin Beyoğlu’ndaki Altıncı Daire Rüsûmât Kalemine (Vergi Dairesi) memur olmuştur. 1864’te padişahın iradesi ve 1800 kuruş maaşla Nâfia Nezareti’nde Turuk ve Ma’abir Muhasebeciliğine (Bayındırlık Bakanlığı, Yollar ve Geçitler Muhasebeciliği) tayin olmuş, 1867’de yine

² Mekteb-i Osmani, hazırlık okulu niteliği taşımasına ve genel olarak başarısız bir deneme olmasına rağmen, Osmanlı Devleti’nin sadece Paris’te değil, aynı zamanda yurt dışında açtığı ilk ve tek mekteptir.(Ay 2007:1)

³Usul—i Cedid ve Selim Sabit’in Usul-i Cedid içerisindeki yeri hakkında daha geniş bilgi için bakınız “Temizyürek, Fahri,(1999), Selim Sabit Efendi ve Usûl-i Cedîd Hareketi İçerisindeki Yeri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara”; “Akyüz, Yahya, (2011), Türk Eğitim Tarihi, Pegem Akademi Yayınları, 21. Baskı, Ankara

padişahın isteği ve 4000 kuruş maaşla Altıncı Daire Muhasebeciliğine tahvil edilerek uhdesine (salise) üçüncü rütbesi de verilmiştir (Mert 2000: 92).

1868 yılında, Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi) Müdür-i Sânilîğine (ikinci müdürlüğüne) getirilen Selim Sâbit Efendi, Fransız asıllı ikinci müdürle geçinememiş, bu sebeple 23 Eylül 1869'da 2500 kuruş maaşla Meclis-i Kebîr-i Maarif (Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu) üyeliğine atanmıştır. Yine aynı tarihte Darülfünunda Türk Edebiyatı öğretmenliğine de tayin olunarak, beş ders saati karşılığı 1500 kuruş da oradan maaş almış, söz konusu iki vazifeyi birlikte yürütmüştür (Gökçe 2006: 24).

1872'de 2850 kuruş maaşla reis-i saniliğe, 27 Aralık 1875'te 1500 kuruş aylıkla Meclis-i Kebiri Maarif azalığına, 14 Mart 1879'da maaşıyla Mekâtib-i Rüştîye (Ortaokullar) Müdürlüğüne tayin olunmuştur (Haktanır 2006: 16; Mert 2000: 93). Becayış usulüyle tayin olduğu bu görevinde aynı yıl içinde Selim Sâbit Efendi'nin rütbesi, 'Rütbe-i Ūla Sınıf-ı Sânilîğine' (birinci rütbe, ikinci kademe) yükseltilmiş, 13 Mayıs 1880'de maaşına 150 kuruşluk bir zam yapılarak toplam maaşı 3000 kuruş olmuştur. 31 Temmuz 1884 tarihinde ise ikinci rütbeden Mecidiyye Nişanı⁴ ile taltif edilmiştir (Gökçe 2006: 24-25).

16 Kasım 1884'te 4000 kuruş maaş ile Meclis-i Kebîr-i Maarif (Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu) üyeliğine son kez dönmüş, daha sonra 22 Kasım 1886 tarihinde, becaayış sûretiyle Encümen-i Teftiş ve Muâyene Riyâseti'ne (Basın Kontrol Komisyonu Başkanlığı) tayin olunmuştur (Temizyürek 1999: 23).

Muallim Cevdet, Selim Sabit'in maarifteki son görevinden ayrılmak zorunda kalmasını şöyle izah ediyor: "Efendinin bir tarihi meseleden bahsederken meşhur Ali Suavi'nin ismini kaydetmesi Abdulhamid'in nazarında otuz sene menfur kalmasına sebebiyet vermiştir. Onun içindir ki kendisine hem maarif dairesindeki vazifesinden el çektirdiler, hem de Sarıyer'den hiçbir yere gitmemesi için mecburiyet tahmil ettiler. Merhum otuz yıl kadar yalnız Sarıyer ve Darülmualimin arasında harekete imkan bulabildi. Yani İstanbul içinde menfî kalmıştı. Esasen mektebe gelirken çıkarken bir yere uğramaması için hafîye tayin edilmişti." (Öztürk 2000: 83; Akyüz 2000: 14).

⁴Mecidi Nişanı: Halk arasında "Mecidiye Nişanı" olarak da bilinen Sultan Abdülmecid'e (1823-1861) nisbetle bu adı alan ve 1852'de yürürlüğe giren bir Osmanlı nişanıdır. 1.,2.,3.,4. Ve 5. rütbeleri olduğu gibi "murassa"ı da vardır. "Kayd-ı hayat" şartıyla verilen bir rütbedir (Pakalın 1983: 428).

Bu ana kadarki görevlerinden nakil ve tayin suretiyle ayrılmış, memuriyetiyle ilgili hiçbir şeyle suçlanmamış ve yargılanmamış olan Selim Sâbit Efendi'nin, memuriyeti hakkındaki tek ve en önemli olumsuzluk Encümen-i Teftiş ve Muâyene Riyâseti görevini ifa ederken meydana gelmiştir. (Temizyürek 1999: 23)

İbrahim Alaeddin Gövsa, Selim Sâbit Efendi'nin “kitap sansürcülüğü” demek olan bu son vazifesinden alınışını, Abdülhamid'in istibdâdına uygun hareket etmemesine bağlasa (Gökçe 2006: 25) ve bu görüşe günümüz eğitim tarihçilerinden Yahya Akyüz ile Hasan Ali Koçer de katılsalar (Temizyürek 1999: 24) da mevcut kaynaklarda, Selim Sâbit Efendi'nin ilkokullar için yazmış olduğu Muhtasar Târîh-i Osmânî adlı ders kitabında, Sultan Abdülazîz'in tahttan indirilişi ve ölümü hakkında sarf ettiği, “Evâhir-i saltanatlarında umûr-u idâreye bazı mertebe sekte geldiğinden müşârünileyh hal olunup, yerine Sultan Murâd-ı Hâmis iclâs edilmiş ve bir ay sonra Abdülaziz kendi kendini telef etmiş.” satırları hafiyeler tarafından jurnal edildiğinden dolayı 3 Ocak 1888 tarihinde adı geçen son vazifesinden azledildiğini (Temizyürek 1999: 23; Akyüz 2000: 14) bildirmektedir. Özcan Mert de bu görüşü destekler nitelikte “Muhtasar Tarih-i Osmani adlı eserindeki ‘hal’ (tahttan indirme) kelimesi hafiyeler tarafından jurnal edildiğinden azlolundu.” (Mert 2000: 93; Ata 2009: 385) ifadesini kullanmıştır.

Yukarıda bahsi geçen azledilme durumuyla ilgili Sicill-i Ahval Defterinde de şöyle denmektedir: “Efendi-i müşârün-ileyh mukaddema tabına ruhsat almış olduğu ‘Muhtasar Tarih-i Osmani’ nam kitabı muahharan tashih etmiş olduğu halde tekrar müsaade istihsal etmeksizin tab ettirmiş olmasından dolayı bin üç yüz beş senesi Rebiülahirinin on dokuzunda vaki, bin üç yüz iki senesi Kanun-ı evvelin yigirmi ikisinde Riyaset-i mezbureden azl edilmiştir.” (Sicill-i Ahval Defteri 1: 260).

Sözkonusu azledilme olayından sonra, Selim Sâbit Efendi'nin eğitim hayatının başlangıcından beri süregelen parlak geçmişi, birkaç satırla kâbusa dönüşmüş ve “Bir ömrün hikâyesi bir kitabın hikâyesinin başladığı yerde adetâ manen bitmiştir.” (Gökçe 2006: 26; Temizyürek 1999: 24-25; Temizyürek 2000: 222). Selim Sâbit Efendi, iki yıl üç ay kadar zaruret içinde perişan bir vaziyette bekledikten sonra, Zühtü Paşa zamanında, 9 Nisan 1890 tarihinde 1598 kuruş maaşla emekliye sevk edilmiştir (Sicill-i Ahval Defteri Nu.1: 260; Gökçe 2006: 26).

Selim Sâbit Efendi, emekliye ayrıldıktan sonra Darümuallimin psikoloji öğretmenliğine tayin edilmiştir. Burada ikisi iptidaide, ikisi rüştiyede, üçü âliyede olmak üzere toplam yedi senelik öğretmenlik hayatı olmuştur (Gökçe 2006: 26).

Burada iptidaiye kısmında Usûl-i Tedris, Terbiye-i Beşer; rüştiye kısmında Kavaid, Kitabet-i Gayri Resmiye; Âliye kısımda ise İlm-i Ahvâl-i Ruh, Ahlak derslerini okutmuştur (Şanal 2006: 180; Akyüz 2011: 203; Çınar 2000: 205-206; Temizyürek 1999: 25; Gökçe 2006: 26; Temizyürek 2000: 222).

Hayatı hakkında bilgi veren eğitim tarihlerinde ölüm tarihi yanlış bir şekilde 1910⁵ olarak verilen (Temizyürek 1999:25) Selim Sabit Efendi, ihtişamlı bir geçmişin ardından pek de hoşnut olmadığı bir hayatı ve ömrünün sonlarına doğru sağırlaşmış kulakları ile hayatını idame ettirmek zorunda kalmış (Gökçe 2006: 27). Nihayet 5 Ocak 1911 tarihinde Sarıyer'deki evinde vefat ederek, Eyüp'te, Kaşgarî Dergâhı yakınlarında bulunan aile kabristanına defnedilmiştir (Gökçe 2006: 27-28; Çınar 2000: 206; Temizyürek 1999: 25; Temizyürek 2000: 222).

Bursalı Mehmed Tahir, Selim Sabit Efendi'nin "İstanbulî" mahlasını kaydetmiştir (Bursalı Mehmed Tahir 1972: 371). Selim Sabit'in İstanbullu olmadığı bilindiğine göre bu mahlasın ona konuşma ya da yaşayış tarzından dolayı takılmış olması ihtimali hatıra gelmektedir (Çınar 2000: 206).

3.2.ESERLERİ

3.2.1.Risâle-i Elifbâiyye

Rehnumâ-yı Muallimîn'de okuma yazmaya ilişkin ileri sürdüğü görüşlerin bir tekrarı ve uygulaması olan kitap (Akyüz 2011: 211) Selim Sâbit Efendi'nin yazmış olduğu eserlerin ilkidir. 1280/1863 yılında kaleme alınmış, ilkin Risâle-i Elifbâiyye, (abece kitapçığı) daha sonra Elifbâ-yi Osmânî (Osmanlıca abecesi) adıyla birçok kez yayımlanmış (Gökçe 2006:31) olan eser başkent ve kasaba ilkokulları ile taşra köy ilkokullarında ilk okuma ve yazma kitabı olarak kullanılmıştır (Kaçalın 2000:162). Tespit edilen 14 baskısının yanında 1894 yılında, Tatarca'ya çevrilmek suretiyle Kazan'da da baskısı yapılmıştır (Gökçe 2006:31).

Selim Sabit, kaleme aldığı elifba-i Osmanî'de, ilk okuma ve yazma öğretiminde izlediği yöntemi, harflerin nasıl verilmesi gerektiğini ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır ((Şahbaz 2009: 59). "Elifbası, o zamana kadar bizde tatbik

⁵ Bilim, Cahit, (1985), Selim Sabit Efendi ve Rehnuma-i Muallimin, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1/1, Ankara

edilegelmiş olan gayet muzır ve ürkütücü bir hece usulüne karşı yazılmış olduğu cihetle başlı başına hayırlı bir inkılaptır. Hele kitabın sonunda çocuklara munis gelecek tarzda cümleler, fıkralar yazması eski elifba sisteminde tesadüf edilir şeylerden değildir.”(Öztürk 2000:82) diyen Muallim Cevdet’in bu düşüncelerini eserin içeriği şu şekilde destekler:

Abece öğretiminde harflerin hepsinin öğretilmesi yerine tek tek öğretilmesi; hecelemede harflerin adları yerine seslerinin öğretilmesi; ilk öğretilen sözcüklerden günlük hayatta kullanılan kolay, anlamlı ve anlaşılır olanlarının öğretilmesi; tariflere değil doğrudan seslerin hecelenmesi; biraz sonra başlayarak yazıyı da okuma ile birlikte öğretme yoluna gidilmiştir (Kaçalın 2000:162; Akyüz 2011: 211-212). Selim Sabit ayrıca, kıraat ve hattın beraber talim edilmesini ve talim levhasının sık kullanılmasını önermekle o zamana kadar hemen sadece okuma üzerinde duran geleneksel yöntemlerden bu açıdan ayrılmaktadır (Akyüz 2011: 211-212).

3.2.2.Rehnümâ-i Muallimîn

Rehnümâ-yı Muallimîn’in yayımlandığı ilk tarih 1870’tir. Eserin daha sonra Rüştüye Mektepleri’nde okutulmak üzere defalarca baskısı yapılmıştır. Bu güne kadar basılan dört nüshası tespit edilmiştir (Gökçe 2006: 45).

Selim Sabit Efendi’nin yazmış olduğu eserlerin hepsi kendi alanında önemli olmakla birlikte 48 sayfadan oluşan (Temizyürek 1999:40) “Rehnümâ-i Muallimîn” adlı eseri, eğitim ve öğretim ile ilgili görüşlerini doğrudan ifade ettiği eseri olma özelliğini taşımaktadır (Şanal-Güçlü 2005:139).

Rehnümâ-yı Muallimîn, ilköğretim öğretmenleri için rehber bir pedagoji kitabıdır. Avrupa’da eğitim görmüş olan, Selim Sabit Efendi, ilköğretimde yenileşmeye önyak olmuştur. Selim Sabit Efendi Rehnümâ-yı Muallimîn adlı eseri kaleme almakla, öğretmenleri medrese zihniyetinden kurtararak, batılı anlamda daha işlevsel bir eğitim yöntemi getirmektir (Haktanır 2006: 1).

Öğretmenlere rehberlik etme, yol gösterme amacıyla kaleme alınan bu eser, usûl-i cedid hareketi açısından da son derece önemlidir. Selim Sabit, eserinde usûl-i cedideye göre açılacak mekteplerin sınıf ve şubelerinin ne şekilde teşkil olunacağı, derslerin tertibi, ders cetvelleri, alfabe öğretimi, yazı talimi, okul yönetimi, sıbyan mektebi öğretmenlerinde bulunması gereken vasıflar, eğitim-öğretim metotları, tedris usûlleri gibi önemli konuları pedagojik biçimlenme açısından ele almaya çalışmıştır

(Haktanır 2006:11). Eser, öğretmenlere rehberlik yapmasının yanı sıra, ilkokulların bir nevi yönetmelik, müfredat programı niteliğindedir (Temizyürek 1999:40).

3.2.3.Mi'yârü'l-Kelâm

Maarif Nezaretin tarafından rüştiye mekteplerinde okutturulmak üzere hazırlanan ve ilk olarak İstanbul 1287 (1870)'de basılan, bununla birlikte tespit edilen altı baskısı olan (Gökçe 2006:35) Miyar'ül-Kelâm, bir takdim, üç ana bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. Selim Sabit, kitabının takdiminde Osmanlı saltanatının kuruluşundan kendi zamanına kadar Şark tarafında kullanılan ve geniş bir sahaya yayılan Türk dilinin aslen Çağatay, Arap ve Fars dillerinin “kuvvet ve şivesinden meydana geldiğini ve fesahat-belagat yönünden meşhur bir dil olmasına rağmen gramerinin tam anlamıyla yazılamadığını söylemiştir.

Türkçenin o güne kadar gramerinin tam anlamıyla doğru düzgün yazılamaması, bunun yanı sıra Arapça ve Farsça öğreniminin olması gibi nedenlerle Türk çocuklarının büyük bir kısmının okumakta yüz çevirip cahil kalmalarına neden olduğunu ifade etmiştir.

Eserin birinci bölümünde daha çok ifade ve cümle bahsi üzerinde durmuş ve daha sonra Türkçede bulunan cümle türlerini örnekler vererek açıklamıştır. İkinci bölümde hakikat, mecaz, mecaz-ı mürsel, kinaye ve istihare konuları örneklerle işlemiş; üçüncü bölümde, sözü mensûr ve mevzun olarak ikiye ayırdıktan sonra mevzun ana başlığı altında kafiyenin değişik türlerini alt başlıklar halinde incelemiştir. Ayrıca mesnevi, rubai ve gazellerden örnekler vererek tanımlarını yapmış ve bölümün sonda vezinleri ihtiva eden bir cetvel ilave etmiştir. Son olarak hatime bölümünde ise, cinas, telmih, iktibas, tenasüp ve mübalağa gibi edebi sanatlar ele alınmış ve örneklerle incelenmiştir.

Sonuç olarak Selim Sabit Efendi'nin Miyarü'l-Kelâm adlı eserini belagat ilminin temel öğelerini farklı bir tarzda ele almakla beraber genel bir “edebiyat bilgileri” olma özelliği taşıyan bir eser olarak da değerlendirmek mümkündür (Çınar 2000:208-212).

3.2.4.Muhtasar Coğrafya Risâlesi

Selim Sabit'in Rüştiye Mektepleri Müdürü iken (Salman 2000:47) yazdığı bu eserin ilk baskısı İstanbul 1287 (1870) yapılmış olup sıbyan mekteplerinde okutulan coğrafya kitaplarında haritaya yer veren ilk eserdir (Temizyürek 2000:

234). Bunun dışında 4 baskısı daha olan (Gökçe 2006:36) ve tamamı 54 sayfadan oluşan bu ders kitabına 6 da harita ilave edilmiştir. Görüldüğü kadarı ile Fiziki Coğrafya ile Ülkeler Coğrafyasının birleştirilmesinden meydana gelen bu ders kitabı, ilkökul seviyesindeki öğrenciye genel coğrafi arızaları tanıtırken, dünyadaki belli başlı kıtalar ve onların üzerinde var olan devletler hakkında bilgi vermektedir. İki bölümden oluşan eserin birinci bölümü fiziki coğrafya, ikinci bölümünü ise kıtalar coğrafyası oluşturmaktadır (Salman 2000:47).

Bu eserinde Selim Sâbit Efendi, harita kavramını enine boyuna anlatıp, haritaları tanıttıktan sonra; karalar, kıtalar, denizler, adalar, yarımadalar, dil, burun, ova, çöl, dağ, sıradağ, yanardağ, derbent, körfez, liman, boğaz, ırmak, göl, ark, havuz vb. konuları genişçe ele almış ve ilköğretim öğrencileri seviyesinde anlatmıştır.

Yukarıda zikredilen konular anlatıldıktan sonra kitapta kıtaların ayrıntılarından söz edilerek, kıtalarda bulunan devletler, denizler, körfezler, boğazlar, dağlar, sıradağlar, yanardağlar, ırmaklar ve göller hakkında kısa kısa bilgiler verilmiştir.

Bu yönüyle Muhtasar Coğrafya Risâlesi, sıbyan mekteplerinde okutulan coğrafya kitapları arasında haritaya yer veren ilk eser olması bakımından dikkat çekicidir. Yazar, bu haritadan istifade ederek, coğrafya dersinde öğrencilere harita ve yer küre üzerinde beş kıtayı tanıtmayı ve harita çizimini öğretmeyi amaçlamıştır (Gökçe 2006:36-37).

3.2.5.Tahvîl-i Mikyâs Levhâları

Birinci baskısı 1287 (1870/1871) tarihini taşımakta olup 48 sayfa ve bir diğer baskısı da 1288 (1871/1872) tarihli (Yarcı 2000: 191) olan eser, eskiden kullanılan, arşın, endaze, murabba, aşar vb. ağırlık ve uzunluk ölçü birimlerini modern ölçü birimlerine çevirmeye yarayan tablo ve çizelgelerden oluşmaktadır (Gökçe 2006:48).

Devlet tarafından 1287 Martından (1871 Mart) itibaren tüm devlet dairelerinde, 1290 Martından itibaren de Osmanlı memleketinin her tarafında eski ölçülerin terkedilmesi ve yenilerinin kullanılması emredilmiş fakat birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu sıkıntının giderilmesi için Selim Sabit'e görev verilmiş. Bunun üzerine, bilhassa hesap işlerinde ve ticari muamelelerde herkesin anlayabileceği Tahvil-i Mikyas Levhaları tanzim edilmiştir (Yarcı 2000: 192). Yayınlandığı dönemde ciddi bir rağbet gören ve yeni ölçü birimlerine uyum sağlama

sürecinde halkın hemen her kesimi için bir başucu kitabı hüviyetinde olan bu kitapta, ağırlık ve uzunluk ölçüleri ile bunların birbirleriyle olan oranları listeler hâlinde gösterilmiştir.

Kitapta karşılığı verilen ölçülerden bazıları şunlardır: Arşın, endaze, murabba, aşar, mikâb, parmak, kulaç, rub'u, kile, dirhem, denk, kırat, miskal, kıyye, kantar, çeki, kile, şinik, kutu, merhale, mil, fersah (Gökçe 2006:48-49).

3.2.6.Muhtasar Hesâb Risâlesi

Eserin ilk baskısı 1873'te İstanbul'da yapılmakla beraber tespit edilen altı baskısı vardır (Gökçe 2006: 37). Kitap yazarı tarafından bölümlere ayrılmadığı halde, tetkik edildiğinde başlıca beş konudan bahsedildiği görülmektedir. Bunlar sırasıyla, sayılarının ve mertebelerinin tanıtılması, toplama, çıkarma, çarpma ve bölmenin anlatıldığı kısaca dört işlemi ayrı ayrı ele alan başlıklardan ibarettir (Yarcı 2000: 184). Bunları örneklerle izah ettikten sonra, çocuklara hesap öğretiminde ilk olarak ezberden sayabilme ve hesap yapabilme tekniğinin öğretilmesini, daha sonra da rakamların ve şekillerin yazılışlarının öğretilmesini önermiştir. Bahsi geçen konuların akabinde, 'ondalık' ve 'yüzdeler' sayılar gibi farklı sayı kısımlarının ifade edilmesinin faydalı olacağı kanaatini enine boyuna anlatmıştır. Muhtasar Hesâb Risâlesi'nde matematik öğretiminde de bir metot önermiş, bununla birlikte dersin, okuma ve yazma şeklinde yapılmasını istemiştir. Ayrıca kitapta, sayı sayma öğretiminde kolaylık olması amacıyla 'parmak, bakla, nohut, fasulye' gibi ders araçlarından yararlanılmasını tavsiye edilmiştir (Gökçe 2006: 38-39).

3.2.7.Muhtasar Sarf-ı Osmânî

İlk olarak 1290 (1873) İstanbul'da basılan ve tespit edilen 12 baskısı bulunan (Gökçe 1006: 40) Sarf-ı Osmanî, Tanzimat Döneminde Doğu tarzında yazılmış olan gramerlerden Batı tarzında yazılan gramerlere geçişi temel alarak hazırlanmış, Osmanlı Türkçesi gramerini anlatan bir ders kitabıdır. Selim Sabit ortaokul⁶ öğrencilerine Osmanlıca'yı öğretmek amacıyla yazdığı bu eserinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Eserde, Arapça ve Farsçanın kurallarını vererek bu

⁶ Sarf-ı Osmanî adlı eserin kimlere yazıldığı hususunda Reyhan Salman, "ortaokullar" (Salman 2008: iV); Fahri Temizyürek, "çocuklar" Ancak bu tabiri hem Sarf-ı Osmanî hem de Nahv-i Osmanî eserleri için kullanmış. (Temizyürek 2000: 231); Hasan Gökçe de "sıbyan mekteplerinde öğrenim gören çocuklara" (Gökçe 2006: 39) tabirlerini kullanmışlardır. Yahya Akyüz, rüştiye mekteplerinin programında sarf ve nahiv derslerinin bulunduğunu (Akyüz 2011: 149) ifade ettiğine göre eser , büyük ihtimalle rüştiye mektepleri için yazılmıştır.

kurallarla Türkçe kuralları mukayese etmiştir. Eserin en önemli özelliği Osmanlı Türkçesinde kullanılan terimlerin Arapça, Farsça ve Türkçedeki karşılıklarını vermesidir. Ayrıca terimlerin örneklerle açıklanması ve çoğu terimi isimlendirmekte örneklerden hareket edilmesi eserin bir diğer özelliğidir.

Toplam 96 sayfadan meydana gelen eserde Osmanlı Türkçesi'nin kurallarının yanında "tenbih, faide, imlâ" gibi okuyucuya yardımcı olacak kısımlar da bulunmaktadır (Salman 2008: iv).

3.2.8.Muhtasar Tarih-i Osmânî

Maarif Nazırı Saffet Paşa 1869'da, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ni yayınlamıştır. Bu belgenin 6. Maddesine göre, 4 yıllık sıbyan mekteplerinde ilk defa Muhtasar Tarih-i Osmani dersi okutulacaktı. (Mert 2000:103) 1871 tarihli 1216 sayılı Takvim-i Vekayi ile sıbyan mektepleri için ders kitabı yazma yarışması açılmış. Maarif Nezareti, yarışma şartlarına göre, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren, padişahların doğum, tahta çıkış ve ölüm tarihlerini gösteren bir cetvel ile her padişahın zamanını ve yaptığı işlerin hikaye şeklinde "tarafsızca" kaleme alındığı bir Tarih-i Osmani dersi kitabı sipariş vermişti. Anlaşıldığına göre bu yarışmayı Selim Sâbit'in tarih ders kitabı kazanmıştır (Ata 2009: 383). Bu vesileyle, ilkokullar için hazırladığı Muhtasar Tarih-i Osmanî adlı ders kitabını Abdulaziz döneminde(1861-1876) kaleme alan Selim Sabit Efendi kitabın ilk baskısını 1291 (1874) tarihinde yapmıştır (Mert 2000:102).

Milli Kütüphane verilerine göre en az 9 baskı yapan (Sanoğlu 2007:56) ve basıldığı tarihe kadarki zamanda yazılan ilk Tarih ders kitabı olan (Mert 2000:103) bu kitapta Osmanlı Hanedanıyla ilgili bilgi verdikten sonra Osman Bey ve 33. Osmanlı padişahı Sultan Abdulmecid ve bu ikisi arasındaki tüm padişahlar, padişahların kendi zamanlarında gerçekleşen –eksik de olsa- savaşlar, doğal afetler de dahil önemli olaylar hakkında kısa öz bilgiler verilmiştir. 2-6. Baskılarında da I. Meşrutiyet, ayanlar meclisi, II. Abdulhamit hakkına da bilgilere yer verilmiştir.

Muhtasar Târîh-i Osmânî başta İstanbul olmak üzere; Edirne, Hicaz ve bu bölgelere komşu birçok vilayette ilkokullar için ders kitabı olarak kullanılmıştır (Mert 2000:10-104).

Selim Sabit Efendi, medreselerin geleneksel eğitim ve öğretim tarzı yerine yeni pedagoji yolu açma girişimlerinde bulunurken her nedense tarih dersi bundan payını alamamıştır. Okullarda tarih dersinin yeni kurumsallaşmaya başladığı bir

dönemde, Selim Sâbit Efendi, Osmanlı toplumundaki geleneksel tarih anlayışını sürdürmüş, olayların kronolojik tarihinin öğrenilmesini gündeme getirmiştir. Çağdaşı yazarların benzer kitaplarında tarih eğitiminde sınıf tahtasının, resimlerin, okul müzelerinin, haritalar ve çizimlerin hatta drama ve rol oynamanın etkili bir şekilde kullanılması önerilirken Selim Sabit Efendi'nin tarih eğitimi anlayışı, yazılı metinlere yansıdığı kadarıyla padişahların biyografileri, kitap okuma, soru-cevap ile sınırlı kalmıştır (Ata 2009: 386-387).

3.2.9.Nahv-i Osmânî

Selim Sabit Efendi'nin rüştiye mektepleri için yazmış olduğu “Nahv-i Osmânî” adlı bu eser 63 sayfa olup (Selim Sabit 1302) eserin tespit ettiğimiz ilk baskısı “1298 (1881) İstanbul Mahmud Bey Matbaası” (Gökçe 2006: 43), ikinci baskısı ise “1302 (1885) İstanbul Matbaa-i Osmâniyye”dir (Selim Sabit 1302: 63).

Genel olarak üç bölümde inceleyebileceğimiz bu kitabın ilk bölümünde Selim Sabit Efendi, “mukaddime”ye yer vermiş. İkinci bölümde isim ve fiil cümleleri, fiil, fâil, nâib-i fâil, mübteda‘ ve haberi anlattıktan sonra, cümleleri nisbet, keyfiyyet ve mana olarak üç ana başlıkta; cümlede tamamlayıcı unsurları mef’ûl, hâl, temyiz, kuyûd-ı sarfiyye, kuyûd-ı kemmiyyet ve kuyûd-ı zarfiyye olarak altı ana başlıkta incelemiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça isim ve sıfat tamlamalarını -Türkçe tamlamaları daha detaylı olmak üzere- ele almış, ayrıca sıfatları yapı yönüyle de anlatmıştır. Fiilimsileri ele almış ama özellikle zarf fiiller üzerinde fazla durmuştur (Selim Sabit 1302).

Son olarak da “hatime” bölümünde makale ve fikranın tanımını yaptıktan sonra bir cümleyi tablo şeklinde sarf ve nahiv yönüyle incelemiş, yine öğrencilerin bu şekilde inceleme yapabilmesi için kitabın sonunda dokuz tane kısa makaleye yer vermiştir (Selim Sabit 1302).

3.2.10.Hamîdiye Kütüphanesi’nde Mahfûz Kütüb-i Mevcûdenin Defteridir

Selim Sabit Efendinin yazdığı en uzun kitabı 152+1 sayfalık yayınlanan ve Hamidiye Kütüphanesi’nde bulunan (Mert 2000: 101) eser, Selim Sâbit’in, Rüştiye Mektepleri'nin müdürüken, Maarif Nezareti tarafından kendisine verilen bir vazifeye vücuda getirdiği bir eserdir (Özeçoğlu 2005: 98). 13.6.1879’da Rüştiye Mektepler Müdürlüğüne, 16.11.1884’te de Meclis-i Kebir-i Maarif azalığına tekrar

döndüğünü (Çınar 2000: 205) bildiğimize göre “Hamîdiye Kütüphânesi’nde Mahfûz Kütüb-i Mevcûdenin Defteridir” adlı eserini de bu yıllar arasında hazırlamıştır.

“İstanbul’da bulunan kütüphanelerin gözden geçirilmesi ve bu kütüphanelerdeki eserleri içeren numune defterlerin düzenlenmesi” olarak tanımlanan bu göreve Selim Sâbit Efendi, II. Abdülhamid’in kütüphanesini tarayarak başlamıştır. Çalışmalar esnasında Lala İsmail Efendi tarafından Hamîdiye Kütüphanesi’ne bırakılmış olan yedi yüz altmış dört kıymetli eser, Selim Sâbit Efendi’nin başkanlığını üstlendiği bir grup tarafından fişlenmiştir. İşte, Hamîdiye Kütüphânesi’nde Mahfûz Kütüb-i Mevcûdenin Defteridir (Hamidiye Kütüphanesi’nde bulunan kitapların kataloğudur) adlı eser bu fişlemeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Söz konusu defter, isminden de anlaşılacağı üzere Sultan II. Abdülhamid Han’ın kütüphanesindeki kitapların kataloğu hüviyetindedir. Selim Sâbit Efendi eserinde, kitapların haricinde kütüphanede bulunan süreli yayınlara da yer vermiş ve yukarıda bahsi geçen 764 eserin tamamını fişleyerek günümüze kadar ulaşan bir kültür hizmeti sunmuştur.

Selim Sâbit Efendi’nin, adı geçen eseri, bugün Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde 105512 numarayla kayıtlıdır (Gökçe 2006: 33-34). Hazırlanan bu kayıt defterinin kitap haline getirilip basılmasıyla ilgili net bir bilgi olmamakla beraber Prof. Dr. Özcan Mert’in bahsettiğinden anladığımız, kitap bir defa basılmıştır (Mert 2000: 101).

3.2.11.İlm-i Hesâb Risâlesi

Eser Türkçe ile yazılmış ve Kazan Türkçesine tercüme edilmiştir. 1894’te Kazan şehrinde neşredilen kitap 32 sayfadır (Yarcı 2000: 183).

3.2.12.Yengi Elifbâ-yı Türkî

Eser, Elifbâ-yı Osmanî adlı eserin Tatarcaya çevrilmek suretiyle (Temizyürek 2000: 231) miladi 1894 yılında Kazan’da basılmış halidir (Temizyürek 1999: 42).

3.3.SELİM SABİT EFENDİ’NİN TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ

Eğitimde ilk yenileşme hareketlerinin (1776-1839) son dönemlerinde 1829 doğan Selim Sabit Efendi, ilk eğitimini geleneksel eğitim veren bir sıbyan mektebinde, daha sonra da yine geleneksel olan bir medresede tamamladı. Eğitimde yenileşmenin iyice yoğunlaştığı bir dönemde (1839-1876) 1848’de kurulan Darülmuallimine 1851’de girdi ve 1855’te bu okulun ilk mezunlarından biri oldu. 1856’da Paris’e gönderilerek orada bir yandan eğitim görmüş bir yandan da eğitim verdi. 1861’de ülkeye dönerek batıdan aldığı yenilikleri ve kendi tecrübelerini uygulamaya çalışırken birçok alanda da kitap yazdı.⁷

Tanzimat Döneminde (1839-1876) eğitimde yoğun yeniliklerin olduğunu ifade etmiştik. İşte bu yeniliklere genel olarak “Usûl-i Cedîd” denilmekteydi. Eğitim tarihimizde “Usûl-i Cedîd” (ya da Cedîde), ders araç ve gereçleri konusunda yenileşme, özellikle, öğretmenlerin geleneksel öğretim yöntemlerini bırakıp yeni ve etkili öğretim yöntemlerini uygulaması demektir (Akyüz 2011: 207; Akyüz 2000: 4). Ayrıca yayınlanan ilk eğitim ve öğretim yöntemi kitapları ve ders araçlarının gelişmesi de usul-i cedit hareketinin kapsamına girer. İslam Ansiklopedisi’nde “Türkiyenin ilk çağdaş eğitimbilimcisi” (TDV: 429) olarak tanımlanan Selim Sabit Efendi’nin usul-i cedit hareketinde önemli bir payı vardır (Erdem 2005).

Memlekete döndükten sonra bir eğitim bilimci olarak öğretici alanlarda çalışmalar yapan Selim Sabit, İstanbul’da Süleymaniye semtinde açılan bir ilkokulda o zamana göre yeni ve önemli sayılan sıra, hesap tahtası, harita gibi okul levazımını ve öğretim araçlarını ilk defa kullandı (Temizyürek 1999: 21-22).

Selim Sabit Efendi ilkokullar için tarih, coğrafya, matematik, Türkçe alfabe gibi birçok kitaplar yazdı, ancak bunlardan darülmuallimin öğretmenleri için bir başvuru niteliğinde olan “Rehnuma-yı Muallimin” adlı eseri bir hayli ses getirdi (Akyüz, 2000; 19).(Sarioğlu: 2007: 55)

Onun Türk Eğitim Tarihinde yer tutması üç alandaki çalışmasından dolaydır. Bu çalışma alanları şöyledir:

1-İkögretimde öncü olarak giriştiği yenileştirme çabaları

⁷ Bu alandaki bilgileri daha geniş bir şekilde “Hayatı” ve “Eserleri” bölümlerinde anlattık.

2-Bu yenileştirme çabaları içinde ilkokul öğretmenleri için rehber bir pedagoji yazmış olması.

3-Öğretmen adayı öğrencilerini medrese zihniyetinden kurtarmaya çalışması.

O, öğretim bilimi alanındaki ve eğitim tarihimiz içindeki önemli eseri olan “Rehnümâ-yı Muallimîn adlı eserinde -bu kitap bizde Sıbyan Mekteplerine ait ilköğretim metodu kitabıdır- öğretmenlere batı düşüncesini doğrultusunda rehberlik ediyordu. Onun öğretim bilimi alanındaki önemli görüşleri şunlardır:

1-Öğretim etkinliklerinde ders araçlarından yararlanma.

2-Ahlak eğitiminde masaldan yararlanma.

3-Eğitim-öğretim etkinliklerinde çocuğun kişiliğine saygı gösterilmesi.

4-Öğretimde öğretmenin rehber olması. Buluşu öğrencinin yapmasının sağlaması.

5-Öğretimin ilk basamaklarında bireysel, sonraki basamaklarında sosyal-grup eğitimi.

6-Öğretim etkinliklerinde yetişkin bir öğrencinin alt düzeydeki bir öğrenci grubuna öğreticilik etmesi.

7-Bugünkü anlamda okul öncesi, ilköğretim öğretmenlerinin daha merhametli, şefkatli, sabırlı, geniş yürekli, eşitlik taraftarı, garaz ve kin beslemeyen, hatır gönül iltimas kabul etmeyen, iyi ahlak sahibi öğretmenler olmaları.

8-Öğrencilerin Türkçeyi güzel konuşup yazmalarının sağlanması.

9-Öğretim etkinliklerinde bilimsellik.

10-Çok içerik yerine ana örneklerin işlenmesi.

11-Okulun çocuklar için bir cennet, ders de bir sevinç kaynağı haline getirilmesi (Akyüz 2011: 203-207; Akyüz 2000: 5-13).

3.3.1.Selim Sabit Efendi'nin Öğretmenlik Mesleğinin Niteliğine İlişkin Görüşleri

Selim Sabit Efendi, Osmanlı eğitiminin çağdaşlaşmasında, hem öğretim, yönetim görevleriyle hem de yazmış olduğu eserleri ve fikirleriyle önemli bir yer tutan şahısların başında gelmektedir⁵. Selim Sabit Efendi'nin yazmış olduğu eserlerin hepsi kendi alanında önemli olmakla birlikte “Rehnümâ-yı Muallimîn (1870)” adlı eseri, eğitim ve öğretim ile ilgili görüşlerini doğrudan ifade ettiği eseri

olma özelliğini taşımaktadır. Selim Sabit Efendi, ilk olarak ilkokul öğretmen adaylarının şu özelliklere sahip bireyler olmalarının önemi üzerinde durmuştur:

- 1- Türkçeyi güzel konuşmak,
- 2- Ahlâklı olmak,
- 3- Merhametli ve şefkatli olmak,
- 4- Sabırlı ve geniş yürekli olmak,
- 5- Adaletli olmak,
- 6- Kin ve garaz beslememek,
- 7- Hatır, gönül, iltimas kabul etmemek⁶.

Selim Sabit Efendi'nin ilkokul öğretmenlerinde bulunmasını istediği bu özellikler, günümüz öğretmenleri için de geçerli olan özelliklerdir. Nitekim günümüz öğretmenlerinde var olduğu düşünülen şu on iki nitelik, öğrenciler tarafından en çok beğenilen öğretmen özelliklerinin başında gelmektedir. Bu nitelikler şunlardır:

- 1- İşbirliğine dayanan demokratik tutum,
- 2- Her çocuk için müşfik ve saygılı olma,
- 3- Sabır,
- 4- Geniş alâkâlar,
- 5- Hareket ve görünüşün hoş gitmesi,
- 6- Doğruluk ve taraf tutmamak,
- 7- Espri sahibi olmak,
- 8- Tam itidâl ve metânet,
- 9- Öğrencilerin problemlerine karşı alâkâ,
- 10- Esneklik,
- 11- Cesaret verme ve taktir etme hususunda iyi niyet,
- 12- Özel bir konuyu öğretmede olağanüstü başarı.

Selim Sabit Efendi'ye göre öğretmenlerin, bu niteliklerinin yanı sıra Türkçe'yi güzel konuşmaları, derdini anlatacak kadar Arapça, Farsça, Hesap ve Coğrafya'dan bilgili olmaları, 25 yaşından aşağı olmamaları, edip, kamil ve güzel ahlâk sahibi bireyler olmaları da gerekmektedir. Öğretmenler, öğrencilerinin babaları ve anneleri makamında buldukları için, onların tavır ve hareketlerinde ortaya çıkacak kusur ve hataları düzelterek istenilen biçimde terbiye olmalarına dikkat etmelidirler. Çünkü Selim Sabit'e göre öğrencilerin yetişme ve gelişmesinde etkili olan bireylerin başında öğretmen unsuru gelmektedir. Öğretmenin şahsiyeti, bilhassa ilköğrenim çağındaki çocukların düşünce yapısında ve şahsiyetlerinin

şekillenmesinde büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu yaştaki çocukların en çok etkilendikleri kişilerin başında öğretmenleri gelmektedir. Günlerinin büyük bir kısmını öğretmenleri ile birlikte geçirdikleri için öğretmenlerinin davranışlarını algılamaya, kendilerine mal etmeye çalışırlar ve onun gibi olmak isterler. Dolayısıyla öğretmenin kişiliği, eğitim-öğretim süreci içerisinde önemli bir yere sahiptir denilebilir (Şanal 2003; Şanal-Güçlü 2005; Haktanır 2006: 17-18)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

(“NAHV-İ OSMÂNÎ”NİN LATİN ALFABESİYLE
TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI)

MUKADDİME

Cenâb-ı Feyyâz-ı Mennân nev‘-i benî âdeme inâyet ve ihsân buyurduğu akl ü irfân dimağ-ı insânîde mevzu‘ ve mevdu‘ bir cevher-i nûrânîdir ki insan onunla ma‘kulât ve mahsûsâtı derk ve iz‘ân iderek iktisâb ve istihsâl eylediği umûr-ı ma‘lûmeyi âhire arz ve ifâde murad itdikde ya ba‘zı işârât-ı tabîyye vâsıtasıyla ve-yâhûd birtakım makâlât-ı lâfzîyye isti‘mâliyle tefhîm ve beyân eyler ki işârât-ı tabî‘anın keyfiyyet icrâsına “Lisân-ı Tabîî” ve makâlât-ı lâfzîyyenin sûret-i isti‘mâline dahi “lisân-ı vaz‘î” ta‘bîr olunur.

“İşârât-ı tabî‘iyye” Nitekim etfâl ve dilsizlerin ve ba‘zı kere dahi bizim isti‘mâl eylediğimiz evza‘ ve harekâtdan ibaretdir.

“Makâlât-ı Lâfzîyye” Umûmen efrâd-ı beşerin isti‘mâl itdikleri nutk

[3]

ve ibârelerdir ki her lisânda mevzû‘ ve muîn olan kelimelerden tereküb idüp kelimeler dahi ol lisâna mahsûs olan harflerin cem‘ ve tertîbinden teşekkül iderler.

“Harf” dahi “dil, diş, hayşûm ve dudaklar” gibi ba‘zı a‘zâya i‘timâd iderek boğazdan çıkan savt ve sadâya dinilür ki ekseri lisânlarda şekil ve adedleri muhtelifdir. Nitekim Arabların telâffuz eyledikleri harfler yigirmi sekiz, Farisîde yigirmi beş ve Türkcede otuz üçdür.

Elsine-i sâirede ba‘zı harfler vardır ki lisân-ı Türkîde müsta‘mel değildir.

El-yevm, suver-i muhtelifede gördüğümüz eşkâl-i hurûf kadîm olmayıp muahharen ba‘zı kavm kendi lisânlarında bulunan mahâric ve sadâlara birtakım eşkâl ve işârât vaz‘ iderek hurûfât-ı mahsûsalarını ba-ta‘yîn refte refte lisânlarını tanzîm ve ıslah etmişlerdir.

Kitab-ı münzilede beyân buyurulduğu üzere en evvel elfâz ü kelimâtı ma‘nâlara vaz‘ ve ta‘yîn iden Hazret-i Âdem aleyhi’s-selâm ise de muahharen insanlar tekessür itdikce kâbile kâbile öteye berüye tağılup her kâbile buldukları mevki‘e göre birçok elfâz ü kelimât ihtira‘ ve isti‘mâl ederek lisân-ı aslîlerini

[4]

tevsî‘ ve tebdîl eylediklerinden birtakım elsine-i muhtelife husûle gelmiştir. El-yevm sath-ı zemînde ma‘ruf ve müsta‘mel olan lisânların mikdarı sekiz yüzü müteceviz olup bunların mahâric ve şîvece birbirinden mümtaz beş bin kadar dahi şubeleri vardır. Elsine-i mezkûreden ancak yüz kadarının eşkâl-i hurûfî ve sarf ü nahvi mevcûd olup diğerlerinin meçhûl ve mefkûdudur.

Bu sûretde bir lisânın tanzîm ve ıslahı evvelen lisânda bulunan harflerin teşkîl ve ta'yîni ile elfâz-ı müsta'melenin imlâ ve tasrîfi sâniyen kelâmın terkîb ve te'lîfi sâlisen turuk-ı ifâdenin usûl ve kaidelerini bir zâbıta-i hasene tahtına vaz' itmekle hâsıl olur ki kelimelerin imlâ ve tasrîfinden bahs iden ilme (fen-i sarf) ve kelâmın terkîb ve te'lîfinden bahs eden ilme (fen-i nahv) ve ahvâl-i kelâmdan bahs iden fenne dahi (beyân-ı bedî'-i maânî) denilüp bunların mecmû'ına birden kavaid-i lisân tabir olunur.

İmdi lisân-ı Türkîde mevcûd ve müsta'mel olan harflerin eşkâli ma'lûm ve muayyen olup kavaid-i sarfiyyesi dahi birtakım sarf kitablarında mestûr ve mübeyyen ise de nahv ciheti

[5]

olan bir kaide tahtına alınamadığından ta'lîm ve taallüm husûsunda zahmet ve meşakkat çekilmektedir.

Binâen aleyh lisân-ı mezbûrun cihet-i nahviyesi dahi bir kaide-i muntazama tahtına vaz' olunarak ta'lîm ve taallümünün teshîl ve ta'mîmi hakkında bir çığır açılmak umûr-ı lâzımeden bulunduğundan akdimce lisân-ı Türkînin mesâil-i sarfiyyesini şâmil taraf-ı âcizîden bir kıt'a (sarf risâle) si tertîb ve terkîm olunduğu misillû bu def'a da veliyy-i ni'meti bî-minnetimiz pâdişâh-ı maârifperver ve şehen-şâh-ı ma'delet-güster gazî sultan (Abdulhamid) Han Efendimiz Hazretlerinin asr-ı hümâyûnlarında lisânımızın kavaid-i nahviyesini müştemel bir kıt'a nahv-i risâlesi te'lîf ve tanzîm olup teyemmünen (Nahv-ı Osmani) ismiyle tevsîm kılındı. Ancak bu babda murâd-ı âciz-ânem ibrâz-ı ma'lûmât olmayup mahzâ ebnâ-yı vatana nâciz-âne bir hizmet etmeyen niyyet-i hayriyyesine müstenit olduğundan bu risâleye ihâleyi nazar buyuran erbâb-ı kemâl matla' olacakları sehv ü noksânı lütfen taraf-ı âciz-âneme ihtâr buyurmaları ricâ ve niyâz olunur. Ve billahi't-tevfîk.

[6]

NAHV-İ OSMÂNÎ

Bismillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

(İlm-i Nahv) Kelâmın terkîb ve te'lîfiyle kelimelerin mevki'-i isti'mâlleri beyân ve ta'rîf iden bir fendir.

(Kelâm) Murâd ve maksûdu beyân ve ifâde-i zımında bast ve irâd olunan nutk ve ibâreye denilür ki birtakım cümle ve kuyûdât-ı cümleden tereküb ider.

(Cümle) dahi bi'l-hükm iki lâfzdan teşekkül ederek muhâtaba fâide-i tâmmeye ifâde iden sözdür ki (fi'liyye ve ismiyye) kısımlarına münkasım olarak iki nev'dir.

Bunlara mürekkebi-tamm dahi denilür ki sûret-i terkîbleri ber-vech-i âtî beyân olunur.

[7]

Cümle-i Fi'liyye

Fi'l ve fâil veya nâib-i fâilden tereküb idüp hükmün teceddüd ve istimrârına delâlet iden mürekkebidir ki fi'l-i zemanîlerin âhirine birtakım zamîrler ilâvesiyle yapılır ise de gaib sûretleri dâimâ mücerred olarak isti'mâl olunur.

“Yaz geldi, çiçekler açıldı.” gibi. Nitekim misâl-i mezkûr iki cümleyi şâmil olup cümle-i evvelâda “geldi” lâfzı fi'l ve “yaz” lâfzı fâil ve cümle-i sâniyyede kezâlik “açıldı” lâfzı fi'l ve “çiçekler” lâfzı nâib-i fâil oldukları cihetle bu cümleler fi'l ile fâil ve nâib-i fâilden tereküb itmişlerdir.

Cümle-i İsmiyye

Mübtedâ ile haberden tereküb idüp hükmün devam ve istikrârına delâlet eden mürekkebidir ki sıfatların âhirine kezâlik birtakım zamîr-i nisbîler ilâvesiyle yapılır.

“Mevlâ hâlıktır, biz mahlûkuz.” gibi. Nitekim misâl-i mezkûr iki cümleyi şâmil olup cümle-i evvelâda “mevlâ” lâfzı mübtedâ' ve “hâlık” lâfzı haber ve (-dır) lâfzları zamîr-i nisbî ve cümle-i sâniyyede kezâlik “biz” lâfzı mübtedâ' ve “mahlûk” lâfzı haber ve “z” harfî zamîr-i nisbî oldukları cihetle bunlar dahi mübtedâ' ile haberden tereküb etmişlerdir.

[8]

İmdi ber-vech-i meşrûh cümleleri teşkîl iden eczâ'dan fâil ve nâib-i fâil ile mübtedâ'lara “müsnedün-ileyh” ve fi'l ile haberlere dahi “müsned” dinülür ki bunlar kelâmın eczâ-yı asliyyesinden olup sûret-i isti'mâlleri ber-vech-i âtî beyân olunur.

Fâide

Cümle-i fi'liyyelerde “müsned” dâimâ fi'l-i zemanîlerden biri olacağı misillü “müsnedün-ileyh” ya'ni fâil ve nâib-i fâil dahi ism ve-yâhûd ism hükmünde bulunan masâdır ve zamâirden biri olmak lâzımeden ise de sıfatlar dahi ba'zı kere mevsûfları i'tibâriyle müsnedün-ileyh olabilirler.

“Çalışkan okur ve okuyan sevilür.” gibi. Nitekim misâl-i mezkûr “Çalışkan kimse okur ve okuyan kimse sevilür.” takdîrinde olduğundan sıfatlar müsnedün-ileyh vâki' olmuşdur.

Kezâlik cümle-i ismiyyelerde “müsned” ya'ni haberler dâimâ sıfatlardan olmak ve “müsnedün-ileyh” ya'ni mübtedâ'lar dahi ism ve-yâhûd ism hükmünde

bulunan masâdir ve zamâirden yapılmak îcâb eder ise de sıfatlar dahi ba'zı kere mevsûfları i'tibâriyle mübtedâ' ve isimler de haber olabilirler.

“Okuyup yazan her yerde mu'teberdir. Okuyup yazmak hünerdir.” gibi. Nitekim cümle-i evvelâda “okuyup yazan”

[9]

lâfzları sıfat oldukları hâlde mübtedâ' ve cümle-i sâniyede “hüner” lâfzı ism olduğu hâlde haber vâki' olmuştur.

Fi'l

Ma'lûm ola ki “fi'l-i aslî” ya'ni masdarların fâile nisbeti melhûz ve mu'teber olmadığından cümle olamadıkları misillü fi'l-i fer'îlerin dahi nisbetleri nâkıs olduğu cihetle cümle olamayup belki mürekkebi-nâkıs kabîlinden olurlar ki terkîb ve isti'mâleri âtîde gösterilecektir.

Bu sûretde eczâ-yı asliyyeden olan fi'ller yalnız ef'âl-i zamâniyyeden ibâret olup bunlar da terkîbde vâki' olduğu sûretde dâimâ fâillerden sonra getirülmek ve eczâ-yı cümleden mahâll-i fâide olan cüz' dahi fi'llerin evvelinde vaz' olunmak şîve-i lisândandır.

“Fezâil-i ahlâk insanı bahtiyar ider.” yâhûd “İnsanı fezâil-i ahlak bahtiyar ider.” gibi.

İmdi fi'l-i zamanîlerin mütekellim ve muhâtab sîgalarından tereküb iden cümlelerde fâil ve fi'l beyninde mutâbakat-ı lâzîmedendir.

Ya'ni fâil müfred olduğu sûretde fi'l dahi müfred ve cem' oluşu hâlde fi'l dahi cem' sîgasında getirülür.

“Ben yazdım, siz okursunuz.” gibi. Fakat gâib sûretlerinde

[10]

mutâbakat-ı mezkûre mu'teber olmadığından fâil her ne kadar cem' olur ise de fi'l müfred sîgasında dahi getirülmek câizdir.

Misâl “Efendiler geldi.” ve-yâhûd “Efendiler geldiler.” gibi.

Fâil

Fi'l-i ma'lûm kendisine isnâd olunan zâtî iş'âr iden lâfzdır ki ism ve-yâhûd ism hükmünde olan kelimelerden yapıpup dâimâ fi'lden evvel vaz' olunur.

“Ben dersimi ezberledim, biraderim gezmeye gitti.” gibi.

Nâib-i Fâil

Fi'l-i meçhûl kendisine isnâd olunan lâfzdır ki edât-ı mef'ûlün hazfıyla dâimâ mef'ûlün bihlerden yapıpup tıbkı fâiller gibi isti'mâl olunur.

“Mekteb açıldı, dersler başladı.” gibi.

Fâide

Cümle-i fi‘liyelerde ba‘zı kere yalnız bir fi‘li atf vâsıtasıyla müteaddid fâil ve-yâhûd nâib-i fâile isnâd olunabilir. Bu sûrette fâil veya nâib-i fâillerden biri mütekellim olur ise fi‘l-i mezkûr cem‘-i mütekellim sîgasında ve eğer muhâtab [11]

olur ise cem‘-i muhâtab sîgasında götürülmek bu fâillerin eşrefi fi‘le garîb vaz‘ olunmak şîve-i lisândandır.

Misâl “Biraderim ve ben mektebe gidiyoruz. Biraderim ve sen birlikte gidiniz.”

Bu sûretle taaddüd iden fâil ve-yâhûd nâib-i fâiller gaib olduğu takdirde fi‘l ekserî cem‘-i gaib sîgasında götürülür.

“Efendi ve mahdûmu mektebe geldiler.” gibi. Ba‘zı kere dahi cümle-i fi‘liyelerde müteaddid fi‘ller tenâzu‘ tarîkıyla yalnız bir fâil ve-yâhûd nâib-i fâile isnâd olunabilir ki bu sûrette ef‘âl-i mezkûre ekserî sîga-yi atfiyye ve-yâhûd atfla isti‘mâl olunur. “Ömrümüz gelüp geçiyor.” ve-yâhûd “geliyor ve geçiyor” gibi.

Tenbîh

Edât-ı terdîd ile taaddüd iden fâil ve nâib-i fâillerin fi‘li en sonra zikr olunan fâil ve nâib-i fâil ile mutabakat iderek dâimâ müfred sîgasında götürülür.

Bu hâlde fâil veya nâib-i fâillerin eşrefi fi‘le garîb vaz‘ olunmak şîve-i lisândandır.

“Şu mektubu biraderim ve-yâhûd ben yazacağım.” gibi.

[12]

Fakat atfi şâmil olan nefy-i mükerrer sûretlerinde fi‘l-i cem‘ sîgasında dahi getirülebilir.

“Şu mektubu ne biraderim ve ne ben yazacağım.” ve-yâhûd “yazacağız” gibi.

Sûret-i mezkûrede fi‘l dâimâ müsbet olarak isti‘mâl olunacağından bu hâlde nefy ile “Bu mektubu ne biraderim ne ben yazmayacağım.” denilemez.

Mübtedâ’

Bir vasf kendisine isnâd olunan zâtı iş‘âr iden lâfzdır ki ism ve-yâhûd ism hükmünde olan masâdır ve zamâirden yapı olup fâiller gibi dâimâ haberden evvel vaz‘ olunur.

“Biraderim şâirdir, ben kâtibim; okuyup yazmak ne güzeldir.” gibi.

Nitekim misâl-i mezkûrde vâki ‘ ‘‘Birader ve ben ve yazmak’’ lâfzlarına ‘‘şâir ve kâtib ve güzel’’ sıfatları isnâd kılınmış olduğundan elfâz-ı mezkûre mübtedâ’ olmuş olur.

Haber

Zamîr-i nisbîler vâsıtasıyla bir zâta isnâd olunan lâfzdır ki sıfat ve-yâhûd sıfat hükmünde bulunan kelimelerden yapıilup fi‘ller gibi dâimâ mübtedâ’dan sonra vaz‘ olunur.

[13]

‘‘Yer müteharriktir ve güneş sâbitdir.’’ gibi. Nitekim misâl-i mezkûrde vâki ‘ ‘‘müteharrik ve sâbit’’ sıfatları ‘‘yer ve güneş’’ lâfzlarına isnâd kılınmış olduğundan sıfat-ı mezkûre haber olmuş olur.

Fâide

Haberler dâimâ zamîr-i nisbîlere mukarin olduğundan cümle-i ismiyyelerin dahi mütekellim ve muhâtab sûretlerinde mübtedâ’ ile haber beyninde mutâbakat-ı lâzımedendir.

Ya‘ni mübtedâ’ müfred oluğu sûretde haber dahi müfred ve cem‘ olduğu takdirde haber dahi cem‘ sûretinde getirülmek lâzım olur.

Misâl ‘‘Ben kâtibim, siz şâirsiniz.’’ gibi.

Fakat gaib sûretlerinde mutâbakat-ı mezkûre mu‘teber olmadığından mübtedâ’ her ne kadar cem‘ olur ise de haber müfred sîgasında dahi getirülmek câiz olur.

‘‘Efendiler kâtibdir.’’ ve-yâhûd ‘‘kâtibdirler’’ gibi.

Cümle-i fi‘liyyelerde olduğu misillû cümle-i ismiyyelerde dahi ba‘zı kere birkaç haber atf vâsıtasıyla yalnız bir mübtedâ’ya nisbet ve isnâd olunabilir.

[14]

Bu sûretde zamîr-i nisbî ekseri muahhar getirülen habere ilâve kılınmak şîve-i lisândandır.

‘‘Falan zât edib ve kâmidir.’’ gibi ve ba‘zen dahi müteaddid mübtedâ’lara yalnız bir haber isnâd olunabilir.

Sûret-i mezkûrede mübtedâ’lardan biri eğer mütekellim olur ise haber cem‘-i muhâtab sîgasında getirülmek ve bunların en eşrefî habere karîb vaz‘ olunmak kaidedendir.

‘‘Biraderim ve ben kâtibiz, karındaşın ve sen şâirsiniz.’’ gibi.

Taaddüd iden mübtedâ'lar gaib olduğu takdirde haber ekseri cem' sûretinde ityân olunur.

“Efendi ve mahdûmu kâtibdirler.” gibi. Fakat edât-ı terdîd ile taaddüd iden mübtedâ'ların haberi dâimâ müfred olarak getirülmek ve en eşrefi habere karîb vaz' olunmak lâzımedendir.

“Efendi ve-yâhûd mahdûmu âlimdir, sen ve-yâhûd ben şâirim.” gibi.

Atfî şâmil olan nefy-i mükerrer sûretinde haber cem' sîgasında dahi getirülebilir.

“Ne karındaşım ve ne ben kâtibim.” ve-yâhûd “kâtibiz” gibi. Sûret-i mezkûrede haberler dâimâ müsbet olarak ityân olunacağından nefyle isti'mâli galatdır.

[15]

Tenbîh

Mübtedâ' ile haber ikisi de elfâz-ı Arabiyyeden olup da mübtedâ' müennes-i lâfzîlerden bulunduğu hâlde mübtedâ' ile haber beyninde mutâbakat lâzım değildir.

Bu sûretde “Küre-i arz müteharrikdir.” denilip “Küre-i arz müteharrikedir.” denilemez. Fakat mübtedâ' müennes-i hakîkîlerden olduğu hâlde mutâbakata riâyet olunarak “Falan hatun affedir ve âkiledir.” denilir.

Bundan sonra ma'lûm ola ki cümleler nisbet cihetiyle dahi “ihbârî, inşâî” kısımlarına münkasım olarak iki nev'dir.

Cümle-i İhbâriyye

Sıdka ve kizbe muhtemel olarak bir şey'in vuku' veya âdem-i vuku'ını ihbâr ve iş'âr iden cümledir.

“İnsan fânîdir, bâkî değildir.” Nitekim misâl-i mezkûr iki cümleyi şâmil olup cümle-i evvelâda fenânın insana sübût ve cümle-i sâniyede bekânın âdem-i sübûtü ihbâr ve iş'âr olunduğu ve bu ihbârın nefis'ül-emrde sıdka ve kizbe ihtimâli bulunduğu cihetle mezkûr cümleler ihbârî kabîlinden olmuş olur.

[16]

Tenbîh

Müsned ile müsnedün ileyh beyninde mu'teber olan nisbet-i haberiyye hârice ve nefis'ül-emre muvafık olduğu sûretde ol kelâma sâdık ve olmadığı takdirde kâzib denülür.

“Güneş parlaktır.” ve “Ateş soğuktur.” gibi. Nitekim cümle-i evvelâda nisbet-i haberiyye nefis'ül-emre muvâfık olduğundan kelâm-ı sâdık ve cümle-i sâniyede nisbet-i haberiyye nefis'ül-emre mutâbık olmadığından kâzib olur.

Cümle-i İnşâiyye

Sıdka ve kizbe muhtemel olmayarak bir fi'li inşâ ve îcâda delâlet iden kelâmdır ki “talebî, istifhâmî, temennî ve tenbîhî” kısımlarına münkasım olarak dört nev'dir.

İnşâ-i Talebî

Bir fi'lin hâricde husûlünü ve terkini emr ve talebe delâlet iden cümledir ki emr-i hâzır ve emr-i gaib sîgalarından yapılır.

“Derse çalış, vaktini beyhûde geçirme.” gibi. Nitekim misâl-i mezkûr iki cümleyi şâmil olup cümle-i evvelâda fi'lin husûlü ve cümle-i sâniyede terki taleb olduğundan mezkûr cümleler inşâ-i talebî kabîlinden olur.

[17]

Fâide

İnşâ-i talebîde melhûz ve mu'teber olan taleb eğer isti'lâ' ve tenbîh tarîkıyla vuku' bulur ise ona “emr” denülür. Nitekim büyükler tarafından küçüklere îrâd olunan o emr gibi ve eğer taleb-i mezkûr acz ve tazarru' tarîkıyla vuku' bulur ise ona “duâ” derler. Nitekim küçükler tarafından büyükler arz olunan istirhâm ve istid'â'lar gibi ve eğer taleb-i mezkûr ihtâr ve tesâvî tarîkıyla vuku' bulur ise ona dahi “iltimâs” denülür. Nitekim akrandan akrana olunan tavsiye ve ihtârât gibi.

İnşâ-i İstifhâmî

Bir fi'lin vuku' veya âdem-i vuku'ını suâl ve istifsâra delâlet iden cümlelerdir ki müsnedlerin ya'ni cümle-i fi'liyede fi'llerin ve cümle-i ismiyyede haberlerin âhirine “mi” edât-ı istifhâmiyyesinin ilâvesiyle veyâhûd cümlelerin evveline bir edât-ı istifhâm ziyâdesiyle yapulur.

“Mektebe gidiyor musunuz? Dersimiz hesap mıdır? Kimden okuyorsunuz?” gibi. Nitekim cümle-i evvelâda fi'lin ve cümle-i sâniyede haberin âhirine “mi” edâtı ziyâde ve cümle-i sâlisinin dahi evveline bir edât-ı istifhâm ilâvesiyle fi'lin husûlünden

[18]

suâl kılınmış olduğundan mezkûr cümleler inşâ-i istifhâmî kabîlinden olmuş olur.

Tenbîh

Gerek cümle-i fi'liyye ve gerek ismiyyelerde “mı” edâtı dâimâ zamîr-i nisbîlerden evvel getirülmek lâzımeden ise de fi'l-i şühûdîler ile şartîlerde zamîrlerden sonra vaz' olunmak ve ef'âl-i mürekkebede cüz'-i evvelin âhirine ziyâde kılınmak şîve-i lisândandır.

“Mekteb açıldı mı? Derse başlasak mı? Hoca gelecek mi idi?” gibi ki birinci ve ikinci cümlelerde edât-ı istifhâm zamîrlerden sonra vaz' olunmuş ve üçüncü cümlede dahi cüz'-i evvelin âhirine ziyâde kılınmıştır.

İnşâ-i Temennî

Bir fi'lin vuku' ve-yâhûd âdem-i vuku'ını rica ve temennîye delâlet iden cümledir ki fi'l-i temennî ve iltizâmî sîgalarından yapılır.

“Tahsîl-i hüner etmelisin ki saadet-i hâle nâil olasın.” gibi. Misâl-i mezkûrde cümle-i evvelî fi'l-i iltizâmî ve cümle-i sâniye fi'l-i temennî sîgalarından tereküb etmiş olduğundan mezkûr cümleler inşâ-i temennî kabîlinden olmuş olur.

İnşâ-i Tenbîhî

Edât-ı nidâ ve tenbîh ile kısma mukârin olan cümlelerdir.

[19]

Misâl “Ey gençler hâl-i hazîrede tahsîl-i kemâl itmez iseniz kasem iderim ki istikbâlde zahmet çekersiniz.” gibi. Nitekim terkîb-i mezkûr “Hâl-i hâzırda tahsîl-i kemâl idiniz ki sonra zahmet çekmeyesiniz.” takdîrinde olduğundan inşâ kabîlinden olur.

Bundan sonra ma'lûm ola ki cümleler keyfiyet cihetiyle dahi “asliyye ve fer'iyye” kısımlarına münkasım olarak iki nev'dir.

Cümle-i Asliyye

Maksad-ı aslîyi müştemil olan cümledir ki onlar da başluca iki kısımdır. “İbtidâiyye, cezâiyye” İbtidâiyye lâfza ve ma'na mâ-kabline itsâl ve irtibâtı bulunmayan cümledir ki dâimâ evâil-i kelâmıda bast ve irâd olunur.

“Cümle-i cezâiyye” mazmunun vuku'u diğer bir cümlelerin vuku'-ı mazmunıyla meşrût ve mukayyed olan cümledir. Bunları takyîd iden cümlelere dahi şartiyye denilür ki dâimâ ef'âl-i şartiyyeden tereküb idüp cezâlardan evvel getirülür. Misâl “ilm ve kemâl tahsîl idersen saadet-i hâle nâil olursun.” gibi.

Cümle-i Fer'îyye

Cümle-i asliyyenin erkân ve eczâ'sından birinin ma'nasını takyîd

[20]

ve îzâh iden cümledir ki onları da başluca “vasfîyye, istinâfiye, tafsîliyye, tefsîriye, temsîliye, mu'tarîza” kısımlarına münkasımdır.

Cümle-i Vasfîyye

Cümle-i asliyye ve-yâhûd erkân ve eczâ'sından birinin ma'nasını tavsîf ve beyân iden cümledir ki sıfat makâmından isti'mâl olunur. Misâl

“Bir âdem ki fezâ'il-i ilm ve edeble muttasîf olur, her yerde azîz ve muhterem tutulur.” gibi. Nitekim misâl-i mezkûr “Fezâ'il-i ilm ve edeble muttasîf olan âdem her yerde azîz ve muhterem tutulur.” takdîrinde olup cümle-i evvelî sıfat makâmında bulunarak nâib-i fâili tavsîf ve beyân etmiş olduğundan “vasfîyye” kabîlinden olmuş olur.

Cümle-i İstinâfiye

Kelâm-ı sâbıkdan tevellüd iden suâl ve istidrâke cevap olarak istidlâl makâmında bast ve irâd olunan cümledir.

“Fezâ'il-i ilm ve edebden âri olan âdem her yerde zelîl ve hakîr olacağında şübhe yokdur. Zirâ insanın şeref ve i'tibârı ancak ilm ve edeble itsâfına menûtdur.” gibi.

Nitekim misâl-i mezkûrde vâki' cümle-i sâniye siyâk-ı kelâmdan mütevellid suâl-i makaddere cevap olarak istidlâl makâmında

[21]

getürüldüğünden cümle-i mezkûre istinâf kabîlinden olmuş olur.

Cümle-i Tafsîliyye

Cümle-i asliyye ve-yâhûd erkân ve eczâ'sından birinin ma'nasını beyân ve tafsîl iden cümledir. Misâl:

“Yerin kuvve-i inbâtiyyesi her iklimde bir düziye değildir. Nitekim memâlik-i hâre toprakları gâyet münbit olup kutublara doğru gidildikçe feyz ve bereket refte refte tenezzül ider.” gibi. Misâl-i mezkûrde vâki' cümle-i sâniye cümle-i evlânın erkânından mübtedâ'yı şerh ve beyân itmiş olduğundan cümle-i mezkûre tafsîliyye kabîlinden olmuş olur.

Cümle-i Tefsîriyye

Cümle-i asliyye ve-yâhûd erkân ve eczâ'sından birinin ma'nasını tefsîr ve îzâh iden cümledir. “İnsan fikr ve nazara mâlik bir nev'-i hayvândır. Ya'ni insan akl

ve fikr vâsıtasıyla birçok işlerin uhdesinden gelebilir bir nev'-i hayvândır.) gibi. Nitekim misâl-i mezkûrde cümle-i sâniye, cümle-i evlânın mazmûnunu tefsîr ve îzâh etmiş olduğundan tefsîriyye kabîlinden olmuş olur.

Cümle-i Temsîliyye

Asliyyenin ve-yâhûd erkân ve eczâ'sından birinin ma'nasını

[22]

temsîl ve teşbîh tarîkıyla beyân ve îzâh iden cümledir. “İnsan fikr ve nazara mâlik olduğundan birtakım umûr-ı muazzamânın uhdesinden gelebilir. Meselâ kuvvet ve kudretce kendüsinden birkaç kat ziyâde olan hayvânları bile ba'zı tedâbîr-i akliyye vâsıtasıyla işinde kullanır.” gibi. Nitekim ibâre-i mezkûrede cümle-i sâniye, cümle-i evlânın mazmûnunu temsîl terîkıyla îzâh ve beyân itmiş olduğundan cümle-i mezkûre temsîliyye kabîlinden olmuş olur.

Cümle-i Mu'tarıza

Bir cümleinin erkân ve eczâ'sı beyinde ve-yâhûd birbirine merbût iki cümle miyanında ityân olunan cümledir ki “tenbîh ve tenzîh” ve-yâhûd “duâ ve isti'tâf” makâmlarından isti'mâl olunur. Misâl “Bendeniz Allah kısmet iderse burada belâgat risâlesi yazacağım.” gibi.

Hafî olmaya ki bâlâda zikr olunan cümlelerden başka cümle-i hâliyye ve şartiyyeler dahi cümle-i fer'iyeden sayılır.

Bundan sonra ma'lûm ola ki cümleler ma'na cihetiyle dahi “mutlaka ve mukayyede” kısımlarına münkasımdır.

Cümle-i Mutlaka

Yalnız eczâ-yı asliyyesiyle murad ve maksûdı edâ' ve ifâde iden cümlelerdir ki bunlara “tâmme” dahi dirlir.

[23]

Misâl “Yer kürevîdir, güneş parlaktır.” gibi. Nitekim cümle-i mezkûre bir kayd ile mukayyed olmayarak murad ve maksudı tamamıyla ifâde itmiş olduklarından mutlaka kabîlinden olmuş olurlar.

Cümle-i Mukayyede

Eczâ-yı asliyyeden başka birtakım kuyûd-ı sâire ilâvesiyle murad-ı maksûdı ifâde iden cümlelerdir ki bunlara “nâkısa” dahi denilür. Misâl “Ay nûru güneşden alır.” gibi. Nitekim cümle-i mezkûre mef'ûlün bih ve mef'ûl-i minh ile takyîd edilmiş olduğundan “mukayyede” kabîlinden sayılır.

İmdi ber-vech-i meşru‘ cümlelere ilâve kılınan kaydlara dahi “eczâ-yı mütemmime” denilür ki bunlar cümle-i tâmmeye ilâve olundukda eczâ-yı asliyyeden birinin ma‘nâsını takyîd ve îzâh ve cümle-i nâkısaya ziyâde kılındıkda eczâ-yı mezkûrenin ma‘nâlarını ikmâl ve itmâm iderler.

Eczâ-yı mütemmime dahi başluca “mef‘ûl, hâl, temyîz, kuyûd-ı izâfiyye, kuyûd-ı vasfîyye, kuyûd-ı kemmiyye, kuyûd-ı zarfîyye” den ibâret olup sûret-i isti‘mâlleri ber-vech-i âtî beyân olunur.

Mef‘ûl

Ma‘lûm ola ki kuyûd-ı kelâmîyyeden ma‘dûd olan mef‘ûller dahi

[24]

iki nev‘dir. Birine “mef‘ûlün bih sarîh” diğeri “mef‘ûlün bih gayr-i sarîh” dinülür.

Mef‘ûlün Bih Sarîh

Fi‘l kendüsi üzerine vâki‘ olan zâtı iş‘âr iden lâfzlardır ki âhirlerine mâ-kabli meksûr bir “ya”-yı sâkine ilâvesiyle yapılır. Bunlara “mef‘ûlün bih” dirler.

Misâl “Kitabı açdım, dersimi okudum.” gibi.

Tenbîh

Ta‘mîm için ba‘zı kere mef‘ûlün bihlerden edât-ı mef‘ûlün hazfı câiz olur.

Misâl “Para vir, kitab al.” gibi. Fakat bu vechle edât-ı mezkûrün hazfı yalnız nekrelere mahsûs olup ilimler ile zamâir ve ism-i işâretlerden yapılan mef‘ûlün bihlerden hazf olunamaz. Nitekim “Beni gör. Ahmed’i çağır. Şunu vir.” terkîblerinde edât-ı mef‘ûlün hazfı câiz değildir.

Mef‘ûlün Bih Gayr-i Sarîh

Fi‘lin ma‘nasını taklîd ve tahsîs iden mef‘ûllerdir ki onlar da beşdir:

“Mef‘ûlün ileyh, mef‘ûlün fih, mef‘ûl-i minh, mef‘ûlün leh, mef‘ûlün maa”.

[25]

Mef‘ûlün İleyh

İcrâ olunan fi‘lin gâyet ve nihâyetini iş‘âr iden lâfzdır ki âhirine bir “hâ”-i resmiyye ilâvesiyle yapılır.

Misâl “Mektebe git. Dersine çalış.” gibi. Fakat zamîr-i sahsîlerin müfredleriyle ism-i işâretlerin mef‘ûlün ileyh sûretlerinde edât-ı mef‘ûl “hâ”-yı resmiyye olmayup müstesnâ olarak bunlar dâimâ sağır “kef” (ك) ve “elif” (ا) ile yazılır. “bana, sana, ona, buna, şuna” gibi.

İmlâ'

Gerek mef'ûlün bih ve gerek mef'ûlün ileyh yapılacak olan elfâzın âhirlerinde hurûf-ı imlâdan bir harf bulunduğu hâlde edât-ı mef'ûlden evvel bir “yâ”-yı vikâye getirülmek usûl-i imlâdandır.

Misâl “Kapuya git, şu tezkireyi Nazır Paşa'ya vir.” gibi. Fakat ism-i işâretlerin “mef'ûlün bih ve mef'ûlün fih ve minh” sûretlerinde “yâ”-yı vikâye yerine edât-ı mef'ûlden evvel bir “nun” (ن) getirülmek şîve-i lisândandır. “şunu, bunu, onu, şunda, bunda, onda, şundan, bundan, ondan” gibi. Kezâlik âhirlerinde “-ki” edâtı bulunan lâfzların mef'ûllerinde edât-ı mezkûrün “yâ”sı hazf olunup yerine bir “nun”-ı vikâye

[26]

getirülerek “bizimkini, bizimkine, bizimkinde, bizimkinden” dinülür.

Ba'zı kere Arabî ve Fârisî kaideleri üzre elfâz-ı Arabiyye ve Fârisiyyenin evvellerine “ilâ” ve “tâ” edâtları ziyâde kılınarak birtakım mef'ûller yapılır ki lisân-ı Türkîde bunlar dahi mef'ûlün ileyh makâmında isti'mâl olunur.

Misâl “Tâ-be-sabah derse çalışarak ilâ âhiri'l-ömr vaktimi bu yolda geçüreceğim.” gibi.

Mef'ûlün Fih

İcrâ olunan fi'lin mahâl ve zamânını iş'âr iden lâfzdır ki âhirine bir “de” ilâvesiyle yapılır.

Misâl “Ötede berüde boş gezme, evde otur derse çalış.” gibi.

Ba'zı kere elfâz-ı Arabiyye ve Fârisiyyenin evvellerine “fi” ve “der” edâtları ziyâde kılınarak birtakım mef'ûller yapılır ki lisânımızda bunlar dahi “mef'ûlün fih” makâmında kullanılır. Misâl “Der-dest tahrîr olan evrâk fi'l-hâl yazıldı.” gibi.

Ve ba'zan dahi esmâ-yı Arabiyyenin âhirine bir “tenvîn” ziyâde kılınarak “mef'ûlün fih” gibi isti'mâl olunurlar.

“vâki'an, zâhiren, hakikâten” gibi. Ki fi'l-vâki', fi'z-zâhir,

[27]

fi'l-hakika dimekdir. Fakat bu makûle mef'ûller lisân-ı Türkîde ekserî bilâ-tenvîn isti'mâl olunur. “vâkıâ, zâhirâ, gâlibâ” gibi. Bu sûretde âhirlerinde “tâ-i gird” bulunan kelimelerde ol “tâ-i gird”, “tâ-i tavîl” şeklinde yazılmak usûl-i imlâdandır.

“hakikaten, âkıbeten, hakikat, âkıbet” gibi.

Mef'ûl-i Minh

İcrâ olunan fi'lin menşe'i ve mebde'ini beyân ve iş'âr iden lâfzdır ki âhirine bir “-den” ilâvesiyle yapılır.

Misâl “Gözden uzak olan gönülden dahi ırak olurmuş.” gibi.

Ve ba‘zan dahi elfâz-ı Arabiyye ve Fârisiyyenin evvellerine “men, an ve ez” edâtları ziyâde kılınarak birtakım mef'ûller yapılır ki lisân-ı Türkîde bunlar da “mef'ûl-i minh” makâmında isti‘mâl olunur.

Misâl “Mine'l-kadim an-kalbin ez-her cihet sizi severim.” gibi.

Mef'ûlün Leh

İcrâ olunan fi'lin sebep ve illetini âhirine bir “içün” ilâvesiyle yapılır.

[28]

Misâl “Bu risâle mübtedîler içün yapıldı.” gibi.

Elfâz-ı Arabiyye ve Fârisiyyenin evvellerine ba‘zı kere “li” ve “berây” edâtlarının ilâvesiyle dahi birtakım ma‘muller yapılır ki bunlar da lisân-ı Türkîde “mef'ûlün leh” makâmında kullanılır.

Misâl “li-maslahatin ve berây-i maslahat” gibi.

Mef'ûlün Maa

İcrâ olunan fi'lin vâsîtâ ve müşarını iş'âr iden lâfzdır ki âhirine bir “ile” ziyâdesiyle yapılır.

Misâl “Sa'y ve gayret ile insan her umduğuna nâil olur.” gibi.

İmlâ'

Ba‘zı kere “ile” edâtından “elif” ve “yâ” ikisi birden hazf olunabilür ise de muzâflara müşâbih olduğundan yalnız “elif”in hazfı câiz olamaz. Bu sûretde “kalemle, kalemtırışla” (قلمله , قلمترایشله) dinilüp “kalemîle, kalemtırışîle” (قلميله , قلمترایشيله) dinilemez. Fakat âhirinde hurûf-ı imlâdan biri bulunan lâfzlara müşâbeh-i mezkûre bulunmadığından yalnız “elif”in hazfı dahi câiz olarak “orduyla, arabayla” dinilebilür.

Elfâz-ı Arabiyye ve Fârisiyyenin evvellerine ba‘zı kere “maa, bi” ve “bâ”

[29]

edâtlarının ilâvesiyle dahi birtakım mef'ûller yapılır ki bunlar da lisânımızda “mef'ûlün maa” gibi isti‘mâl olunurlar.

Misâl “Bâ-irâde-i seniyye mülkiye mektebi güşâd olunarak maa-müdîr hey'et-i ta'limiyyesi bi't-ta'yîn derslere şürû' olundu.” gibi.

Ve ba‘zan dahi Arabî masdarların âhirine bir “tenvîn” ziyâde kılınarak “mef‘ûlün maa” makâmında kullanılır.

Misâl “Fermân-ı âlîlerine imtisâlen bugün imtihana başlandı.” gibi bi'l- imtisâl dimekdir.

Tenbîh

Ma‘lûm ola ki gerek cümle-i fi‘liyye ve gerek ismiyyelerde müsnedleri takyîd ve tahsîs iden mef‘ûller nazm-ı tabîî üzre müsnedlerden evel ve müsnedün ileyhden sonra vaz‘ olunmak icâb ider ise de bir noktaya binâen ba‘zı kere dahi takdîm ve te’hîr olunurlar.

Misâl “Bu risâleyi ben mübtedîler için yazdım.” “Ben mübtedîler için yazdım bu risâleyi.” gibi.

Fakat müsnedün ileyhleri takyîd ve tahsîs iden kuyûd-ı cümle dâimâ müsnedün ileyhin üzerine takdîm olunmak lazımedendir.

[30]

Misâl “Bir mektebe devâm iderek şahâdetnâmeğe nâil olmak ne büyük ni‘metdir.” gibi.

Kuyûdât-ı mezkûreden bir cümlede hem mef‘ûlün bif ve hem de mef‘ûlün ileyh bulunup da bir nokta mülâhaza olunmadığı hâlde mef‘ûlün bih dâimâ mef‘ûlün ileyh üzerine takdîm olunur.

Misâl “Bu kitabı ben size hediye etdim.” gibi.

Fakat mef‘ûlün bih ile mefâil-i sâireden biri bulunduğu sûrette iktizâsına göre bunlar mef‘ûlün bih üzerine takdîm olunmak şîve-i lisândandır.

Misâl “Dün mektebde ben sizi gördüm.” gibi.

Atf vâsıtâsıyla bir cinsden olarak mef‘ûllerin taaddüdü dahi câizdir.

Misâl “Cenâb-ı Mevlâ yeri ve gökleri altı günde yaratdı.” gibi.

Bu makûle yerlerde edât-ı mef‘ûl ba‘zı kere yalnız mef‘ûl âhirine ilâve kılınup diğeri “ile” edâtıyla isti‘mâl olunur. “Cenâb-ı Mevlâ yer ile gökleri altı günde yaratdı.” gibi.

Ve ba‘zı kere dahi makâm-ı isti‘câlde “ile” edâtı da terk edilüp yalnız aftla iktifâ olunur.

“Cenâb-ı Mevlâ yer ve gökleri altı günde yaratdı.” gibi.

[31]

Hâl

Eczâ-yı cümleden müsnedün ileyhlerin hâl ve hey'etini beyân ve iş'âr iden lâfzlardır ki eczâ-yı mezkûreye “zü'l-hâl” ve bunların hey'etlerini beyân iden lâfzlara dahi “hâl” dinilür ki “müntakile” ve “dâime” kısımlarına münkasımdır.

Hâl-i Müntakile

Fi'lin icrâsından sonra zü'l-hâlden iftirâk iderek zâil olan hâldir ki fi'l-i temennî-i gaiblerin âhirine hafiflerde “-rek” ve sâkillerde “-rak” edâtlarının ilâvesiyle yapılır.

Misâl “Çocuklukda ben mektebe gülererek oynayarak gider ve dersimi sevinerek ezber ider idim.” gibi.

Fi'l-i temennîlerden başka ba'zı fi'llerin gâib sîgalarına “iken” edâtının ilâvesiyle dahi birtakım hâl yapılır ki bunlar da müntakile nev'inden sayılır.

Misâl “Ben mektebe gider iken hocaya rast geldim.” gibi.

İmlâ'

Ba'zı kere “iken” edâtından “elif” (ا) ve “ye” (ع) ikisi birden hazf olunarak isti'mâl olunur.

Misâl “Ben mektebe giderken sizi gördüm.” gibi.

[32]

Fakat muzâflara müşâbih olduğundan yalnız “elif”in hazfı câiz olamaz.

Hâl-i Dâime

Fi'lin icrâsından sonra zü'l-hâlden iftirâk itmeyen hâldir ki ekserî sıfat-ı Arabiyyenin âhirine bir “tenvîn” ziyâdesiyle yapılır.

Misâl “Bir şâkird mektebe memnûnen gider ve derslerine mütemâdiyen çalışır ise feyz-yâb olur.” gibi.

Ve bazen dahi isimlerin ahirine “iken” edâtının ilâvesiyle birtakım hâl yapılır ki bunlar da ekserî hâl-i dâime makâmında kullanılır.

Misâl “Ben senin pederin iken sözümü tutmadın.” gibi.

Ve ba'zı kere dahi masâdır-ı Türkiyyenin ahirine bir “-sizin” edâtı getirülerek hâl makâmında kullanılır.

Misâl “Düşünmeksizin lakırdı söylemen hatâdır.” gibi.

Tenbîh

Bir cümlede atf vâsîtâsıyla hâllerin dahi taaddüdü câizdir. Fakat “iken” edâtıyla taaddüd iden hâllerde edât-ı mezkûr ekserî terk olunup en sonra getirülen hâle ilâve kılınarak rabt makâmında kullanılır.

[33]

Misâl “Sâye-i şâhânede her tarafta müteaddid mektebler mevcûd ve güşâde ve tahsîl için her dürlü vâsîtâlar hazır ve âmâde ve neşr-i maârif uğurunda masrûf buyurulan himmet ve gayretler fevk-al-âde iken bu niam-ı celîleden istifâde idilmemesi dünya ve ukbâda mûcib-i nedâmetdir.

Temyîz

Nisbetden ibhâmı ref ve izâle iden lâfzdır ki mutlakâ masâdır ve isimlerin ahirine “-ce” edâtının ilâvesiyle hâsıl olur.

Misâl “Maârifce Avrupalılar çok terakkî itdiler.” gibi.

Ve ba‘zan dahi esmâ-yı Arabiyyenin ahirine bir “tenvîn” ilâvesiyle temyîz yapılır. “Sinnen ben senden büyüğüm.” gibi.

Ve ba‘zı kere de isimlerin ahirine “cihetiyle” lâfzı ilâve kılınarak temyîz makâmında kullanılır.

Misâl “Maârif cihetiyle biz çok gerü kaldık.” gibi.

Tenbîh

Atf vâsîtâsıyla temyîzlerin dahi taaddüdü câizdir. Fakat edât-ı temyîz ekserî en sonra getirülen temyîze ilhâk olunur.

Misâl “Sanâyi‘ ve maârifce biz terakkî idemedik.” gibi.

[34]

Kuyûd-ı İzâfiyye

Eczâ-yı cümleden birinin ma‘nâsını tahsîs ve beyân iden lâfzlardır ki ol lâfza “muzâfun-ileyh” ve takyîd ve tahsîs olunan lâfza dahi “muzâf” dinilüp bunların mecmû‘ına birden “terkîb-i izâfî” dirler.

İmdi terkîb-i mezkûr lisân-ı Osmânîde (Türkî, Arabî ve Farisî) kaidelerine tevfikân üç vechle isti‘mâl olduğundan her birinin kavaid-i mer‘iyyesi ber-vech-i âtî beyân olunur.

Terkîb-i İzâfî-i Türkî

Esmâ-yı Türkiyye ve Arabiyye ve-yâhûd Fârisiyyenin ahirlerine birtakım zamîr-i izâfîler ilâvesiyle yapılan mürekkeblerdir ki cüz’-i evvele “muzâfun-ileyh”

ve cüz'-i sâniye “muzâf” dinilür. Bunların sûret-i terkîblerine dahi “izâfet” ta‘bir olunur ki “tahsîsiye ve beyâniye” kısımlarına münkasım olunarak iki nev‘dir.

İzâfet-i Tahsîsiyye

Temellük ve ihtisâs ma‘nâlarını ifâde ve iş‘âr iden terkîb-i izâfiyedir.

Misâl “benim kitabım, senin kitabın, onun kitabı” gibi. Nitekim misâl-i mezkûrde “ben, sen, o” lâfzları “muzâfun-ileyh”

[35]

ve “kitab” lâfzı dahi “muzâf” vâki‘ olarak temellük tarîkıyla muzâfun-ileyhe nisbet kılınmış olduğundan terâkib-i mezkûrenin izâfetleri tahsîsiye kâbilinden olmuş olur.

Tenbîh

İzâfet-i tahsîsiyenin mütekellim ve muhâtab suretlerinde ta‘mîm için ba‘zı kere muzâflardan zamîr-i izâfi hazf olunur.

Misâl “bizim kitab, sizin kitab” gibi. Ve bazen dahi gaib suretlerde muzâfun-ileyhden edât-ı izâfet hazf olunup muzâf ile muzâfun-ileyhin mecmû‘ı ekserî bir şey’e ilm olarak isti‘mâl olunur.

Misâl “Kız kalesi, Galata Sarayı” gibi.

İzâfet-i Beyâniyye

Temellük ve ihtisâs ma‘nâlarını ifâde itmeyüp muzâfun-ileyh, muzâfın nev‘ ve cinsini beyân ve iş‘âr iden terkîb-i izâfidir.

Misâl “çınar ağacı, zühâl yıldızı” gibi. Nitekim misâl-i mezkûrde “çınar ve zühâl” lâfzları muzâfun-ileyh olup muzâf olan “ağac ve yıldız” lâfzlarının nev‘ ve cinslerini beyân itmiş olduklarından terâkib-i mezkûre izâfet-i beyâniyye kâbilinden olmuş olur.

[36]

Tenbîh

İzâfet-i beyâniyyelerde muzâfun-ileyhden dâimâ zamîr-i izâfiyyeler hazf olunur. Misâl sâbıkda olduğu gibi. Ve ba‘zı kere dahi hem muzâfun-ileyh ve hem de muzâfdan zamîr-i izâfîler hazf olunabilür. Fakat bu suretde muzâfun-ileyh, muzâfın asıl ve esası olmak lazımedendir.

Misâl “altun sâat ve elmas küpe” gibi.

Muzâfların mef‘ûlün bih ve mef‘ûlün fih ve minh ve muzâfun-ileyh” suretlerinde kezâlik zamîr-i izâfi hazf olunup yerine bir “nun”-ı vikâye getirülür.

“kitabını, kitabına, kitabında, kitabından, kitabının” gibi. Fakat âhirinde hurûf-ı münfasıladan bir harf bulunan muzâfların “mef‘ûlün-bih ve mef‘ûlün ileyhe

ve muzâfun-ileyh” suretlerinde zamîr-i izafî hazf olunmayarak “pederini, pederine, pederinin” dinilir.

İmlâ’

İzâfet-i Türkiyye sûretlerinden muzâf ve-yâhûd muzâfun-ileyhin ahirinde hurûf-ı imlâdan bir harf bulunduğu takdirde muzâfun-ileyhler de edât-ı izâfetden evvel dâimâ bir “n” ve muzâflarda bir “s” getirülmek usûl-i imlâdandır.

Misâl “yalının safâsı, bağçenin lâlesi” gibi.

[37]

Terkîb-i İzâfî-i Fârisî

Fârisî veya Arabî ve-yâhûd biri Fârisî diğeri Arabî olarak iki lâfzdan teşekkül iden mürekkeblerdir ki cüz’-i evvele “muzâf” ve cüz’-i sâniye “muzâfun-ileyh”denilüp muzâfin ahiri dâimâ meksûr ve muzâfun-ileyhin ahiri sâkin okunur.

Misâl “çeşm-i âhû, nûr-ı kamer, âf-tâb-ı âlim, şevket-i cem” gibi. Nitekim misâl-i mezkûrde “çeşm, nûr, âf-tâb, şevket” lâfzları muzâf ve “âhû, kamer, âlim, cem” lâfzları dahi muzâfun-ileyh vâki’ olduklarından terâkib-i mezkûre izfet-i Fârisiyye kâbilinden olmuş olur.

İmlâ

İzâfet-i Fârisiyye suretlerinde eğer muzâfin ahirinde “h,y” (ح,ه) harflerinden biri bulunur ise muzâfların ahirine bir hemze-i meksûre getirülür. “Tebea-ı devlet, vâlî-i vilâyet” gibi. Ve eğer “elif, vav” (و,ا) harflerinden biri bulunur ise bir ya-yı meksûre ziyade kılınur.

“Safâ-yı rûh, ebrû-yı dost” gibi.

Tenbîh

İzâfet-i Fârisiyye suretlerinde ba‘zı kere muzâfun-ileyh muzâf

[38]

üzerine takdîm olunup mecmû‘ı birden bir şey’e alem olarak isti‘mâl olunur.

Bunlara “mürekkebi-i mezcî” dirler ki bir kelime gibi dâimâ muttasıl olarak yazılır.

“mey-kede, muğ-pece, şâh-râh, sîmâb” gibi.

Terkîb-i İzâfî-i Arabî

İki lâfz-ı Arabîden teşekkül iden mürekkeblerdir ki cüz’-i evvele “muzâf” ve cüz’-i sâniye “muzâfun-ileyh” denilüp muzâfin ahiri dâimâ mazmûm ve muzâfun-ileyh muarrefün bi'l-lâm olarak isti‘mâl olunur.

Misâl “dârü'l-fünûn, şeyhü'l-islâm, veliyyü'n-ni‘am” gibi.

Nitekim misâl-i mezkûrde “dâr, şeyh, veliyy” lâfzları muzâf ve “fünûn, islâm, ni‘am” lâfzları dahi muzâfun-ileyh vâki‘ olduklarından terakîb-i mezkûre izâfet-i Arabiyye kâbilinden olur.

Fâide

Gerek izâfet-i Türkiyye ve gerek izâfet-i Fârisiyye suretlerinde tetâbu‘-i izâfât ya‘ni birkaç lâfzın birbirine izâfetleri câizdir.

“Efendinin birâderinin mahdûmu, şeref-i makâm-ı sadâret” gibi.

[39]

Fakat izâfet-i Arabiyye suretlerinde tetâbu‘-i izâfât yalnız muzâf ile muzâfun-ileyhin mecmû‘ı bir şey’e alem ve-yâhûd sıfat olduğu hâlde câiz olabilir.

“şeyhü'l-islâm-ı enâm, taraf-ı bâhirü'ş-şeref devletleri” gibi.

Kuyûd-ı Vasfiyye

Eczâ-yı cümleden birinin ma‘nâsını takyîd ve tavsîf iden lâfzlardır ki ol lâfza “sıfat” ve takyîd ve tavsîf olunan lâfza da “mevsûf” dinilüp bunların mecmû‘ına birden “terkîb-i tavsîfi” dirler.

Terkîb-i mezkûr dahi izâfet sureti gibi lisân-ı Osmânîde üç vechle isti‘mâl olduğundan her birinin kavâid-i mevdûası ber-vech-i âtî beyân olunur.

Terkîb-i Tavsîfi-i Türkî

Esmâ-yı Türkiyye veya Fârisiyye ve-yâhûd Arabiyyenin evellerline birtakım sıfatlar ziyâdesiyle yapılan mürekkeplerdir ki cüz’-i evvele “sıfat” ve cüz’-i sâniyye “mevsûf” ta‘bîr olunup sıfatlar dâimâ mevsûfdan evvel getirülür.

“yazılmış kitab, güzel mekteb, ma‘lûmâtlı hoca” gibi.

Nitekim misâl-i mezkûrde vâki‘ “yazılmış, güzel ve ma‘lûmâtlı”

[40]

lâfzları sıfat olup “kitab, mekteb ve hoca” lâfzları takyîd ve tavsîf itmiş olduklarından terâkîb-i mezkûre “tavsîfi” kâbilinden olmuş olur.

Tenbih

Lisân-ı Osmânîde te’nîs ve tezkîrde elfâzın mutâbakatları mu‘teber olmadığından kaide-i Türkiyye üzere yapılan terkîb-i tavsîfilerde sıfatla mevsûf beyninde mutâbakat mültezem değildir.

Bu suretde “kadîm millet” dinilüp kadîme millet dinilemez. Fakat mevsûf müennes-i hakîkîlerden olduğu takdîrde mutâbakat dahi câiz olabilir.

Misâl “âkile kadın ve affe hâtun” gibi.

Fâide

Malum ola ki kaide-i Türkiyye üzre kullanılan sıfatlar ba‘zı edât ilâvesiyle “mutlaka, mübâlağa, mukâyese, tafdüliyye” kısımlarına ayrılarak ber-vech-i âtî dört vechle isti‘mâl olunur.

Sıfat-ı Mutlaka

Bilâ-mukâyese bir şey’in vasfını beyân ve iş‘âr iden sıfatlardır ki dâimâ mevsûfdan evvel vaz‘ olunur.

“İnsan güzel mahlûkdur. Yalancılık çirkin huydur.” gibi.

[41]

Sıfat-ı Mübâlağa

Bilâ-mukâyese bir şey’in vasfında mübâlağa ifâde iden sıfatlardır ki evelerine “çok, pek, en” gibi ilâvesiyle yapılır.

“En güzel mahlûk insandır. Yalancılık en çirkin huydur.”

Sıfat-ı Mukâyese

Mukâyese tarîkıyla bir şey’in vasfını beyân ve iş‘âr iden sıfatlardır ki evellerine “kadar, misillû, gibi” lâfzlarının ilâvesiyle yapılır.

“İnsan kadar güzel mahlûk yokdur. Yalancılık gibi çirkin huy olamaz.”

Sıfat-ı Tafdüliyye

Mukâyese tarîkıyla bir şey’in vasfında mübâlağa ve tefâzul ifâde iden sıfatlardır ki ol şey’e “mufazzal” ve mukâyese olan şey’e dahi “mufazzalun aleyhi” dinilüp ahirine bir “-den” ilâvesiyle yapılır.

“Sahâvet şecâatden güzel bir fazîletdir.” gibi. Ba‘zı kere dahi sıfatların eveline bir de daha lâfzı ilâve olunarak “sahâvet şecâatden daha güzeldir.” dinilür.

[42]

Terkîb-i Tavsîfi-i Fârisî

İki lâfz-ı Fârisî ve-yâhûd biri Fârisî diğeri Arabî olarak iki lâfzdan teşekkül iden mürekkeblerdir ki cüz’-i evvele “mevsûf” ve cüz’-i sâniye “sıfat” dinilüp mevsûfların ahiri izâfet suretleri gibi dâimâ meksûr okunur.

Misâl “baht-ı siyâh, tab’-ı nâzik, mâh-ı münîr” gibi.

Nitekim misâl-i mezkûrde vâki’ “baht, tab’ ve mâh” lâfzları mevsûf ve “siyâh, nâzik ve münîr” lâfzları dahi sıfat olduklarından terâkib-i mezkûre tavsîfi-i Fârisî kâbilinden olmuş olur.

İmlâ'

İzâfet-i Fârisiyye suretlerinde olduğu gibi kaide-i Fârisiyye üzere yapılan mürekkebi-tavsîflerde dahi mevsûfun ahirinde “h,y “ (هـ, ی) harflerinden bir harf bulunur ise mevsûfların ahirine bir hemze-i meksûre getirülür.

“bende-i kadîm, sûfî-i nâ-dân” gibi. Ve eğer “elif, vav” (و, ا) harflerinden biri bulunur ise bir yâ-yı meksûre ziyâde kılınur.

“abâ-yı köhne, sebû-yı tehî” gibi.

Tenbih

Kaide-i Türkiyye üzere kullanılan mürekkebi-tavsîflerde

[43]

mutâbakat mu'tteber olmadığı misillû kaide-i Fârisiyye üzere isti'mâl olunan terkîb-i tavsîflerde dahi sıfatla mevsûf beyninde mutâbakat mütezem değildir.

Nitekim “hâne-i mezkûr” denilüp “hâne-i mezkûre” dinilemez. Bu suretde “tophâne-i âmire” gibi terkîblerin isti'mâli galat sayılır.

Terkîb-i Tavsîfi-i Arabî

İki lâfz-ı Arabîden teşekkül iden mürekkeblerdir ki cüz'-i evvele “mevsûf” ve cüz'-i sâniye “sıfat dinilüp terkîb-i mezkûr tıbkı tavsîfi-i Farisî gibi isti'mâl olunur.

Misâl “şer'-i serîf ve tarîk-ı müstakîm” gibi. Nitekim misâl-i mezkûrde vâki' “şer' ve tarîk” lâfzları mevsûf ve “şerîf ve müstakîm” lâfzları dahi sıfat olduklarından terâkîb-i mezkûre tavsîfi-i Arabî kâbilinden olmuş olur.

Tenbih

Kaide-i Arabiyye üzere teşekkül iden mürekkebi-tavsîfler de sıfatla mevsûf beyninde mutâbakata riâyet olunmak lâzımedendir. Ya'ni mevsûf müzekker olduğu takdirde sıfat dahi müzekker, ve müennes olduğu hâlde sıfat dahi müennes ve tensiye ve cem'

[44]

olduğu suretde sıfat dahi tesniye ve cem' getirülmek îcâb ider.

Fakat cem'ler müennes hükmünde olduğundan mevsûf oldukları hâlde sıfat-ı müfred müennes dahi getirülebilir.

Misal “tabiat-ı beşeriyye, ahlâk-ı hamîde” gibi.

Fâide

Bundan sonra malum ola ki sıfatlar basît ve mürekkebi kısımlarına münkasım olarak iki nev'dir.

Sıfat-ı Basîte

Yalnız bir lâfzdan ibâret olan sıfatlardır ki bunlar sarf-ı Osmânî risâlemizde zikr ve beyân olundu.

Sıfat-ı Mürekkebe

İki lâfzdan teşekkül iden sıfatlardır ki bunlar da kaide-i Türkiyye üzere yapılan bazı mürekkeb-i tavsîflerde mevsûfların ahirine bir edât-ı nisbet ilâvesiyle hâsıl olup mecmû'ı birden sıfat-ı basîte makâmında kullanılan mürekkeplerdir.

Misal “kara gözlü ve beyaz çehreli adam” gibi. Ve bazı kere dahi kaide-i Türkiyye üzere yapılan terkîb-i izâfîlerde muzâflara bir sıfat ilâve olup mecmû'ı birden sıfat-ı basîte makâmında kullanılır.

[45]

Misal “eli açık ve ihsânı bol adam” gibi. Ve bazan dahi kaide-i Fârisiyye üzere yapılan mürekkeb-i izâfîlerde muzâfun-ileyh muzâf üzerine takdîm olunup mecmû'ı birden sıfat makâmında isti'mâl olunur.

“peder-i vâlâ-güher, devlet-i dârâ-şevket, pîr-i rûşen-zamîr” gibi.

Ma'mûlleri takdîm olunarak Farisî emr-i hâzırlarıyla ism-i mef'ûllerinden yapılan vasf-ı terkîbîler dahi sıfat-ı mürekkebeden sayılır. “dil-güşâ, dil-rübâ, cihân-dîde” gibi.

İmlâ'

Kaide-i Fârisiyye üzere şu iki suretle yapılan sıfat-ı mürekkebenin cüzleri ikisi birden ve-yâhûd yalnız biri bir hecâli olupda cüz-i evelin ahirinde hurûf-ı munfasıladan bir harf bulunmadığı hâlde ol cüzler ekserî bir kelime gibi muttasıl yazılır.

“dil-şikeste, âlî-câh, mâh-peyker, dil-dâr” gibi.

Fakat eczâ-yı mezkûre hesîrû'l-hecâ olduğu suretde teshîl-i kırâat için ayrı ayrı yazılmak münasib olur.

“perî-peyker, melek-manzar, bende-perver” gibi.

Kuyûd-ı Kemmiyyet

Eczâ-yı kelâmdan birinin kemmiyyet ve mikdârını beyân ve işar iden

[46]

lâfzdır ki ol lâfza “aded” ve kemmiyyet mikdârı beyân olunan lâfza dahi “ma'dûd” dinilüp mecmû'ına birden “terkîb-i ta'dâdî” dirler.

Misal “Küre-i arz, garbden şarka toğru dönerek yigirmi dört sâatde bir devr-i kâmil icrâ ider.” gibi.

Nitekim misal-i mezkûrde sâat lâfzı “ma‘dûd” ve yigirmi dört lâfzları dahi “aded” olup eczâ-yı cümleden mef‘ûlün fihin kemmiyyet ve mikdârını beyân itmiş olduğundan terkîb-i mezkûr ta‘dâdî kâbilinden olur.

Tenbih

Mürekkeb-i ta‘dâdîlerde lâfz-ı ma‘dûd gerek Türkî ve Arabî ve gerek Farişî olsun her hâlde müfred olarak isti‘mâl olunur. Bu suretde “iki kapucu, beş mekteb, sekiz şâkird” dinilüp “iki kapucular, beş mekâtib, iki şâkirdân” dinilemez.

Fakat lisân-ı Türkîde müsta‘mel olan a‘dâd-ı Arabiyye ma‘dûdlarıyla berâber terkîb-i tavsîfî kâbilinden olduğundan bunlar da aded ile ma‘dûd beyinde mutabakata riâyet kılınmak lâzımdır. Misal “rütbe-i sâniye ve sınıf-ı sâni” gibi.

[47]

Kuyûd-ı Zarfiyye

Eczâ-yı cümleden birinin mahâl ve zamânını beyân ve işar iden lâfzlardır ki bunlar ekserî “mef‘ûlün fi” ve bazı kere dahi sıfat makâmında isti‘mâl olunurlar.

“yaz, kış, gece, gündüz, ahşâm, sabâh” lâfzları gibi.

Tenbih

Malum ola ki buraya kadar beyân olunan “kuyûd-ı mütemmîme” eczâ-yı cümleden birinin ma‘nâsını ikmâl ve itmâm eylediği gibi bunlar bazı kere dahi yekdiğerini takyîd iderek birbirinin ma‘nâlarını beyân ve îzâh iderler.

Bu suretde kuyûd-ı mezkûre her ne kadar ol lâfzın mütemmîmi sayılır ise de bi‘l-vâsîtâ yine eczâ-yı asliyyeden birine âid olur.

Mürekkeb-i Nâkıs

Fâil ve nâib-i fâile nisbetleri melhûz ve mu‘teber olmayup kuyûd-ı mütemmîmeden bazı kere mef‘ûl alarak terkîbde vâki‘ olan fi‘llerdir ki bunlar da “masâdır, ef‘âl-i fer‘iyye ve ef‘âl-i rabtiyyeler” den ibâret olup suret-i isti‘mâlleri ber-vech-i âti beyân olur.

[48]

Masâdır

Malum ola ki terkîbde vâki‘ olan masdarlar fâil ve nâib-i fâile nisbet olunamadıkları cihetle her ne kadar ism hükmünde ise de bazı kere dahi mef‘ûllerden biriyle takyîdi dilerek fi‘l-i zamânîler gibi isti‘mâl olunur.

“Mektebe gitmek, derse çalışmak, mükâfâte nâil olmak” gibi.

Bu suretde mef'ûller daima kendülerinden evvel vaz' olunmak ve bir cinsden olanların atf vasıtasıyla taaddüdü câiz olmak gibi ahvâl-i mer'iyeye tamâmıyla masdarlarda dahi cârî olur.

Ef'âl-i Fer'iyeye

Sıfat makâmında kullanılan "ism-i fâil, ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehe" sîgalarıdır ki bunlar dahi fâil ve nâib-i fâile nisbet olunamayup bazı kere mef'ûl olarak tıbk masdarlar gibi isti'mâl olunurlar.

"Destiyi kıran ile suyu getüren birdir." gibi.

Tenbih

Arabcadan me'hûz olarak lisân-ı Osmânîde kullanılan ef'âl-i feriyeye ile Arabî masdarları dahi bazı kere mef'ûl olup elfâz-ı Türkiyye gibi isti'mâl olunurlar.

[49]

"Küçüklere merhamet, büyüklere riâyet, kânûnlara itâat, herkese vâcibe-i zimmetdir." gibi.

Ef'âl-i Rabtiyye

Rabt makâmında kullanılan birtakım sîgalarıdır ki bunların her ne kadar fâil ve nâib-i fâile nisbetleri var ise de nisbet-i mezkûre maksûd ve mu'teber olmayup bazı kere mef'ûl olarak sâir fi'ller gibi isti'mâl olunurlar.

Ef'âl-i mezkûre dahi "ta'kîbiyye, tevkîtiyye, ibtidâiyye, intihâiyye, te'kîdiyye, hâliyye, atfiyye, vasliyye" sîgalarıdır ki terkîb ve isti'mâlleri ber-vech-i âtî beyân olunur.

Sîga-i Ta'kîbiyye

Kendüsinden sonra der-akab bir fi'lin vuku'unu beyân ve iş'ar iden sîgalarıdır ki edât-ı masdar hazf olunduktan sonra bâkî kalan maddenin ahirine nûnun sükûnuyla bir "-nce" edâtının ilâvesiyle yapılır. Nitekim "Mektebden gelince dersimi ezberledim." dinilür ki "Mektebden gelince der-akab dersimi ezberledim." dimekdir.

İmlâ'

Madde-i asliyyenin ahiri müteharrik olan yerlerde edât-ı mezkûrden evvel bir de "yâ"-yı vekâye getürülmek usûl-i imlâ'dandır. "İsteyince, arayınca, okuyunca" gibi.

[50]

Bazı kere dahi fi'l-i muzârî' müfred-i gaiblerin müsbet ve menfî sîgaları birlikde bulunarak mecmû'ı birden sîga-i ta'kîbiyye makâmında isti'mâl olunur.

“Mektebden gelür gelmez dersimi ezberledim.” gibi.

Sîga-i Tevkîtiyye

Kendüsünün müddet-i vukuunda diğeri bir fi‘lin devam vukuunu işar iden sîgalardır ki mâzî-i şühûdî cem‘-i mütekellim sîgasının ahirine bir “-çe” edâtının ilâvesiyle hâsıl olur. Nitekim “Derse çalışdıkca i‘tibâr bulursun.” denildikde “Derse çalışdığın müddetce daima i‘tibâr bulursun.” dimerdir.

Sîga-i İbtidâiyye

Ba‘dinde gelen bir fi‘lin bidâyet-i vukuunu beyân ve işar iden sîgalardır ki fi‘l-i temennîlerin müfred-i gâibine “-lı” edâtının ilâvesiyle yapılır. Nitekim “Mektebe gideli derse çalışıyorum.” dinildikde “Çalışmamın ibtidası mektebe gideli” dimerdir.

Bazı kere “-lı” edâtından sonra ta‘kîdiçün bir de “beri” lâfzı ziyade kılınup “gideli beri” dinilir.

[51]

Sîga-i İntihâiyye

Ba‘dinde gelen bir fi‘lin nihâyet-i vukuunu beyân ve işar iden sîgalardır ki edât-ı masdar hazf olundukdan sonra bâkî kalan maddenin ahirine bunun sükûniyle bir “-nceye” edâtı getirülüp ba‘de şu “dek, değin, kadar” lâfzlarından birinin ziyadesiyle yapılır. Nitekim “Bu gece sabâh oluncaya kadar oturdum.” dinildikde “oturmak” fi‘li sabâha müntehî oldu dimerdir.

İmlâ’

Sîga-i ta‘kîbiyyelerde olduğu gibi bunlarda dahi madde-i asliyenin ahiri müteharrik olan yerlerde edât-ı mezkûrden evvel bir “yâ”-yı meksûre getirülür. “isteyinceye, arayıncaya, okuyuncaya” lâfzları gibi.

Sîga-i Te’kîdiyye

Ba‘dinde gelen bir fi‘lin vukuunu te’kîd ve işar iden sîgalardır ki fi‘l-i temennîlerin müfred-i gaiblerini mükerrer olarak isti‘mâlden ibaretdir. Nitekim “Falan zât yaza yaza kâtib oldu.” dinildikde onun kâtib olmasına sebep mütemâdiyen yazması dimerdir.

Sîga-i Hâliyye

Ba‘dinde gelen bir fi‘lin keyfiyyet vuku‘unu işar iden

[52]

sîgalardır ki hâl bahsinde beyân olunduğu vechle fi'l-i temennî müfred-i gaiblerin ahirine hafîflerde “-rek” sakîllerde “-rak” edâtlarının ilâvesiyle ve bazı kere dahi diğer fi'llerin müfred-i gaiblerine “iken” edâtının ziyadesiyle yapılır.

Misal “Aklı olan kimse eli ve ayağı tutar iken kesb-i kemâl ider ve büyüklerin nasihatini mengûş-i gûş iderek semt-i maksûde gider.” gibi.

Sîga-i Atfiyye

Ba'dinde gelen fi'l ile kendüsünün fâil ve zamânları müttehid olduğunu işar iden sîgalardır ki madde-i asliyyenin ahirine bi “-up” edâtının ilâvesiyle yapılır. Nitekim “Okuyup yazdım.” dinildikde “Okudum ve yazdım.” dimekdir.

İmlâ'

Madde-i asliyyenin ahiri müteharrik olan yerlerde edât-ı mezkûrden evvel bir de “yâ”-yı vekâye getürülerek “isteyüp, arayup” dinilür.

Sîga-i Vasliyye

Sıla ve sıfat makâmında bulunarak eczâ-yı kelâmdan birini ta'rîf ve beyân iden sîgalardır ki mâzî-i şuhûdî ile müstakbelin müfred-i gaiblerine birtakım zamîr-i izâfî ilâvesiyle

[53]

hâsıl olurlar. Fakat şuhûdîlerde zamîr-i izâfîden evvel “س” (sin) yerine hafîflerde bir “ق” (kaf) Fârisî sakîllerde bir “غ” (gayn) ziyade kılınmak kezâlik müstakbellerde bulunan “ق” (kaf) gayna ve “ك” (kef) dahi kâf-i Fârisîye tebdîl olunmak şîve-i lisândandır.

“yazdığı, çizdiği, yazacağı, çizeceği” gibi.

Hâtîme

Bundan sonra malum ola ki bir maddeyi esbâb-ı mûcibe ve teferruât-ı sâiresiyle muhâtaba tefhîm ifâde zımnında îrâd olunan nutk ve ibâreye “makale” ta'bîr olunur ki yek-dîgere müteallik tereküb ider.

“Fıkra” dahi murâd ve maksûdı tamâmıyla edâ ve ifâde iden ibâreye dirler ki onlar da “basît ve mürekkebe” kısımlarına münkasım olarak iki nev' dir.

Fıkra-i Basîte

Kuyûd-ı mütemmîmesiyle beraber yalnız bir cümleyi müştemil olarak muhâtaba fâide-i tâmmе ifâde iden sözdür.

Misal “İlm ve hüner her yerde mu‘teber ve kemiyyetli bir gevherdir.” gibi.

Fıkra-i Mürekkebe

Birbirine merbût ve müteallik iki veyahud  c cümleyi Őamil

[54]

olan ib relerdir ki cümel-i mezkûreden biri “asliyye” diğerleri “fer‘iyye” kâbilinden olup fer‘iyyeler kuyûd-ı mütemmîmeden sayılır.

Misal “Efr d-ı beşerin sâir hayv nlardan fark ve temizi ancak ‘fezâil-i ilmiye’ iledir. Bu suretde her bir  dem-i esbâb l zime-i tahsiliyyeye yapıŐarak kend sini enva‘-ı müştereke-i hayv niyyeden tefrika çalıŐmalıdır.” gibi.

Nitekim misal-i mezkûr iki cümleyi Őamil bir fıkra-i mürekkebe olup cümle-i eveli illet makâmında bulunduğunda “fer‘iyye” ve cümle-i s n ye dahi “asliyye” kâbilinden olmuş olur.

Bazı kere dahi bir fıkroda iki cümle-i asliyye bulunabil r ki bunların birine “asliyye-i mutallaka” diğerine dahi “asliyye-i mukayyede” ta‘b r olunur.

Fâide

Beyân-ı mezkûrden anlaŐıldıĐı vechle fıkra-i m rekkebeleri teşkîl iden cümlelerin birbirine taalluk ve irtib tları bulunacağından bunlar ekseri atf tarikiyle îrâd olunurlar.

Bu suretde cümel-i mezkûre ihbâriyyât ve inŐ iyyetde müttehid olmak ve ma‘t f ile ma‘t f n aleyh beynlerinde bir münasebet bulunmak lazımedendir.

[55]

Bu m nasebetde bazı kere eczâ-yı cümleye nazaran olur ki bunlara münâsebet-i l fziyye dirler.

Nitekim eczâ-yı mezkûreden müsned veya müsnedün ileyhlerin veyahud kuyûd-ı mütemmîmeden birinin l fzen ittihad ve ittifağları gibi.

Misal “Ebn -yı beşer mücerred nutk ve lisân vasıtasıyla mer mını ahire teblif iyeler ve bi‘t-tabi‘ efr dından bulunduğu kavm kabilenin lis nı üzre söyler bir nev‘-i hayvândır.” gibi.

Nitekim misal-i mezkûr  c cümleyi Őamil bir fıkra-i mürekkebe olup cümel-i mezkûrenin müsnedün ileyhleri müttehid olduğundan ikinci cümle atf tarikiyle îrâd olunmuşdur.

Ve bazı kere dahi münâsebet-i mezkûre mazm n cümleye nazar n olur ki bunlara dahi münâsebet-i ma‘neviyye dinilür.

“Münâsebet ü mübâyelet, sebebiyet ü müsebbebiyyet, illiyet ve ma‘lûliyyet” münasebetleri gibi. Misal “Âlim-i kâmil her yerde hüner ve fazlla ma‘rûf ve mu‘teber ve merd-i câhil maksat-ı re’sinde bile illet-i cehle meçhûl ve muhakkardur.” gibi.

Nitekim misal-i mezkûr iki cümleyi şâmil bir fıkra-i mürekkebe olup cümel-i mezkûre beyinde ma‘nâca mübâyenet bulunduğundan ikinci cümle atf tarîkıyla îrâd olunmuştur.

Bu suretde ihbâriyyât ve inşâiyyetde muhtelif olan cümleler

[56]

ile münâsebât-ı mezkûreden beynlerindehiçbir münâsebet bulunmayan cümleler yekdiğere atf ve rabt olamayup bunlar daima fasl tarîkıyla getirülerek her biri müstâkil bir fıkra add olunur.

Bundan sonra malum ola ki kuyûd-ı mütemmîmeden biriyle takyîd idilen mürekkeb-i nâkılara ya‘ni masdarlar ile ef‘âl-i feriyeye ve sîga-i rabtiyelerin hey‘et-i mecmûasına dahi “fâsıla” tabir olunur ki bunlar daima atf tarîkıyla getirülüp bir cümlede nihayet üçe kadar taadüd idebilirler.

Misal “İlm ve kemâl insana bâ‘is-i feyz ve ikbâl olduğu ve ta‘lîm ve taallüm herkese bir emr-i vâcib‘ül-ımtisâl bulunduğu cihetle rûz ü leyâlün bu yolda geçirülmesi muktezâ-yı hâldendir.” gibi.

Nitekim misal-i mezkûr üç fâsılayı müştemil bir cümle olup birinci ve ikinci fâsılalar sîga-i vasliyye ve üçüncü fâsıla dahi masdardan teşekkül iderek atf ve rabtla îrâd olunmuşlardır.

Tenbih

Fâsılları teşkîl iden fi‘ller bir cinsden olduğu suretde bunlar evvelini fâsılalarda terk olunup fâsıla-i ahirede getirülerek rabt makâmında kullanılır.

Misal “İlm ve ma‘rifet insana ârâyış ve zînet ve ta‘lîm ve taallüm herkese vâcibe-i zimmet olduğu cihetle vakt ve zamânın bu yolda geçirülmesi muvâfık-ı akl ve hikmetdir.” gibi.

[57]

Nitekim misal-i mezkûr üç fâsılayı şâmil bir cümle olup birinci ve ikinci fâsılları teşkîl iden sîga-i vasliyye bir cinsden olduğundan fâsıla-i evlâda terk olunarak fâsıla-i sâniyyede getirülmüştür.

Fâide

Ber-vech-i meşrûh makâlâtı teşkîl iden fevâsıl ile cümle ve fıkralara “erkân-ı asliyye” ta’bîr olunur ki bunlar mürekkebât-ı kelâmîyyenin asıl ve esâsıdır.

İşte şu erkân-ı mezkûreyi birbirinden tefrîk ve temyîz itmek üzre elsine-i sairede birtakım alâmet-i mahsûsa ve vaz’ olunmuşdur ki bu alâmetlerin suret-i isti’mâline dahi “usûl-i tenkîtiyye” dirlir.

Fakat lisân-ı Osmânîde bu misillû alâmetler henüz mevcûd olmadığından “fâsıla, cümle ve fıkra”ların yekdiğerden temyîz ve tefrîki için başluca üç dürlü alâmet-i fârikanın ihtirâ’ ve isti’mâli lâzım gelür.

Erkân-ı mezkureyi bu vechle tefrîk itmeğe “usûl-i tenkîtiyye” dinildiği gibi kelimelerin sarf ve nahve tatbîkiyle tefîş ve muâyeneleri hususuna dahi “usûl-i tahlîliyye” dinilür ki suret-i icrâsı cedvel-i âfîde gösterülmüşdür.

[58]

Fıkra		
“Kendi lisânını öğrenmeksizin başka lisân tahsiline heves idenler evini bırakup da misafirlikde gezenler gibidir.”		
Elfâz	Tatbîkât-ı Sarfiyye	Tatbîkât-ı Nahviyye
kendi	Elfâz-ı Türkiyyeden ism-i mübhem	Lisânın muzâfun-ileyhidir
lisân	Lâfz-ı Arabî ism-i cinsdir	Muzâf olup mecmû‘ı mef‘ûlün bihidir
öğrenmek	Türkçe masdardır	Burada hâl vâki‘ olmuşdur
-sizin	Nâfile edât-ı hâldir	Zi‘l-hâli idenler lâfzıdır
başka	Türkçe edât-ı istisnâdır	Burada sıfat makâmında müsta‘meldir
lisân	Zikri sebat etdi	Mef‘ûl makâmında muzâfun-ileyhidir
tahsîl	Arabca tef‘îl bâbında masdar	Muzâf olup mecmû‘ı mef‘ûlün ileyhidir
heves	Lâfz-ı Arabî ism-i cinsdir	“idenler” fi‘linin mef‘ûlün bihidir
idenler	Türkçe ism-i fâil cem‘dir	Kuyûd-ı mütemmîmesiyle beraber mübtedâ
ev	Lâfz-ı Türkî ism-i cinsdir	“bırakmak” fi‘linin mef‘ûlün bihidir
bırakup	Türkçe sîga-i atfiyyedir	“gezenler” fi‘li üzerine ma‘tûf
da	Türkçe edât-ı atfdır	Burada ta‘kîd için gelmişdir
misâfir	Mefâ‘ile bâbında ism-i fâildir	“gezenler” fi‘linin mef‘ûlün fihidir
-lik	İsimleri de edât-ı mekândır	Sıfatlarda masdariyyet içündür
-de	Türkçe edât-ı zarfdır	Mef‘ûlün fiher dâhil olur
gezenler	Türkçe ism-i fâil cem‘dir	Kuyûd-ı mütemmîmesiyle beraber haberdır
gibi	Türkçe edât-ı teşbîhdır	Müşebbehün-bihlerde lâhik olur
-dir	Türkçe edât-ı nisbetdir	Haberleri mübtedâyâ rabt ider

[59]

Terkîb ve tahlîl usûlünün icrâsı zımnında temrîn için makâlât.

Birinci Makale

Cenâb-ı Mevlâ her bir emrin husûlünü bir sebebe rabt ve imlâ buyurmuş olduğundan bu âlemde sebepsiz hiçbir şey' husûle gelemes. Nitekim erbâb-ı zirâat vakt ve zamânıyla tarla ve bağçelerine tohum eküp hidmed-i lâzimesini îfâ itmedikçe mahsûle dest-res olamadığı gibi çocuklar dahi vaktiyle bir mektebe devâm ile okunan derslere ihâle-i sem' ihtimâm iylemedikçe iktisâb-ı hüner ve ma'rifet idemez.

İkinci Makale

Hasbe'l-beşeriyye irtikâb olunan bazı taksîrât-ı âdiyyenin esbâb-ı mûcibesi gerçi ma'zeret makâmında tutulabilür ise de cehl ve nâdânîden neş'et itmiş olan birtakım ef'âl-i kabîhanın afvı husûsu aslâ tecvîz olunamaz.

Zirâ nekais-i insaniyyeden olan cehâlet a'zâr-ı makbûleden değildir. Nitekim erkân-ı meşrûayı bilmeyen bir kimse vezâif-i dîniyyeden muâf tutulamadığı gibi bir mücrim dahi cehli sebebiyle işlediği kabâhatin cezâsından kurtulamaz.

[60]

Üçüncü Makale

Env-i benî Âdemi hayvânât-ı sâireden fasl ve tefrîk iden ancak kabiliyet-i ilmiyyedir.

İşte şu haslat-ı fâzılâya nâil ve mazhar olan zevât fezâil-i simâte hakîkaten insanın ta'rîfi sadık ve hâsse-i mümtâziyyet herhâlde kendüsinden gayr-i mefârikdir.

Bu suretde mâhiyyet-i insâniyyeyi ekleyüb de esbâb-ı lazime-i tahsiliyyeye yapuşup kendüsini envâ'-ı müştereke-i hayvâniyyeden tefrîke çalışmayan kimseler suretce her ne kadar insâna müşâbih ise de sîretce hayvânât ve haşye katârından sayılır.

Dördüncü Makale

Nev'-i benî Âdeme inâyet ve ihsân buyurulan cevher-i akl ve irfân ni'me-i ilahîden bir ni'met-i celîletü's-şândır ki anun bahâ'sıhiçbir mikyâs ile takdîr ve tevezîn olunamaz.

İşte böyle bir cevher-i âlîkadri tahsîl-i kemâlât-ı insâniyye uğruna sarf itmeyüb de birtakım abesiyyât ve lehviyyât yoluna harc ve telef idenlere esef olunur.

[61]

Beşinci Makale

Münzel-i maksûda vâsıl olan erbâb-ı dâniş ve fezâilin ma'lûmlarıdır ki lezâiz-i nefîse ilm ve maârifi tezevvuk ve istihsâl itmemiş olan zümre-i cühhâl her ne kadar rütbe ve mal ile dil-sîr-i nevâl-i ikbâl ise de yine mertebe-i suâlde bulunan bir sâil gibi aç ve muhtâç oldukları bî-reyb ve eşkâldir.

Zîrâ ilimsiz rütbe vü gına tıbk hastalara virilen eşribe-i ferah-fezâyâ benzer ki muhtellü' d-dimağ olan hasta anlardan lezzet alamadığı gibi maraz-ı cehl ve nâdânîye mübtelâ olanlar dahi mâl câhdan zevk-yâb olamaz.

Altıncı Makale

Şu çerh-i devvârın her bir dakika ve sâati teceddüd itdikce bu âlem-i fânîde nice bin mevcûdât-ı kevniye zâhir ü sırr-nümâ olup bunlardan her birerleri birer suretle vazifelerini edâ ve îfâ iderek semt-i ademe gitmekte olduğu misillü eşref-i mahlûkât olan insân dahi fezâil-i ulûmiyye ile tezyîn-i zât iderek bu dâr-ı fenâdan savb-ı maksûda göçüp gitmek muktezâ-yı âferîniş-i hikmetdir.

[62]

Yedinci Makale

Her şey'in husûlü bir vakt-i münâsibe ta'lik ve terhîn buyurulmuş olduğundan ol vakt-i merhûn hulûl itmedikce bu âlemde hiçbir şey' husûle gelemediği gibi mürûr-ı takdîrinde dahi telâfi-i mâ-fât idilemez.

İşte insâna iki cihânda bâis-i feyz ve necât olan ilim ve kemâlin mevsîm-i tahsîli dahi gençlik zamânıdır ki şu zamân feyz-i iştîmâl subh-i kâzib gibi serî'ü'z-zevâl olduğundan bir kere geçüp gittikde artık îadesi mümkün olamaz.

Binâen aleyh şu zamân feyz-i nişânın kadr ve kıymetini bilüp de ana göre hareket itmek her bir tıfl-ı nev-resîdeye vâcibe-i zimmetdir.

Sekizinci Makale

Bir âdem mütevellid ve mütevattın olduğu memleket ve tâbî' ve mensûb bulunduğu devlet ve milletin lisânını öğrenmeksizin elsine-i saire tahsîline heves itmek kendi hânesini bırakup da kirâ evlerinde sürtmek gibidir.

Binâen aleyh efrâd-ı Osmâniyyeden olduğumuz ve husûsiyle tebea-i saltanat-ı seniyyeden olduğumuz cihetle evvel-i emr kendi lisânımızı güzelce öğrenüp ba'de elsine-i saireye mürâcaatla tevsî'-i dâire-i ma'lûmât itmekliğimiz lâzıme-i hâldendir.

[63]

Dokuzuncu Makale

Zuhûr-ı saltanât-ı Osmâniyyeden bu âna kadar iktâr-ı şarkıyyede zebân-zed olup kesb-i iştihâr iden lisân-ı Türkî fi'l-asl “Çağatây, Arabî, Farisî” lisânlarının elfâz ve şîvelerinden mürekkeb bir lisân-ı azbü'l-beyândır ki sebûk ve inşâsının selâset ve letâfeti hiçbir vechle inkâr olunamaz. Ne çare ki lisân-ı mezbûrun kavâid-i mer'ıyyesi bir zâbıta-i hasene tahtına alınarak ta'lîm ve taallümü husûsunda kesdirme bir yol açılmadığından ebnâ-yı vatanın birtakımı okuyup yazmadan yüz çevirüp cehl ve nâdânîde kalmakta ve birtakımı dahi mevkûf-ı aliyye zan olunan Arabî ve Farisî tahsîline müddet-i medîde daldıktan sonra lisân-ı mezbûrı yine dürüstce okuyup yazmadıkları ma'et-teessüf görülmektedir. Binâen aleyh lisânımızın cehd-i nazariyyâtı bir kaide tahtına alınarak ta'lîm ve taallümün teshîl ve ta'mîmi hususûnda bir çığır açılmak umûr-ı lâzımeden bulunduğundan bu def'a lisân-ı Türkînin kavâid-i esâsiyesini müştemil iki kıt'a risâle-i muhtasara tahrîr ve imlâ olup âcizâne bnâ-yı vatana ihdâ' kılınmıştır.

Temettü

DİL BİLGİSİ TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

A

a‘dâd-ı Arabiyye	: Arapça sayılar 46.
aded	: Sayı 46.
alem	: Nişan, has isim 38,39.
Arabca	: Arapça 48,58
Arabî	: Arapça, Arapçaya ait 26,29,34,37,42,46,48.
asliyye	: Aslî 19,21,54.
asliyye-i mukayyede	: Kendisinden başka bir cümleye bağımlı olan (cümle) 54.
asliyye-i mutlaka	: Kendisinden başka bir cümleyle bağı olmayan (cümle) 54.
atf, atıf	: Bağlama, bağlaç 10,11,12,13,14,30,32,33,48,54,55, 54,55.
atfiyye	: Atfî, bağlamaya ait 49.

B

basît	: Sâde, yalın 44,53.
bilâ-tenvîn	: Tenvinsiz 27.

C

cem‘	: Çoğul 9,10,13,37,43,44,58.
cem‘-i gaib	: Üçüncü çoğul şahıs 11.
cem‘-i muhatab	: İkinci çoğul şahıs 11,14.
cem‘-i mütekellim	: Birinci çoğul şahıs 10,50.
cezâ‘	: Koşul (şart)-sonuç cümlelerinde “sonuç” kısmı 19.
cümel	: Cümleler, kelime dizileri 54,55.
cümel-i fer‘iyye	: Asıl cümlelerin esaslarından veya parçalarından birini bağlayan ya da açıklayan cümleler 22.
cümle	: Fiil, fâil (özne) ve mef‘ûl (nesne) den meydana gelen ma‘nâlı söz 6,7,8,9,15,16,17,18,19,20,23,30,32,53,54, 55, 56,57.
cümle-i asliyye	: Temel cümle, asıl maksadın verildiği cümle 19,20, 21,54.
cümle-i cezâiyye	: Şart cümlesinin ikinci kısmı, şart cümlesinin birleştiği cümle 19.
cümle-i evvelâ	: Önceki cümle 7,8,15,16.
cümle-i fer‘iyye	: Asıl cümlelerin esaslarından veya parçalarından birini bağlayan ya da açıklayan cümle 15,19.

cümle-i fi‘liyye	: Fiil cümlesi, yüklemi fiil olan cümle 7,8,10,11,13,17,18,29.
cümle-i hâliyye	: Hâl cümlesi 22.
cümle-i ihbâriyye	: Haber cümlesi, gerçek yaşamda doğruluğu veya yanlışlığı kanıtlanabilen bir söz; yani dilek, istek, temenni, emir ifade etmeyen bir söz; kısacası nesnel cümle 15.
cümle-i inşâiyye	: Emir cümlesi, dilek cümlesi, gerçek yaşamda doğruluğu veya yanlışlığı kanıtlanamayan bir söz; yani dilek, istek, temenni, emir ifade eden söz, kısacası öznel cümle 16.
cümle-i ismiyye	: İsim cümlesi 7,8,12,13,17,18,19.
cümle-i istinâfiyye	: “zirâ, çünkü” gibi cümle başı edâtlarıyla kendisinden önceki cümleye bağlanan cümle 20.
cümle-i mezkûre	: Zikrolunan, adı geçen cümle 21,22,23.
cümle-i mukayyede	: Anlamın tamamlanması için özne ve yüklemden başka öğelere de ihtiyaç duyulan cümle, bkz: cümle-i nâkisa 23.
cümle-i mu‘tarıza	: 1. İki virgül veya iki çizgi, parantez içinde bulunan cümle; ara cümle. 2. Cümle içinde “tenbih ve tenzih” yahut “dua ve dileme” ifade eden cümle, ara cümleli cümle 22.
cümle-i mutlaka	: Anlamın tamamlanması için özne ve yüklemden başka öğelere de ihtiyaç duymayan cümle, bkz:cümle-i tâmmе 22.
cümle-i nâkisa	: Anlamın tamamlanması için özne ve yüklemden başka öğelere de ihtiyaç duyulan cümle, bağlı cümle, bkz: cümle-i mukayyede 23.
cümle-i saniye	: İkinci cümle 7,9-15,16,17,18,20,21,54..
cümle-isâlisen	: Üçüncü cümle 17.
cümle-i şartiyye	: Şart cümlesi 22.
cümle-i tafsîliyye	: “nitekim” gibi netice ve izah ifade eden cümle başı edâtlarıyla önceki cümleye açıklama getiren cümle 21.
cümle-i tâmmе	: Anlamın tamamlanması için özne ve yüklemden başka öğelere de ihtiyaç duymayan cümle, bkz: cümle-i mutlaka 23.
cümle-i tefsîriyye	: “yâni”, “meselâ..” gibi sözlerle kendinden önce gelen cümleleri açıklayan cümle 21.
cümle-i temsîliyye	: Asıl cümlelerin esaslarından veya parçalından birini benzetme yoluyla açıklayan cümle 21.
cümle-i vasfiyye	: Cümlede sıfat olarak kullanılan kelime grubu 20.

E

eczâ-yı asliyye	: (Cümlelerin) aslî öğeleri, parçaları 8,9,22,47.
eczâ-yı kelâm	: Cümlelerin parçaları 45,52.
eczâ-yı mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen parçalar 23,31,45,55.
eczâ-yı mütemmîme	: Cümlede ma‘nâyı tamamlayıcı öge veya söz grupları 23.
eczâ-yı cümle	: Cümlelerin öğeleri 9,31,34,39,45,47,55.

edât	: Başlıbaşına ma'nâsı olmayan kelime veya harf 17,18,25,26,28, 29,30,31,32,33,4s0,49,50,52.
edât-ı atf	: Bağlama edatı 58.
edât-ı hâl	: Durum, hâl bildiren ek 58.
edât-ı istifhâm	: "mı" soru eki 17,18.
edât-ı istisnâ'	: Kural dışı edât 58.
edât-ı izâfet	: İlgi eki, tamlayan eki 35,36.
edât-ı masdar	: Mastar fiil eki 49,50.
edât-ı mef'ûl	: Tümleç ekleri 24,25,30.
edât-ı mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen edat 24,25,32,49,51,52.
edât-ı nidâ	: Ünlem edâtı 18.
edât-ı nisbet	: Nispet eki, nispet edâtı 44,58.
edât-ı temyîz	: İsimlere eklenerek onlara "gibi, göre, ile, kadar, birlikte" anlamları katan "-CE" eki 33.
edât-ı terdîd	: "ve-yâhud" gibi iki ihtimal gösteren edât, denkleştirme edâtı 11,14.
edât-ı teşbîh	: Benzetme edâtı 58.
edât-ı zarf	: Sözcüğü zarf durumuna getiren ek ⁸ 58.
ef'âl	: İşler, ameller, fiiller 49.
ef'âl-i ferîyye	: Sıfat fiiller, ortaçlar 47,48,56.
ef'âl-i mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen fiiller 11,49.
ef'âl-i mürekkebe	: Birleşik fiiller 18.
ef'al-i rabtiyye	: Bağ fiil, ulaç, zarf fiil 47,49.
ef'âl-i şartiyye	: Şart kipiyle çekimlenen fiiller 19.
ef'âl-i zamâniyye	: Zamân bildiren fiiller 9.
elfâz	: Kelimeler, sözler 4,12,40,58.
elfâz-ı Arabiyye	: Arapça kelimeler 15,26,27,28.
elfâz-ı Fârisiyye	: Farsça kelimeler 26,27,28.
elfâz-ı Türkiyye	: Türkçe kelimeler 48, 58.
elsine-i mezkûre	: Zikrolunan, bahsedilen diller
elsine-i sâire	: Yaşayan, seyreden diller 3,57,62.
emr-i gaib	: Üçüncü tekil şahıs emir 16.
emr-i hâzır	: İkinci tekil şahısla emir 16,45.
esmâ-yı Arabiyye	: Arapça isimler 26,33,39.
esmâ-yı Fârisiyye	: Farsça isimler 34,39.
esmâ-yı Türkiyye	: Türkçe isimler 34,39.
eşkâl-i hurûf	: Harflerin şekilleri 3,4.
evâil-i kelâm	: Sözüň/kelimenin öncesi 19.

F

fâil	: Bir fi'l'in anlattığı işi yapan, özne 7,8,10,11,12, 47,48,49,52.
Fârisî	: Farsça 28,34,37,42,45,46,53.
fasl	: Kelimeler, terkipler ve cümleler arasında bağlantı edâtı bulunmadan yazı yazma usûlü 56.

⁸ "Zarf: bir fiilin, bir sıfatın veya başka bir zarfın mânâsına "yer, zaman, nicelik, nitelik" gibi bakımlardan başkalık katan kelime, belirteç."Aslında "-DE" eki bulunma hal ekidir; ama metinde eklendiği sözcükle fiilin manasına yer olarak bir anlam kattığından bu eke "edât-ı zarf" denmiştir.

fâsıla	: Fiilimsilerle oluşturulan söz grubu 56,57.
fenn-i nahv	: Söz dizimi ilmi (Cümle bilgisi) 4.
fenn-i sarf	: Dil bilgisi ilmi (Kelime bilgisi) 4.
fer‘î, fer‘iyye	: Asılla ilgili olmayıp, fer'e mensup olan, ayrıntılı. 2. İkinci derecede olan 19,54.
fıkra	: İstek ve maksatları açıkça ifade eden cümle, paragraf 53,54,55,57,58
fıkra-i basîte	: Anlatılmak istenileni tek başına içeren cümle 53.
fıkra-i mürekkebe	: Anlatılmak istenileni birbirine bağlı birden fazla cümleyle veren paragraf 53,54,55.
fi‘l	: Fiil, eylem 7,8,9,10,11,12,16,24,25,26,27,31,32,47, 49,50,51, 52,56,58.
fi‘l-i aslî	: Kök halindeki fiil 9.
fi‘l-i cem‘	: Çoğul fiil 12.
fi‘l-i fer‘î	: Fiilimsi 9.
fi‘l-i iltizâmî	: Gereklik kipiyle çekimlenen fiil 18.
fi‘l-i mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen fiil 10.
fi‘l-i meçhûl	: Fâili, öznesi bilinmeyen fiil; edilgen fiil 10.
fi‘l-i muzâri‘	: Hem hâle, hem istikbâle delâlet eden sıyga (kip), geniş zaman kipi 50.
fi‘l-i şartî	: Şart kipi 18.
fi‘l-i şühûdî	: Görülen geçmiş zaman kipi 18.
fi‘l-i temennî⁹	: İstek kipi 18,31 51 52
fi‘l-i temennî-i gaib	: Üçüncü tekil şahıs istek kipi çekimi 31.
fi‘l-i zamanî	: Zaman bildiren kiplerden biriyle çekimlenmiş fiil 7,8,9,48.

G

gaib	: Üçüncü tekil şahıs, o 7,11,13,14,35.
-------------	--

H

haber	: Yüklem 7,8,9,12,13,14,15,17.
hafif	: Sâkilin zıddı, ince okunan hece 31,52,53.
hâ-i resmiye	: Kelimenin sonunda olup fetha (üstün)yı sağlamaştırıran he “bende” kelimesindeki “he” gibi. 25.
hâl	: Cümlede öznenin durumunu, şeklini açıklayan veya işaret eden sözlendir; durum veya zamân zarfı 23,31,32,52,58.
hâl-i dâime	: Arapça sıfatlara “-An” ekinin, isimlerden sonra “iken” ek fiilinin, bazı Tükçe mastarlardan sonra da “-sIzIn” ekiyle elde edilen zarf 32.
hâl-i müntakile	: “-rEk” eki ve “iken (-ken)” ek fiili yardımıyla yapılan zarf fiil 31.
harf	: Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri 3,4,7, 25, 36,37,42,45.

⁹ “Fi‘l-i temennî”yi Devllioğlu “dilek-şart kipi” olarak açıklamış ama metnimizde, verilen örneklerden “istek kipi” olduğu anlaşılmaktadır.

hazf	: Ses ya da hece düşmesi, düşürülmesi 10,24,25,28,31,32,35,36,49.
hecâ'	: Hece, hep birden telâffuz olunan bir veya birkaç harf, bir hareketle ağızdan çıkan söz 45.
hemze-i meksûre	: Kesreli okunan "elif" harfi 37,42.
hurûf-ı imlâ	: a, e, ı, i, o, ö, u, ü harfleri 25,28,36.
hurûfât-ı mahsûsa	: Husûsî harfler
hurûf-i sakîle	: Kalın sesli harfler.

İ

ibâre	: 1. cümle. 2. paragraf. 3. bir metinden çıkarılmış birkaç satır 3, 6,22,53,54.
ibâre-i mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen ibareler 22.
ihbârî	: 1. Habere ait, haberle ilgili 2. Basit zaman 15.
ihbâriyyât	: Haberle ilgili cümleler 54,55.
ilm-i nahv	: Söz dizimi bilgisi 6.
imlâ	: Bir dilin cümlelerini, kelimelerini doğru yazmak bilgisi 28,31,36,37,42,45,49,51,52.
inşâî	: Dilek kipine ait, dilek kipiyle ilgili 15, 19.
inşâî-i istifhâmî¹⁰	: Soru cümlesi 17.
inşâî-i talebî	: Bir işin bırakılarak başka bir işe devam edilmesi talebini içeren dilek cümlesi 16,17.
inşâî-i temennî	: İstek bildiren dilek cümlesi 18.
inşâî-i tenbihî	: Tenbih içeren dilek cümlesi 18.
isnâd	: Müsned (yüklem) ile müsnedün ileyh (özne) arasındaki ilgi. Türkçede "-im -sin, -dim, -dik.." gibi 10,11,12,13,14.
ism	: İsim, ad 5,8,9,10,12,32,33,48,58.
ism-i cins	: cins isim, bir cinsten, bir neviden olan şeylerin hepsine verilebilen bir ad "vilâyet, karpuz, kedi.." gibi 58.
ism-i fâ'il	: Etken yapılı sıfat-fiil, faaliyet ismi 48,58.
ism-i işâret	: kendisiyle muayyen bir şeye işaret olunan kelime "bu, şu, o.." gibi 24,25.
ism-i mef'ûl	: 1. Ortaç, sıfat fiil 2. Geçmiş zamân sıfat fiili, edilgen yapılı sıfat fiil 45,48.
ism-i mübhem	: Belirsiz isim ¹¹ 58.
ismiyye	: İsme mensup, isimle ilgili 6.
istinâf	: Sözün başlangıcı, söz başı 21.
istifhâmî	: İstifham ile ilgili, soruya ait.
izâfet	: İsim tamlaması, isim takımı 34,35,39,42.
izâfet-i Arabiyye	: Arapça isim tamlaması 38,39.
izâfet-i beyâniye	: Tamlananın neyden yapıldığını, tür ve cinsini bildiren tamlama 35,35.
izâfet-i Fârisiyye	: Farsça isim tamlaması 37,38,42.
izâfet-i tahsisiyye	: Belirtili ve belirtisiz isim tamlaması 34.
izâfet-i Türkiyye	: Türkçe isim tamlaması 36,38.

¹⁰ Yazar, sorulan soruda bir şey öğrenme dileği olduğu için bu kavramı kullanmış olabilir. Çünkü "dilek cümlesinde soru" açıklaması metnin bağlamından çıkarılamıyor.

¹¹ Metinde "kendi" dönüşlülük zamiri için "mübhem" mefhumu kullanılmıştır.

K

kaide-i Arabiyye	: Arapça dil bilgisi kuralları 43.
kaide-i Fârisiyye	: Farsça dil bilgisi kuralları 42,43,45.
kaide-i Türkiyye	: Türkçe dil bilgisi kuralları 40,42,44.
kavâid	: Kaideler, usuller (kurallar). 2. (eskiden) gramer 4,39,63.
kavâid-i sarfiyye	: Dil bilgisi kuralları 4.
kelâm	: Söz, ibare, fıkra; cümleler veya cümlecikler 6,15,16.
kelime	: İsim, fiil ve harf olarak üçe ayrılan söz bölümlerinin hepsi 10,12,45,57.
kemmiyyet	1. Sayı 2. Nicelik. 3. Müfred hâli (tekillik) veya cemi hâli
(kemmiyyât)	(çoğulluk) 45,46.
keyfiyyet	: Cins 2,51.
kuyûdât-ı cümle	: Cümleyi meydana getiren harf, kelime gibi parçalar 6.
kuyûd-ı izâfiyye	: İsim tamlamaları grubu 23.
kuyûd-ı kemmiyyet	: Sayı tamlamaları grubu 23,45.
kuyûd-ı mütemmim	: Tümleçler. herhangi bir kelimenin ma'nâsını tamamlayıcı unsurlar 47,53,54,55,56,58.
kuyûd-ı vasfiyye	: Niteleme sıfatı grubu 23,39.
kuyûd-ı zarfiyye	: Zarf grubu 23.

L

lâfz	: 1. Söz (ma'nalı olursa "kelime", ma'nâsı edâtlarda olduğu gibi, başkalarıyla meydana gelirse "harf" kısmına ayrılır.) 2. Bir isimden, bir fiilden, bir harften, bir terkipten veya bir cümleden meydana gelen söz 6,7,10,12,13,19,24,25, 27,28,31,33,34,35,37,38,39,40,41,42,43,44,46,47,50,51,55.
lâfz-ı Arabî	: Arapça söz 38,43,58.
lâfz-ı Fârisî	: Farsça söz 42.
lâfz-ı Türkî	: Türkçe söz 58.
lâfzî	: Kelimenin söylenişine ve yapısına ait, onlarla ilgili.
lâfziyye	: "lâfzî" kelimesinin müennesi, bkz: lâfzî 2,55.
lâhik	: Eklenen 58.
lisân	: Dil 26,29,55,58.
lisân-ı Osmânî	: Osmanlıca 34,39,40,48,57.
lisân-ı Türkî	: Türkçe 3,4,5,26,27,28,46,63.

M

madde	: Lügat kitaplarında îzah edilen kelimelerin her biri 49,51,53.
madde-i asliyye	: 1. gövde 2. Köken 49,51,52.
ma'dûd	: Sayılan 46 49,50,51,52.
makalât	: Sözler 57.
makale	: 1. Söz, nutuk. 2. Bir maddeyi gereken sebepleriyle ve tüm teferruatıyla karşıdakine açıkça ifade eden söz ve ibare 53,59,60,61,62,63.

ma'nâ	: Mânâ, anlam 19,20,22,23,24,34,35,39,47,55.
masdar	: Fiillerin şahıs ve zamân göstermeyen, fakat müspet (olumlu) ve menfî (olumsuz) halleri bulunabilen ismi şekli 9,29, 48,56,58.
masâdir	: Masdarlar, isim-fiiller 8,12,33,47,48.
masâdir-ı Türkiyye	: Türkçe masdarlar 32.
ma'tûf	: Birine isnâd olunmuş, yöneltilmiş 54.
ma'tûfün aleyh	: Bir rabıt edâtı ile (bağlaç) kendisine bağlı olan kelime 54.
mâzî-i şühûdî	: Gözle görülen veya görmüş gibi bilinen bir şeyi anlatan fiil sîgası (kipi), di' li geçmiş zamân 50,52.
meçhûl, meçhûle	: 1. Bilinmeyen, meçhul. 2. Edilgen 4,55.
mazmûm	: Ötre ile okunan, ötreli 38.
mef'ûl	: Tümluç 10,23,24,26,27,29,47,48,49,58.
mef'ûl-i minh	: -dEn hâli 23,24, 25,27,36.
mef'ûlün bih	: 1. -İ hali, 2. fiilin yaptığı işten etkilenen lâfzdır, nesne 10, 24,25,30, 36,58.
mef'ûlün bih sarîh	: Cümlede fiili geçişli olan yüklemnin belli bir kişiyi veya nesneyi etkilediğini gösteren ve yükleme durumu eki almış olan nesne 24.
mef'ûlün bih gayr-i sarîh	: Belirtme hal eki almamış nesnelere, belirtisiz nesne 24.
mef'ûlün fih	: -dE hâli 24,25,26,36,46,58.
mef'ûlün ileyh	: -E hâli 24,25,26,30,36,58.
mef'ûlün leh	: için 24,27.
mef'ûlün maa	: -IE, -ile hâli 24,28,29.
meksûr	: Kesrolunmuş ¹² 37,42.
menfî	: Olumsuz 50.
merbût	: 1. Raptolunmuş, bağlanmış, bağlı. 2. Bitişik. 3. Eklenmiş 22,53.
mertebe-i suâl	: Soru derecesi 61.
mesâil-i sarfiyye	: Dil bilgisi meseleleri
meşrût, meşrûta	: Şart koşulmuş, şartlı, şarta bağlı 19.
mevsûf	: Belirtilen (sıfat takımlarında), tamlanan 8,39,40,42, 43,44.
muarrefün bi'l-lâm	: Harf-i tarif almış kelime ¹³ 38.
mufazzal	: Tafdîl ¹⁴ edilmiş, başkalarına üstün tutulmuş 41
mufazzalün aleyh	: Üstün tutulan kelimenin karşısındaki kelime 41.
muhâtab	: İkinci şahıs 9,10,13,35,53.
mukarin	: Bitişik 13.
mukayese	: Karşılaştırma 40,41.
mukayyede	: 1. kayıtlı, bağlı, bağlanmış 22,23.
mu'tarıza	: Ayraç, parantez 20.
mutlaka	: 1. kayıtsız, şartsız. 2. Yalnız 22,40

¹² **Kesre:** Bir harfin esreli (ı,i) okunması.

¹³ **Harf-i ta'rîf:** Tanım edatı, isimlerin mânâsını belirtmeye yarayan "el" (elif-lam) takısı , "el-ma'lûm" gibi.

¹⁴ **Tafdîl:** En üstünlük

muzâf	: İsim takımlarında belirtilen, tamlanan, başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan isim 32,34,35,36,37, 38,39,44,45,58.
muzâfun-ileyh	: İsim tamlamalarında belirten, tamlayan 34,35,36,37,38, 39,45,58.
mübalağa	: Abartma 40,41.
mübtedâ'	: Özne (isim cümlelerinde) 7,8,9,12,13,21,58.
mücerred,	: 1. Yalın, soyut, 2. Eski yazıda noktasız harflerle yazılmış manzume yahut mensûre 7.
mücerrede	
müennes	: Hakikî, itibarî veya söylenişi itibarıyla dişil olan kelime, dişil 43,44.
müennes-i hakikî	: Müzekker (eril) kelimenin sonuna “-e” katılarak yapılan veya sonunda başka bir müenneslik alâmeti bulunan kelime 15,40.
müennes-i lâfzî	: Dişil kelime 15.
müfred	: Basit (mürekkep olmayan), tekil 9,10,11,13,14,46.
müfred-i gaib	: Üçüncü tekil şahıs 50,51,52.
mürekkeb	: Terkîb edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen 7,34,37,38,39,42,43, 44,53.
mürekkebât-ı kelâmiyye	: Dilin bileşenleri, sözü oluşturan bileşenler 57
mürekkeb-i izâfî	: İsim tamlaması takımı/grubu 45.
mürekkeb-i nâkıs	: Tamamlanmamış söz, dinleyeni soru sormak zorunda bırakan söz 9,47,55.
mürkkeb-i ta‘dadî	: Sayı tamlaması 46.
mürekkeb-i tamm	: Tamamlanmış söz, tam bir cümle, Dinleyeni soru sormak zorunda bırakmayacak tarzda söz 6.
mürekkeb-i tavsîfî	: Sıfat tamlaması 42,43,44.
müsbet	: Olumlu 50.
müsned	: Yüklem 8,16,29,31,55.
müsnedün-ileyh	: Özne 8,16,29,31,55.
müstakbel	: İstikbal sîgası, gelecek zamân.
müşâr	: İşaret olunan, işaretle gösterilen 28.
müşebbehün-bih	: Kendisine benzetilen 58.
müteaddid	: Çoğul, çoğalan 10,11,14,33.
mütেকellim	: Birinci şahıs 9,13,14,35.
mütemmim,	: Tümleç, herhangi bir kelimenin ma‘nâsını tamamlayan
mütemmime	47.

N

nahv	: Söz dizimi, kelime grupları ve cümle bilgisini konu alan dil bilgisi 4,57.
nâib-i fâil	: Sözde özne 7,8,10,11,20,47,48,49
nefy¹⁵	: Olumsuz yapmak için kullanılan “ne...ne, -me” gibi edatlar 12.

¹⁵ Edât-ı nefy: “gelmemek”deki “-me” gibi edat.

nefy-i mükerrer	: “ne...ne” şeklinde tekrarlar olumsuzluk anlamı katan bağlama edâtı, karşılaştırma edâtı 12,14.
nekre	: Belirtilmemiş isim, neye delâlet ettiği belli olmayan (harf-i tarifsiz) isim (“oda kapısı” gibi. “odanın kapısı” olursa ma‘rifedir ¹⁶) 24.
nisbet	: 1. bağıllık, ilgi, 2. kıyaslama, ölçü 9,13,15,33,35,44, 47,48,49.
nisbet-i haberiyye	: Yüklemde belirtilenin özneye olan ilgisi 16.
nun-u vikaye	: “n” kaynaştırma harfi 25,36.
nutk	: Söz 2,6,53,55.

S

sağır kef	: Türkçede nazal “n” 25
sakîl	: Ağır ve kalın okunan (hece) 52,53.
sâkin, sâkine	: Hareke ile okunmayan (harf) 24.
sarf	: 1. Gramer, dil bilgisi 2. Sözcüğün tür ve görevini, aldığı eklerin işlevini inceleyen dil bilgisi 4,5,57.
sarf-ı Osmânî	: Osmanlıca dil bilgisi 44.
sarfî, sarfiyye	: Gramerle, dil bilgisi ile ilgili.
sarf ü nahv	: Dil bilgisi 4.
savt	: Ses, sada 3.
sıfat	: Bir şahsın veya şeyin hal ve şânını, renk veya sayısını, derecesini gösteren kelime 7,8,9,10,12,13,20,39,40, 41,42,43, 48,52,58
sıfat-ı Arabiyye	: Arapça sıfat
sıfat-ı basîte	: Basit sıfat 44.
sıfat-ı mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen sıfat 13.
sıfat-ı mukayese	: Mukayese amacıyla sıfatın önüne “kadar, misillû, gibi” sözcüklerini getirerek yapılan sıfatlar 41.
sıfat-ı mutlaka	: Karşılaştırma yapmaksızın ismin önüne gelerek onu belirten veya işaret eden sıfat 40.
sıfat-ı mübalağa	: “çok, pek, en” kelimeleriyle bir şeyin vasfında abartı yapan karşılaştırma sıfatı 41.
sıfat-ı müfred	: Basit sıfat, tek sıfat 44.
sıfat-ı mürekkebe	: Birleşik sıfat 44,45.
sıfat-ı müşebbehe	: Lâzım (geçişsiz) fiillerden, türlü vezinlerde başlıca fail vezninde gelen ve daimî bir vasfı gösteren sıfat 48.
sıfat-ı tafdîliyye	: “-DEn” ekiyle yapılan karşılaştırma sıfatı 41.
sıla	: “-Dık, -AcAk” ekleriyle yapılan sıfat fiiller 52.
sîga	: Kip, fiilin çekiminden meydana gelen türlü şekillerden her biri 9, 10,11,12,13,31,48,49,50,51,52.
sîga-i atfiyye	: “-Ip” eki ile yapılan zarf fiil 52,58.
sîga-i hâliyye	: “-rEk, iken” ekleri ile yapılan zarf fiil 51.
sîga-i ibtidâiyye	: “-alı, -eli” ekleri ve bazen de bu eklerden sonra “beri, -dEn beri” edatlarının eklenmesiyle elde edilen zarf fiil 50.

¹⁶Ma‘rife : Ma‘nâ ve mefhûmu belirtilmiş olan söz, Arapça harf-i ta‘rifi (el-) anlatan kelime, (bahçenin kapısı gibi. “bahçe kapısı” olursa nekredir]

Harf-i ta‘rif : İsimlerin ma‘nâsını belirtmeye yarayan “el” harfi, "el-ma'lûm" gibi.

sîga-i intihâiyye	: “-ncA” ekinden sonra “-E” yönelme hal ekiyle birlikte “dek, değin, kadar” edâtlarının getirilmesiyle elde edilen zarf fiil 51.
sîga-i rabtiyye	: Ulaş, bağ-fiil 56.
sîga-i ta’kîbiyye	: “-IncA” veya “-r...-mez” eklerinden birini alarak zamân anlamı kazanan zarf fiil 49,50,51.
sîga-i te’kîdiyye	: -e...e ekiyle yapılan zarf fiil 51.
sîga-i tevkîtiyye	: “-Dık” sıfat fiil ekinin üzerine “-CE” ekinin getirilmesiyle elde edilen zarf fiil 50.
sîga-i vasliyye	: “-Dık, -EcEk” ekleriyle yapılan sıfat fiil 52,56,57.
siyâk-ı kelim	: Sözüün gelişi 20.
suâl	: Soru 17,18,20.
suâl-i mukadder	: Sözüün gelişinden anlaşılan soru 20.
sûret-i mezkûr	: Zikrolunan, bahsedilen suret 12,14.
sûret-i terkîb	: Tamlamanın yapılış şekli 6,34.
sükûn	: Hareketsizlik (azm kelimesindeki z harfinin hâli gibi) 49,51.

Ş

şartıyye	: Şart ile ilgili, şart gibi olan; şartlı 19.
şîve	: Söyleyiş özelliği 4,63.
şîve-i lisân	: Dilin söyleyiş özelliği 9,11,14,18,30,53.
şühûd	: Görünme
şühûdî	: Şühud ile ilgili (bkz. Şühûd) 53.

T

ta’dâdî	: Sayılı, sayılmış 46.
tafdîliyye	: En üstünlük belirtme 40.
tafsîliyye	: Etraflı olarak açıklama durumu 20,21.
tahsîsiyye	: Bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma 34,35.
tâ-i gird	: Yuvarlak “t” 27.
tâ-i tavîl	: Uzun “t” 27.
takyîd	: 1. Kayıt ve şartla bağlama, şart koşma. 2. Bağlama. 3. Harfe nokta ve hareke koyma 19,23,29,34,39, 40,47,48,56.
talebî	: Dilek ve istekle ilgili 16.
tâmm, tâmm	: Bütün, eksiksiz 22.
tavsîfî	: Tavsife ait, tavsif ile niteleme ile ilgili, nitelemeli 40.
tavsîfî-i Arabî	: Arapça sıfat tamlaması 43.
tavsîfî-i Fârisî	: Farsça sıfat tamlaması 42,43.
tasrîf	: Bir kelimenin çekimi, çekim 4.
tatbîkât- nahviyye	: Söz dizimi bakımından tahlil ve pratik 58
tatbîkât-ı sarfiyye	: Kelime türleri, görevleri ve eklerin işlevi bakımından tahlil ve pratik 58.
tefsîriyye	: Yorumlama durumu 20,21.
te’kîd	: Pekiştirme 51.
te’kîdiyye	: Te’kîd ile ilgili 49.
temennî	: Dileme, dilek, istek 16.

temsîliye	: Bir yığının bir yığına, birkaç şeyin birkaç şeye benzetilmesi 20.
temyîz	: Mastar ve isimleri sonuna “-CE” ekinin getirilmesiyle yapılan sözcük 33.
tenbîhî	: Uyarmayla ilgili 16.
tenvîn	: Kelimenin sonunu nun gibi okutmak üzere konulan iki üstün (-en), iki esre (-in), iki ötre (-ün) “âzimeten, bihakkın, rabbün..” gibi 26, 29,32,33.
terâkib	: Tamlamalar, takımlar 35,37,38,40,42,43.
terâkib-i mezkûr	: Zikrolunan, sözü geçen tamlamalar 35,37,38,40, 42,43.
terkîb	: Birleştirme, tamlama 4,6,9,19,24,39,43,45,47,48, 49,59.
terkîb-i izâfî	: İzâfet terkibi (isim tamlaması) 34,35,44.
terkîb-i izâfî-i Arabî	: Arapça isim tamlaması 38.
terkîb-i izâfî-i Fârisî	: Farsça isim tamlaması 37.
terkîb-i izâfî-i Türkî	: Türkçe isim tamlaması 34.
terkîb-i izâfîyye	: İsim tamlamasıyla ilgili 34.
terkîb-i mezkûr	: Zikrolunan, sözü geçen tamlama 19,34,39,43,46.
terkîb-i ta‘dâdî	: Sayı sıfatıyla kurulan sıfat tamlaması 46.
terkîb-i tavsîfî	: Sıfat tamlaması 39,40,43,46.
terkîb-i tavsîfî-i Arabî	: Arapça sıfat tamlaması 43.
terkîb-i tavsîfî-i Fârisî	: Farsça sıfat tamlaması 42.
terkîb-i tavsîfî-i Türkî	: Türkçe sıfat tamlaması 39.
teshîl-i kıraat	: Kolay okuma 45.
tetâbu‘-i izâfât	: Zincirleme isim tamlaması 38,39.
Türkî	: Türkçe 34,46.

U

usûl-i imlâ	: İmla kuralları 25,27,36,49.
usûl-i tahîliyye	: Çözümlemeyle ilgili yöntemler 57.
usûl-i tenkîtiyye	: Noktalama işaretlerini kullanma yöntemleri 57.

V

vasf	: Sıfat 12,40,41.
vasf-ı terkîbî	: Birleşik sıfat, bir ismin sonuna Farsça bir emir eklenerek yapılan terkip 45.
vasfiyye	: Vasıfla, nitelikle ilgili, beyan ve tarife ait 20.

Y

ya-yı meksûre	: “y” harfinin kesreli hali (yı,yi) 37,42,51.
ya-yı vikaye	: “y” kaynaştırma harfi 25,49,52.
ya-yı sâkine	: hareke ile okunmayan “y” 24.

Z

zamâir	: 1. Zamirler, içyüzler. 2. Bir ismin yerine kullanılan kelimeler 8,12,24.
zamîr	: Zamir 7,8,12,18,24.
zamîr-i izâfî	: İyelik ekleri, muzâfların (belirtilen) sonuna gelen “-im, -in, -i, -imiz, -iniz, -leri..” gibi 34,35,36,52,53.
zamîr-i izâfiyye	: bkz. zamîr-i izâfî
zamîr-i nisbî	: Zamir kökenli şahıs ekleri, isimlerin sonuna gelen “-im, -sin, -iz, -siniz” zamirleri 7,12,13,14,18..
zamîr-i şahsî	: Şahıs zamiri, şahıs, kişi gösteren zamirler “ben, sen, o, biz, siz, onlar” gibi.25.

SONUÇ

Selim Sabit Efendi'nin ortaokul talebeleri için yazmış olduğu “Nahv-i Osmani” adlı dil bilgisi eserinde göze çarpan en önemli müspet durum; birçok konunun akabinde “tenbîh, fâide, imlâ” başlıklarıyla uyarılarda bulunarak dil bilgisi kurallarındaki ince ve önemli noktalara dikkat çekmesi ve açıklamalarda bulunmasıdır. Ayrıca eserin sonunda bir cümle üzerinde tüm anlatılanları uygulanarak söz diziminde cümle çözümlemeyle ilgili alıştırma yapılmış ve öğrencilerin de benzer etkinliklerle pratik yapmaları için dokuz tane makale verilmiştir. Böylece uygulamanın teoriyi daha da pekiştirdiği ve kalıcı hale getirdiği vurgulanmaya çalışılmıştır. Eserin menfi yönleriyle ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz: Öncelikle yapıtta kullanılan dil, ortaokul öğrencilerine göre biraz ağırdır. Bunun nedeni olarak, Türkçeye genel anlamda Arapçanın hakimiyeti neticesinde eserde Türkçenin dil bilgisi kurallarının Arapça terimlerle adlandırılıp açıklanmasını gösterebiliriz.

Osmanlı Türkçesinin gramerini basit bir şekilde anlatan bu eserin günümüz Türkçesine çevirisi yapılmış ve metinde geçen dil bilgisi terimleri derlenmiştir. Bu terimlerin günümüzde hangi kelimelerle ifade edildiği belirtilmiş yahut tam bir karşılık bulunamamışsa, yazarın anlattıklarında ve aynı konunun başka Arapça veya Osmanlıca dil bilgisi kitaplarındaki açıklamalarından yola çıkılarak bir açıklama getirilmiştir. Eserde kullanılan gramer terimlerinin tamamı Arapçadır. Fakat Farsça edatlar, tamlama şeklinde olan Farsça terimler de bulunmaktadır.

Sonuç olarak da “Nahv-i Osmani” adlı dil bilgisi kitabı aracılığıyla o dönemde kullanılan dil bilgisi terimleri tespit edilmiştir. Ancak bu terimlerin çoğu artık günümüzde kullanılmamaktadır. Örneğin, Arapça kelimelerde kullanılan dişilik-erkeklik ifade eden terimler Türkiye Türkçesinde hiç kullanılmazken, Arapçada “muzaf, muzafun ileyh”terimiyle ifade edilen kelime Türkiye Türkçesinde “tanlanan, tamlayan” gibi terimlerle ifade edilmektedir. Buna karşılık bazı terimler

ise halen günümüzde kullanılmaktadır. Örneğin, “isim, fiil, sıfat, edat, masdar, zamir” gibi terimler aynen kullanılırken “cümle-i fiiliyye, cümle-i ismiyye, cümle-i asliyye, cümle-i şartiyye” gibi tamlamalar günümüzde “isim cümlesi, fiil cümlesi, asıl/temel cümle, şart cümlesi” gibi kelime gruplarıyla karşılanmaktadır. Bu gibi terimlerde fazla bir değişikliğin olmadığını saptadık. Ancak “edat” Osmanlı Türkçesinde daha çok “ek” anlamında kullanılırken günümüzde “Tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç” (www.tdk.gov.tr) anlamıyla kullanılmaktadır.

Metinde, cümlenin asıl öğelerinin özne ve yüklem olduğu ifade edilirken özne için mübteda‘, fail, müsnedün ileyh; yüklem için haber, fi‘l, müsned kavramlarını kullanılmıştır. Günümüzde özne ve yüklem tabirleri ağırlıkta kullanılırken aynı şekilde özne ve yüklem “temel/asıl/ana öge” (Ergin: 398; Bilgin: 447; Boz: 139; Özkan ve Sevinçli 2011: 117) olduğu ifade edilmektedir.

Cümleleri türü yönüyle “asıl cümle” ve “açıklayıcı cümle” olarak ikiye ayırmış. Açıklayıcı cümleyi de “vasfîyye, istinâfiye, tafsîliyye, tefsîriye, temsîliye, mu‘tarıza” kısımlarına ayırmış ve “hâliyye” ve “şartiyye” yi de bunlara dahil etmiş. Asıl maksadın verildiği cümle, asıl cümle; bu cümlede herhangi bir kısmı veya cümlenin tamamını açıklık getiren cümle, açıklayıcı cümle olarak tarif edilmiş. Ancak günümüz Türkçesinde böyle bir sınıflama yok ama “temel cümle, yan cümle” sınıflaması vardır. Fakat bu da birden fazla cümlede değil, tek cümle içerisinde yapılmaktadır. Ayrıca yukarıdaki sınıflamada geçen “cümle-i mu‘tarıza” günümüz Türkçesinde cümle dışı unsur olarak “ara söz” ya da bir ögenin açıklayıcısı konumundaysa “açıklayıcı söz” olarak kullanılmaktadır.

Yazar, “yükleminin türü” dememiş ama biz anlatılanlar itibariyle cümleleri yükleminin türü yönünden “isim cümlesi” ve “fiil cümlesi olarak ikiye ayırmıştır. Hakikatte gerçek olup olmaması (nesnellik) ve insanın dileklerini ifade etmesi (öznellik) bakımından cümleleri ikiye ayırmış.

Yazar, anlamları yönüyle cümleleri aynı şekilde “cümle-i mutlaka” (cümle-i tâmme) ve “cümle-i mukayyede” (cümle-i nâkisa) olarak ikiye ayırmış . Özne ve yüklem dışında hiçbir ögeye gerek duymayan cümleyi tam cümle; aldığı bazı eklerle cümlede öge durumuna gelen söz veya söz gruplarının bulunduğu cümleyi ise eksik ya da kusurlu cümle olarak tanımlamış. Cümlede tamamlayıcı kısımları “mef‘ûl, hâl, temyîz, kuyûd-ı izâfiyye, kuyûd-ı vasfiyye, kuyûd-ı kemmiyyet,

kuyûd-ı zarfıyye” altı bölümde ele almıştır. Bu bölümde karşılaştığımız farklılıklar şunlardır:

Osmanlı gramerinde isim tamlamaları çeşitlere ayrılırken tamlamanın anlamına bakılırken, günümüzde tamlamanın aldığı eklere göre çeşitlere ayrılır. Mesela Osmanlı gramerinde, kendisine özel kılınan ve sahip olunan durumu ifade eden belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarına “izafet- i tahsisiyye” olarak ifade edilirken; tamlananın neyden yapıldığını ve cinsini bildiren tamlamayı da “izâfet-i beyâniyye” olarak tanımlanmıştır.

gümüş küpe - izafet-i beyaniyye- (Türkiye Türkçesinde Takısız İsim Tamlaması)
 altın saat - izafet-i beyaniyye- (Türkiye Türkçesinde Takısız İsim Tamlaması)¹⁷
 Zühal yıldızı - izafet-i beyaniyye- (Türkiye Türkçesinde Belirtisiz İsim Tamlaması)
 Çınar ağacı - izafet-i beyaniyye- (Türkiye Türkçesinde Belirtisiz İsim Tamlaması)
 benim kitabım-izafet-i tahsisiyye- (Türkiye Türkçesinde Belirtili İsim Tamlaması)
 senin kitab -izafet-i tahsisiyye- (Türkiye Türkçesinde Belirtili İsim Tamlaması)
 kız kalesi -izafet-i tahsisiyye- (Türkiye Türkçesinde Belirtisiz İsim Tamlaması)
 galata sarayı -izafet-i tahsisiyye- (Türkiye Türkçesinde Belirtisiz İsim Tamlaması)

Bu tamlamalar günümüz dil bilgisi kurallarına göre incelendiğinde karışıklıklara sebep olmaktadır. Çünkü kullanılan yöntemler farklıdır. Günümüz dil bilgisi kurallarına göre tamlamalar incelenirken tamlamanın anlamına değil aldığı eklere göre sınıflandırmalar yapılır.

Osmanlı gramerinde kuyûd-ı vasfiyye (niteleme sıfatı grubu) ve kuyûd-ı kemmiyyet (sayı tamlaması grubu) içerisinde terkiib-i ta'dadi (sayı tamlaması) diye bir terkiib kullanılmaktadır. Günümüz dil bilgisi kurallarında sayı tamlaması gibi bir tamlamanın varlığı söz konusu değildir. Osmanlı gramerinde terkiib-i ta'dadi ve terkiib-i tavsîfi olarak kabul edilen tamlamalar günümüz gramerinde farklı farklı tamlama olarak değil, sıfat tamlaması içinde ele alınır. Aynı zamanda bunlara ilaveten belgisiz ve soru sıfatlarıyla yapılan tamlamalar da sıfat tamlamaları adı altında bulunur. Bunun dışında Türkçe sıfat tamlamaları bölümünde tek bir sıfatla yapılan tamlamanın yanında “en, pek, çok, kadar, misillü, -den” ek ve kelimeleriyle

¹⁷Günümüz Türkçe dil bilgisi kitaplarında, “gümüş küpe” ve “altın saat” gibi tamlamaları “sıfat tamlaması” kabul edenler (Ergin 2004: 381; Bilgin 2002: 199; Özkan ve Sevinçli 2011: 32; Şimşek 1987: 357; Demir ve Yılmaz 2010: 233-234; Hepçilingirler 2012: 63-66) olduğu gibi “takısız isim tamlaması” olarak kabul eden (Gencan 2001: 188-189; Eker 2011: 424; Toparlı t.y.: 104) de vardır.

de yapılan sıfat tamlaması gruplarından dört başlık halinde bahsedilmiş. Yapı yönüyle de sıfatlara “basit sıfat” ve “birleşik sıfat” olarak değinmiş ama ikisi hakkında da yeteri kadar bilgi ve örnek vermemiştir. Sıfat tamlamalarında ismin düşmesiyle oluşan adlaşmış sıfatın bu dönemde adının konmadığı, ama adlaşmış sıfatın da sıfat olarak ifade edildiği, sıfatlarla ilgili dikkat çeken başka bir durumdur.

İncelediğimiz eserde Osmanlı gramerinin günümüz gramerinden bir diğer farkının ise fiilimsilerde olduğunu saptadık. Günümüz gramerinde eklerle ifade edilen fiilimsiler, Osmanlı gramerinde isimlerle ifade edilmiştir. “Mürekkebi nakıs” (eksik/kusurlu söz grubu) başlığı altında verilerek “Fail ve naib-i faille ilgisi olabilen ve pek itibar edilmeyen tamamlayıcı unsurlardan bazen meful olarak söz grubu oluşturan fiillerdir.” şeklinde tanımlanan fiilimsiler günümüzdeki gibi “isim fiil (masadır), sıfat fiil (ef'al-i fer'iyye) ve zarf fiil (ef'al-i rabtiyye) olarak gruplandırmış. Lakin günümüz Türkçesinden farklı olarak fiilin aldığı ek ve ekin kattığı anlama göre fiilimsi içerisinde tekrar bir isimlendirmeye gidilmiştir. Mesela; “-nca” ekiyle yapılan zarf fiile siga-i ta'kîbiyye, “-Dikça ekiyle yapılan zarf fiile siga-i tevkîtiyye, “(E)li” ekiyle yapılan zarf fiile siga-i intihâiyye, “e...e” ekleriyle yapılan zarf fiillere siga-i te'kîdiyye, “-rEk, -ken” ekleriyle yapılan zarf fiillere siga-i hâliyye, “-I, -yIp, -mAyIp” ekleriyle yapılan zarf fiillere siga-i atfiyye, “-DIğI, -cAğI” ekleriyle yapılan zarf fiillere siga-i vasliyye olarak isimlendirmiştir.

İncelediğimiz metinde tespit ettiğimiz eksiklerden bir tanesi de konuların belli bir tertip düzene göre işlenmeyişidir. Mesela günümüz gramerinde cümlenin ögeleri (özne, yüklem, nesne, tümleç); cümle çeşitleri (yüklemine göre cümleler, yüklem yerine göre cümleler, anlamına göre cümleler, yapısına göre cümleler) şeklinde işlenir. Ancak metnimizde bunlar iç içe, hatta karma karışıktır. Kanımızca bunun iki sebebi vardır: Birincisi Arap gramer metodunun kullanılması; ikincisi Osmanlı döneminde gramerimizin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Bununla ilgili Timurtaş: “Türk dili gramerlerinin yazılması ve bunlar içinde Osmanlıcada geçen Arapça ve Farsça kaidelere de yer verilmesi, Tanzimattan sonra başlamıştır. “Kavâid-i Osmâniyye” (1851) kitabından sonra bir hayli gramer meydana getirilmekle birlikte, bunlar gerek Türkçe gerek Arapça ve Farsça kaideler bakımından tatmin edici ve tam olmaktan uzaktırlar.” (Timurtaş 1964: XIII). Bununla birlikte bir de ilk defa gramer derslerinin rüşdiye mekteplerinde 1858 yılında okutulmaya başlandığını (Taştan 2009: 123) göz önüne aldığımızda, Osmanlı döneminde gramerciliğin fazla gelişmemiş olması incelediğimiz metindeki

yukarıdaki bahsi geçen eksikliklerin en önemli müsebbibi olduğu anlaşılır. Zaten gramerimize olan ilgi bu dönemden itibaren gözle görülür bir artış gösterir, eser ve araştırmaların birçoğu bu dönemden itibaren yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla 19.yy'dan günümüze gramerimiz sürekli bir gelişim göstermiştir. Birçok ilmi çalışma yapılmış, kurallar netleştirilmiş, eksikler giderilmiş ve yukarıda bahsettiğimiz düzensizlikler belli bir kalıba sokulmuştur.

KAYNAKLAR

a. Yararlanılan Kaynaklar

- Adaklı, Emrah, (2010), Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan Kütahyalı-Abdurrahman Feyzi-Giriş-Metin 2-47 s. –Terimler-Sözlük Dizini-Sözlük Tıpkı Basım, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa
- Akyüz, Yahya, (2011), Türk Eğitim Tarihi, Pegem Akademi Yayınları, 21. Baskı, Ankara
- Ay, Mehtap, (2007), Paris Mekteb-i Osmanîsi'nin Kuruluş Amaç ve İşlevi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bilgin, Muhittin, (2002), Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara
- Bilim, Cahit, (1985), Selim Sabit Efendi ve Rehnuma-i Muallimin, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1/1, Ankara
- Boz, Erdoğan (Edt), (2008), Türk Dili I-II, Sözkese Matbaacılık, 6. Baskı, Afyonkarahisar
- Bursalı Mehmet Tehir Efendi (1972), Osmanlı Müellifleri, Meral Yayınları, Cilt:2, İstanbul
- Çınar, Ali Osman,(2000), Modern Eğitimci Selim Sabit Efendi ve Sözün Ölçütü: Miyarü'l-Kelâm, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli s. 201-216
- Çörtü, Mustafa Meral, (2009), Arapça Dil Bilgisi Nahiv, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İstanbul
- Demir, Nurettin; Yılmaz, Emine, (2010). Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara
- Devellioğlu, Ferit, (1998), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, 15. Baskı, Ankara
- Eker, Süer, (2011). Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara
- Erdem, Ali Rıza, (2005), İlköğretimimizin Gelişimi ve Bugün Gelinek Nokta, Üniversite ve Toplum Dergisi, Haziran, Cilt:5 Sayı:2 <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=240> (07.02.2013)
- Ergin, Muharrem, (2004), Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım, İstanbul
- Ergün, Mustafa, (1990), “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 17
- Gencan, Tahir Nejat, (2001). Dil Bilgisi, Ayraç Yayınları, Ankara
- Gökçe, Hasan, (2006), Mi'yarü'l Kelam (Metin-İnceleme-Sözlük), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul
- Gülensoy, Tuncer, (2000), Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara

- Haktanır, Adnan Ersoy, (2006), Selim Sabit Efendi'nin Rehnuma-yı Muallimin Adlı Eserinin Öğretim Teknikleri Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gaziantep
- Hatiboğlu, Vecibe, (1972), Dil bilgisi Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- Hepçilingirler, Feyza, (2012), Türkçe Dil Bilgisi Öğretme Kitabı, Everest Yayınları, İstanbul
- Kaçalin, Mustafa S., (2000),Eğitimci Selim Sabit Efendi (1829-1911) ve Abece Çalışmaları, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli s.157-172
- Karasar, Niyazi, (2010), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayınları, Ankara
- Koç, Nurettin, (1992), Açıklamalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Yayınları, İstanbul
- Korkmaz, Zeynep, (1996), Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar, Türk Dili, S:535, Temmuz
- Korkmaz, Zeynep, (2009), Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yayınları, Ankara
- Korkmaz, Zeynep, (2010), Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yayınları, 4. Baskı, Ankara
- Mert, Özcan, (2000), Selim Sabit Efendi ve Muhtasar Târîh-i Osmânî, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli, s. 89-156
- Özçam, Çimen, (1997), Türkiye Türkçesi ile İlgili Gramer Çalışmaları Bibliyografya Denemesi, Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim, S:110
- Özeçoğlu, Halil, (2005), Osmanlı Eğitiminin Modernleşmesinde Çok Yönlü Bir Entelektüel Selim Sâbit Efendi, Toplumsal Tarih, S:141, Eylül 2005
- Özkan, Selim Hilmi, (2010), Osmanlı Devletinde Yabancı Dil Eğitimi, Turkish Studies, Volume 5/3 Summer
- Özkan-Sevinçli, Mustafa-Veysi, (2011), Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Akademik Kitaplar, 3. Baskı, İstanbul
- Öztürk, Cemil (Akt.), (2000),Selim Sabit Merhum Hakkında (Kilisli Muallim Rıfat Efendiye) M. (Muallim) Cevdet, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli, s. 53-80
- Pakalın, Mehmet Zeki, (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul
- Salman, Reyhan, (2008), Selim Sabit'in Sarf-ı Osmanî Adlı Eserinin Çeviriyazısı-Terimler-Lügatçe-Metin, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- Salman, Hüseyin,(2000),Vize'nin Kısa Bir Tarihi Coğrafyası ve Selim Sabit Efendi'nin 'Muhtasar Coğrafya Risalesi' Adlı Eseri, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli, s. 31-52
- Sarioğlu, Mehmet, (2007), Osmanlı Eğitim Reformcularından Selim Sabit Efendi'nin Muhtasar Tarih-i Osmânî Kitabının Tarih Eğitimi İçindeki Yeri, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 19, Yaz
- Şahbaz, Namık Kemal, (2009), Türkiye'de İlk Okuma ve Yazma Öğretiminin Tarihsel Gelişimi-1, MEB Yayınları, Ankara

- Şanal, Mustafa, (2003), Selim Efendi'nin Öğretim Yöntemleri ile Ödül ve Ceza Vermeye İlişkin Görüşleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Milli Eğitim Dergisi, Bahar S: 158 http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/158/sanal.htm(03.02.2013)
- Şanal, Mustafa ve Güçlü, Mustafa, (2005), Yenileşme Dönemi Eğitimcilerinin Öğretmenlik Mesleğine Bakışları, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi S: 18 Y: 2005/1
- Şanal, Mustafa, (2006), Selim Sabit Efendi (1829-1911) ile Ayşe Sıdka Hanım'ın "Çocuk Eğitimi"ne İlişkin Görüşleri, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Nisan-Ağustos, S:1-2
- Şimşek, Rasim, (1987), Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Trabzon
- Şemseddin Sami, (1989), Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul
- Şişman, Adnan, (2009), Osmanlı Öğrencilerinin Paris'te Tahsil Yaptıkları Mısır ve Ermeni Mektepleri, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:1
- Temizyürek, Fahri, (2000), Eğitim Tarihimizde Önemli Bir İsim Selim Sabit Efendi, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli, s. 217-236
- Temizyürek, Fahri, (1999), Selim Sabit Efendi ve Usûl-i Cedîd Hareketi İçerisindeki Yeri, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Timurtaş, Faruk K., (1964), Osmanlıca Grameri, Küçükaydın Matbası, İstanbul
- Turan, Şerafettin, (1990), Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2009), İslam Ansiklopedisi, C:36, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Ülken, Hilmi Ziya, (2005), Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, 8. Baskı, İstanbul
- Yarçı, Güler, (2000), Osmanlılarda Matematik ve Selim Sabit Efendi'nin Muhtasar Hesap Risalesi, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli, s.173-200
- _____, (1988), Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, C. 11, Meydan Yayınları, İstanbul
- www.tdk.gov.tr(Güncel Türkçe Sözlük)
- <http://www.sozluk.net/osmanlica/KUYUDAT.htm>(24.04.2013)
- www.ege-edebiyat.org/.../Türk-İslâm-Medeniyetinde-Delalet-Teorisi2(24.04.2013)

b. Cumhuriyetten Günümüze Türk Dili Üzerine Yazılmış Dil Bilgisi Kitapları Bibliyografya Denemesi

- Ağca, Hüseyin, (2001), Türk Dili, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 270 s.
- Akalın, Mehmet (Çev.), (1988), (Annamarie Gabain), Eski Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, Ankara, XXIII+313 s.
- Akalın, Mehmet (Çev.), (1995), (K.Grönbech) Türkçenin Yapısı, TDK Yayınları, Ankara, 148 s.
- Akalın, Mehmet, (2007), Eski Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, 5. Baskı, Ankara, XXVIII+313 s.
- Akbaş, A. Vahab, (2013), Dil Bilgisi, Konak Yayınları, 311 s.

- Aksan, Doğan (Haz.), (1983), Sözcük Türleri, TDK Yayınları, Ankara, 2. Baskı, 288 s.
- Aksan, Doğan (1978), Türkiye Türkçesinde Gelişmeli Sesbilim, (Haz.: Atabay, N.-Özel, S.- ÇAM, A.-Pirali, N.), TDK Yayınları, Ankara
- Atabay, Neşe-Özel, Sevgi-Çam, Ayfer, (1981), Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, TDK Yayınları, Ankara, 131 s.; (2003), Papatya Yayınları
- Atabay, Neşe vd.(1983), Sözcük Türleri, Olgaç Basımevi, Ankara
- Atalay, Besim (Haz.), (Bergamalı Kadri) (1946), Müyessiretü'l-Ulûm, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul
- Banguoğlu, Tahsin, (1940), Ana Hatları ile Türk Grameri, İstanbul
- Banguoğlu, Tahsin, (1959), Türk Grameri I: Ses Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara, 306 s.
- Banguoğlu, Tahsin, (1986), Türkçenin Grameri, TDK Yayınları, Ankara, 2. Baskı, 628 s.
- Bayraktar, Nesrin, (2004), Türkçede Fiilimsiler, TDK yayınları, Ankara
- Bilgegil, M. Kaya, (1984), Türkçe Dil Bilgisi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 308 s.
- Bilgin, Muhittin, (2002), Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, XXVII+657
- Biray, Himmet, (1999), Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Boz, Erdoğan (Ed.), (2008), Türk Dili I-II, Sözkese Matbaacılık, 6. Baskı, Afyonkarahisar, XVIII+302 s.
- Bozkurt, Fuat, (1999), Türklerin Dili, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, XIX+844 s.
- Bozkurt, Fuat (2004), Türkiye Türkçesi Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem, Kapı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, XIV+481 s.; (1995), Cem Yayınları, İstanbul, 552 s.
- Buran, Ahmet-Alkaya,Ercan, (2012), Çağdaş Türk Lehçeleri, Akçağ Yayınları, 8. Baskı, Ankara, 483 s.
- Burdurlu, İbrahim Zeki, (1982), Uygulamalı Cümle Çözümlemeleri, İstanbul
- Delice, H. İbrahim, (2003), Türkçe Söz Dizimi, Kitabevi, İstanbul, 248s.
- Demir, Nurettin; Yılmaz, Emine, (2010), Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara
- Demir, Tufan, (2004), Türkçe Dil Bilgisi, Kurmay Basım Yayın Dağıtım, Ankara
- Demircan, Ömer (1996), Türkçenin Ses Dizimi, Der Yayınları, İstanbul, X+196 s.
- Demircan, Ömer, (1979), Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler, Ankara
- Demircan, Ömer, (1977), Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Bileşmeleri, TDK Yayınları, Ankara
- Deny, Jean,(1921), (Çev. Ali Ulvi Elöve), (1941), Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi), TDK Yayınları, İstanbul, XXII+1142+İlâve Doğru-Yanlış Cetveli)+XLI+A-G (İçindekiler); Benzer, Ahmet(Günümüz Türkçesine Uyarlayan), (2012), Ali Ulvi Elöve(Çev.-1941),Türk Dil Bilgisi Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının En Kapsamlı Örneği, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, XVI+953 s.
- Develi, Hayati, (2006), Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I, 3F Yayınevi, İstanbul, 204+249 s.

- Develi, Hayati, (2006), Osmanlı Türkçesi Kılavuzu II, 3F Yayınevi, İstanbul, 214+226 s.
- Develi, Hayati, (2008), Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I, Kesit Yayınları, İstanbul, 204+249 s.
- Dilmen, İbrahim Necmi, (1930), Türkçe Gramer, İstanbul, 2 cilt.
- Dizdaroğlu, Hikmet, (1976), Tümce Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara, 522+2 s.(doğru-yanlış cetveli)
- Dizdaroğlu, Hikmet, (1988), Türkçede Sözcük Yapma Yolları, Ankara, 1962.
- Durmuş, Mustafa (Ed.), (2009), Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 518 s.
- Ediskun, Haydar, (1992), Türk Dil Bilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 4. Baskı, 407 s.
- Eker, Süer, (2011), Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 584 s.
- Emecan, Neşe, (1998), 1960'tan Günümüze Türkçe, İstanbul
- Emre, Ahmed Cevat, (1945), Türk Dil Bilgisi, TDK Yayınları, İstanbul, XIX+613 s.
- Eraslan, Kemal, (1980), Eski Türkçe'de İsim-Fiiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 174 s.
- Eraslan, Kemal, (2012), Eski Uygur Türkçesi Grameri, TDK Yayınları, Ankara, 664 s.
- Ergin, Muharrem, (1987), Osmanlıca Dersleri, Bogaziçi Yayınları, İstanbul, 9. Baskı, VIII+124+236+16 s.
- Ergin, Muharrem, (1985), Türk Dil Bilgisi, Bogaziçi Yayınları, İstanbul, 5. Baskı, XXVIII+407 s.
- Gedikli, Yusuf (Çev.), (Zeynalov, Ferhat) (1993), Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dil Bilgisi, Cem Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 416 s.
- Gencan, Tahir Nejat, (1966), Dil Bilgisi, TDK Yayınları, İstanbul, XV+412 s; (2001), Ayraç Yayınları
- Göğüş, Beşir, (1969), Faydalı Dil Bilgisi, I-II-III, İstanbul
- Göknel, Yüksel, (1974), Modern Türkçe Dil Bilgisi, İzmir
- Gülensoy, Tuncer, (2000), Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, XVI+638 s.
- Gülsevin, Gürer, (1997). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, TDK Yayınları, Ankara, 156 s.
- Hacıeminoğlu, M. Necmettin, (1984), Türk Dilinde Edatlar, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 3. Baskı, VIII+335+1 s.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, (1991), Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller (En Eski Türkçeden Çağdaş Türk Şivelerine Kadar), Kültür Bakanlığı, Ankara, 279 s.
- Hatiboğlu, Vecihe, (1981), Türk Dilinde İkileme, TDK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 120 s.
- Hatiboğlu, Vecihe, (1981), Türkçenin Ekleri, TDK Yayınları, Ankara
- Hatiboğlu, Vecihe, (1972), Türkçenin Sözdizimi, Ankara
- Hengirmen, Mehmet, (1998), Türkçe Dil Bilgisi, Engin Yayınevi, Ankara
- Hepçilingirler, Feyza, (2012), Türkçe Dil Bilgisi Öğretme Kitabı, Everest Yayınları, İstanbul
- Kahraman, Tahir, (1996), Çağdaş Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi, DuMat basımevi, Ankara

- Karaağaç, Günay (Çev.) (2003), (Janos Eckman), Çağatayca El Kitabı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, XVI+288 s.
- Karahan, Leyla, (1999), Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri, 6. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 167 s.
- Karahan, Leyla, (2009), Türkçede Söz Dizimi, 14. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara
- Karahan, Leyla, (2011), Türk Dili Üzerine İncelemeler, Akçağ Yayınları, Ankara
- Karaörs, M. Metin, (2005), Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi (Cümle Tahlilleri), Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 363 s.
- Kartallıoğlu, Yavuz, Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni, TDK Yayınları, Ankara, 468 s.
- Kırkılıç-Ulaş, Ahmet-Halim, (2003), Ses ve Şekil Bilgisi, (y.y.), Erzurum, 160 s.
- Kocabaş, Yıldız, (2004), Türkçede Şahıs Zamiri, TDK Yayınları, Ankara, 582 s.
- Koç-Doğan, Kenan-Oğuz, (2004), Kazak Türkçesi Grameri, Gazi Kitabevi, 429 s.
- Koç, Nurettin, (1996), Yeni Dil Bilgisi, İstanbul
- Kononov, A. N. (1956), Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka, Akademiya NAUK SSSR Institut Vostokovedeniya, Moskva-Leningrad, 569 s.(Tıpkı basım (2001), Multilingual, İstanbul)
- Korkmaz, Zeynep, (1994), Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, TDK Yayınları, Ankara, Üçüncü baskı, X+92 s.
- Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, TDK Yayınları, Ankara, 1224 s.
- Kornfilt, J., (1997), Turkish, London: Routledge.
- Kurt, Yılmaz, (2012), Osmanlı Dersler I, Akçağ Yayınları, 18. Baskı, Ankara, 242+214 s.
- Kurt, Yılmaz, (2010), Osmanlı Dersler II, Akçağ Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 256+333 s.
- Kutluk, İbrahim vd., (1976), Sözcük Türleri I, Ankara
- Kükey, Mazhar, (1975), Türkçenin Söz Dizimi, Ankara
- Kültüral, Zuhal, (2009), Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi, Simurg Kitapçılık, 1. Baskı, İstanbul, 176 s.
- Lan Ya-Tseng, (2002), Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi, TDK Yayınları, Ankara, XIV+248 s.
- Lees, Robert B., (1961), The Phonology of Modern Standard Turkish, Indiana University, Bloomington, Mouton and Co. The Hague, Netharlands, VII+76 s.
- Lewis, G.L., (1967), Turkish Language, Oxford University Press
- Mungan, Güler, (2002), Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi, Simurg Yayınları
- Nash, Rose, (1973), Turkish Intonation, Mouton.
- Ölmez, Mehmet (Yay.), (2003), (Talat Tekin), Orhon Yürkçesi Grameri, Kitap Matbaacılık, 3. Baskı, İstanbul, 272 s.
- Özçelik, Sadettin-Erten, Münür, (2011), Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 281 s.
- Özden, Ragıp Hulusi, (1938), Tarihsel Bakımdan Öztürkçe ve Yabancı Sözcüklerin Fonetik Ayraçlar I, İstanbul, 21 s.

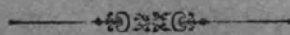
- Özel, Sevgi vd., (1976), Sözcük Türleri II, Ankara
- Özel, Sevgi, (1977), Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme ve Birleştirme, Ankara
- Özkan, Bülent, Türkiye Türkçesinde Belirteçlerle Fiillerin Birlikte Kullanılması ve Eş Dizimlilikleri, TDK Yayınları, Ankara, 468 s.
- Özkan, Mustafa-Sevinçli, Veysi, (2011), Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Akademik Kitaplar, 3. Baskı, İstanbul, 328 s.
- Selen, Nevin, (1979), Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilimi ve Türkiye Türkçesi, TDK Yayınları, Ankara
- Sev, Gürsel, (2007), Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 614 s.
- Swift, Llyod B., (1963), A Reference Grammar of Modern Turkish, Indiana University, Bloomington, Mouton and Co. The Hague, Netharlands, 267 s.+4 Analyses (Tables)
- Şahin, Hatice, (2011), Eski Anadolu Türkçesi, Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 342 s.
- Şahin, Oytun (Çev.), (Deny, Jean) (1995), Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları, TDK Yayınları, Ankara, XII+164 s.
- Şimşek, Rasim, (1987), Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Trabzon
- Tansu, Muzaffer, (1941), Türk Dilinin Entonasyonu: Tecrübi Etüd, Ankara
- Tansu, Muzaffer, (1963), Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe, Ankara
- Tekin, Talat, (1988), Orhun Yazıtları, TDK Yayınları, Ankara, XIV+200+23+4 s.(Yazıtların Kopyası)
- Tekin, Talat, (1994), Türkoloji Eleştirileri, Doruk Yayınları, Ankara
- Tekin, Talat, (1995), Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Kültür Bak. Simurg, Ankara, 192 s.
- Tiken, Kamil, (2004), Eski Türkiye Türkçesinde Edatlar-Bağlaçlar-Ünlemler ve Zarf Fiiller, TDK Yayınları, Ankara, 177 s.
- Timurtaş, Faruk K., (1987), Osmanlı Türkçesi Giriş I (Eski Yazı-Gramer-Aruz-Metinler), Umur Reklamcılık ve Matbaacılık, İstanbul, 9. Baskı, XVI+232+176 s.; (1962), Küçükaydın Matbaası, İstanbul, 112+272 s.
- Timurtaş, Faruk K., Osmanlı Türkçesi Grameri II (Eski Yazı ve İmlâ-Arapça-Farsça-Eski Anadolu Türkçesi), Umur Reklamcılık ve Matbaacılık, İstanbul, 3. Baskı, XV+469 s.
- Timurtaş, Faruk K., (1983), Osmanlı Türkçesi Grameri III , 5. Baskı, Umur Reklâmıcılık, İstanbul: (1979), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 460 s.
- Timurtaş, Faruk K., (1994), Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl (Gramer-Metin-Sözlük), Enderun Kitabevi, İstanbul; (1977), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 322 s.; (2005), Akçağ Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 378 s.
- Toparlı, Recep, Türk Dili ve Kompozisyon, 2. Baskı, 232 s.
- Türkyılmaz, Fatma, (1999), Tasarlama Kiplerinin İşlevleri, TDK Yayınları, Ankara, XI+13 s.
- Yakıcı, Ali (vd.), (t.y.), Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Yargı Yayınevi, VIII +501 s.
- Yaman, Ertuğrul, (1999), Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları, TDK Yayınları, Ankara, 140 s.
- Yavuz, Kemal-Yetiş, Kazım-Birinci, Necat, (2006), Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Basın Yayın, İstanbul, 400 s.
- Zülfikar, Hamza, (1995), Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler, TDK Yayınları, Ankara, VIII+699 s.

EKLER
NAHV-İ OSMÂNÎ
(TIPKI BASIM)

نحو عثمانی

از
سلیم ثابت

مدیر مکاتب رشديه

در سعادت

مطبعه عثمانیه

۱۳۰۱

Sabit Selim
 Nahu Osmanî

نحو عثمانی

— ❦ —

تر

سلیم ثابت

— ❦ —

مدیر مکاتب رشدیہ

— ❦ —

در سعادت

(مطبعہ عثمانیہ)

(RECAP)

2068
: 799

. 2

— ❖ مقدمه ❖ —

جناب فیاض منان نوع بنی آدمه عنایت واحسان پیوردیخی
عقل و عرفان دماغ انسانیده و موضوع و مودوع بر جوهر
نورانیدرکه انسان آنکله معقولات و محسوساتی درک
واذعان ایدهرک اکتساب و استحصالی ایلهدیکی امور معلومه دینی
آخره عرض وافاده مراد ایتدکده یابعض اشارات طبیعیه
واسطه سبیله و یاخود برطاقم مقالات لفظیه استعمالیه
تفهیم و بیان ایلرکه اشارات طبیعیه نکه کیفیت اجراسنه
(لسان طبیعی) و مقالات لفظیه نکه صورت استعمالنه دخی
(لسان وضعی) تعبیر اولنور

(اشارات طبیعیه) نتکم اطفال و دلسزلرک و بعض کره
دخی بزم استعمال ایلهدیگمز اوضاع و حرکاتدن عبارتدر
(مقالات لفظیه) عموماً افراد بشرک استعمال ایتدکاری نطق

(۳)

و عبارتہ لدر کہ ہر لسانہ موضوع و معین اولان کلمہ لدر دن
 ترکیب ایدوب کلمہ لدر دخی اول لسانہ مخصوص اولان
 حرفلرک جمع و ترتیبندن شکل ایدرلر
 (حرف) دخی (دلیل دیش خیشوم و دوداقلر) کبی بعض
 اعضایہ اعتمه ایدہرک بوغازدن چیقان صوت و صدایہ
 دینلور کہ اکثری لسانلرده شکل و عددلری مختلفدر نیکم
 عربلزک تلفظ ایلدکاری حرفلر یکرمی سکزفار سیده یکرمی
 بش و ترکیبده او توز او چدر
 السنه سارہ ده بعض حرفلر وار در کہ لسان ترکیبده
 مستعمل دکدر

الیوم صور مختلفه ده کوردیکمز اشکال حروف قدیم
 اولیوب مؤخرآ بعض قوم کنندی لسانلر نده بولنان مخارج
 و صدالره برطاق اشکال و اشارات وضع ایدہرک حروفات
 مخصوصه لرینی باتبیین رفته رفته لسانلرینی تنظیم و اصلاح
 ایتشلردر

کتب منزله ده بیان نیورلدیغی اوزره الک اول الفاظ و کلماتی
 معنالره وضع و تعیین ایدن حضرت آدم علیه السلام
 ایسه ده مؤخرآ انسانلر تیکثر ایتدیجه قبیلہ قبیلہ اوتہ یه
 برویه طاغیلوب هر قبیلہ بولندقلری موقعه کوره برچوق
 الفاظ و کلمات اختراع و استعمال ایدہرک لسان اصلیلرینی

12-19-1969 19 MS

(٤)

توسیع و تبدیل ایله ذکر نندن برطاقم السنه مختلفه حصوله
 کلمشدر الیوم سطح زمینده معروف و مستعمل اولان لسانلرک
 مقداری سکز یوزی منجاوز اولوب بونلرک منخارج
 و شیوه جه بر نندن ممتاز بش بیک قدر دخی شعبه لری واردر
 السنه مذکوره دن انجق یوز قدرینک اشکال حروفی
 و صرف و نحوی موجود اولوب دیگر لرینک مجهول
 و مفقود در

بوصورته بر لسانک تنظیم و اصلاحی اولاً اول لسانده
 بولنان حرفلرک تشکیل و تعیینی الیه الفاظ مستعمله نک
 املا و تصریفی ثانیاً کلامک ترکیب و تألیفی ثالثاً طرق
 افاده نک اصول و قاعده لرینی بر ضابطه حسنه تحتنه وضع
 ایتمکله حاصل اولور که کلمه لرک املا و تصریفندن بحث
 ایدن علمه (فن صرف) و کلامک ترکیب و تألیفندن بحث
 ایدن علمه (فن نحو) و احوال کلامدن بحث ایدن فنه دخی
 (بیان بدیع معانی) دینلوب بونلرک مجموعنه بردن قواعد
 لسان تعبیر اولنور

ایمدی لسان ترکیده موجود و مستعمل اولان حرفلرک
 اشکالی معلوم و معین اولوب قواعد صرفیه سی دخی برطاقم
 صرف کتابلرنده مسطور و مبین ایهده نحو جهتی

(۵)

الآن بر قاعده تحتنه آله مدیغندن تعلیم و تعلیمی خصوصاً صنده
زجت و مشقت چکمه کده در

بناء علیه لسان مزبورک جهت نحویه سی دخی بر قاعده
منتظمه تحتنه وضع اوله رقی تعلیم و تعلمک تسهیل
و تعمیمی حقنده بر چغیر آچلیق امور لازمه دن بولند یغندن
اقدجه لسان ترکیک مسائل صرفیه سنی شامل طرف
حاجزیدن بر قطعه (صرف رساله) سی ترتیب و ترقیم
اولدیغنی مثللو بود فمه ده ولی نعمت بی منتز پادشاه معارف
پرور و شهنشاه معدلت کسیر غازی سلطان * عبد الحمید *
خان افندیغی حضر تیرینک عصر همایونلرنده لسانمک
قواعد نحویه سنی مشتمل بر قطعه نحو رساله سی تألیف
و تنظیم اولنوب تیماً (نحو عثمانی) اسمیله توسیم قلندی
انجیق بوبابده مراد حاجزانه م ابراز معلومات اولیوب
محضاً انشای وطنه ناچیرانه بر خدمت ایتک نیت
خیریه سنه مستند اولدیغندن بوساله به احاله
نظر بیوران ارباب کمال مطلع اوله جعفری
سهو و نقصانی لطفاً طرف حاجزانه مه
اخطار بیورملری رجا و نیاز اولنور
وبالله التوفیق

نحو عثمانی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(علم نحو) کلامک ترکیب و تالیف بله کله لک موقع استعمالنی بیان و تعریف ایدن بر فندر

(کلام) مراد و مقصودی بیان و افاده ضمننده بسط و ایرد اولنان نطق و عبارتیه دینلورکه بر طاقم جمله و قیودات جمله دن ترکیب ایدر

(جمله) دخی بالحکم ایکی لفظدن تشکل ایده رک مخاطبه فائده تامه افاده ایدن سوزدرکه (فعلیه و اسمیه) قسملرینه منقسم اوله رق ایکی نوعدر

بونلره مرکب تام دخی دینلورکه صورت ترکیب لری بروجیه آتی بیان اولنور

(۷)

(جمله فعلیه)

فعل ایله فاعل و یا نائب فاعلدن ترکیب ایدوب حکمک
تجدد و استمرارینه دلالت ایدن مرکبدر که فعل زمانیرک
آخرینه برطاقم ضمیر لر علاوه سبیله یا پیلور ایسه ده غائب
صورتلری دائما مجرد اوله رق استعمال اولنور

(باز کلدی چیچکلر آچلدی) کبی تکم مثال مذکور
ایکی جمله بی شامل اولوب جمله اولاده (کلدی) لفظی
فعل و (یاز) لفظی فاعل و جمله ثانیه ده کذلک (آچلدی)
لفظی فعل و (چیچکلر) لفظی نائب فاعل اولدقلمی جهتله
بوجمله لر فعل ایله فاعل و نائب فاعلدن ترکیب ایتشلردر
(جمله اسمیه)

مبتدا ایله خبردن ترکیب ایدوب حکمک دوام و استمرارینه
دلالت ایدن مرکبدر که صفتلرک آخرینه کذلک برطاقم
ضمیر نسبی لر علاوه سبیله یا پیلور

(مولا خالقدر بز مخلوقز) کبی تکم مثال مذکور ایکی
جمله بی شامل اولوب جمله اولاده (مولا) لفظی مبتدا
و (خالق) لفظی خبر و (در) لفظلری ضمیر نسبی
و جمله ثانیه ده کذلک (بز) لفظی مبتدا و (مخلوق)
لفظی خبر و (ز) حرفی ضمیر نسبی اولدقلمی جهتله بونلر
دخی مبتدا ایله خبردن ترکیب ایتشلردر

(۸)

ایمدی بروجہ مشروح چله لری تشکیل ایدن اجزادن
 فاعل و نائب فاعل ایله مبتدالره (مسند الیه) و فعل ایله خبرلره
 دخی (مسند) دینلورکه بونلر کلامک اجزای اصلیه مسندن
 اولوب صورت استعماللری بروجہ آتی بیان اولنور

(فائده)

چله فعلیه لرده (مسند) دائما فعل زمانیلردن بوی
 اوله جغی مثللو (مسند الیه) یعنی فاعل و نائب فاعل دخی
 اسم و یا خود اسم حکمنده بولنان مصادر و ضمائر دن بوی
 اولق لازمه دن ایسه ده صفتلر دخی بعض کره موصوفلری
 اعتباریه مسند الیه اوله بیلورلر

(چالیشان او قور و او قویان سو ییلور) کبی تکم مثال
 مذکور (چالیشان کسه او قور و او قویان کسه سو ییلور)
 تقدیرنده اولدیفندن صفتلر مسند الیه واقع اولمشدر

کذلت چله اسمیه لرده (مسند) یعنی خبرلر دائما صفتلردن
 اولق و (مسند الیه) یعنی مبتدال دخی اسم و یا خود اسم
 حکمنده بولنان مصادر و ضمائر دن یا بلیق ایجاب ایدر ایسه ده
 صفتلر دخی بعض کره موصوفلری اعتباریه مبتدا
 و اسم لرده خبر اوله بیلورلر

(او قویوب یازان هر یرده معتبردر او قویوب یازمق
 هزدر) کبی تکم چله اولاده (او قویوب یازان)

(۹)

لفظی صفت اولدقلمی حالده مبتدا و جمله ثانیه ده (هنر)
لفظی اسم اولدیغی حالده خبر واقع اولمشدر

(فعل)

معلوم اوله که (فعل اصلی) یعنی مصدر لرك فاعله نسبتی
ملفوظ و معتبر اولدیغندن جمله اوله مدقلمی مثلوا فعل
فرع لرك دخی نسبتی ناقص اولدیغی جهتله جمله اوله میوب
بلیکه مرکب ناقص قیلندن اولور لکه ترکیب و استعمالی
آئیده کوستریله جکندر

بوصورته اجزای اصلیه دن اولان فعلار یالکز افعال
زمانیه دن عبارت اولوب بونلرده ترکیبده واقع اولدیغی
صورتده دائما فاعلاردن صکره کتور لک و اجزای جمله دن
محل فائده اولان جزء دخی فعل لرك اولنده وضع اولتمق
شیوه لساندندر

(فضائل اخلاق انسانی بختیار ایدر) یا خود (انسانی
فضائل اخلاق بختیار ایدر) کبی

ایدی فعل زمان لرك متکلم و مخاطب صیغه لردن ترکیب
ایدن جمله لرده فاعل ایله فعل ییننده مطابقت لازمه دندر .
یعنی فاعل مفرد اولدیغی صورتده فعل دخی مفرد و جمع
اولدیغی حالده فعل دخی جمع صیغه سنده کتوریلور
(بن یازدم سزا و قورسکز) کبی فقط غائب صورتلرده

(۱۰)

مطابق بقیت مذکورہ معتبر اولم دیغندن فاعل هر نقدر جمع
اولور ایسه ده فعل مفرد صیغه سنده دخی کتورملک
جاژدر

مثال (افندیلر کلدی) و یا خود (افندیلر کلدیلر) کبی
(فاعل)

فعل معلوم کندوسنه اسناد اولنان ذتی اشهار ایدن
لفظدرکه اسم و یا خود اسم حکمنده اولان کله لردن یا پیلوب
دائما فعلدن اول وضع اولنور

(بن در سمی از برلدم برادرم کز مکه کیتدی) کبی
(نائب فاعل)

فعل مجهول کندوسنه اسناد اولنان لفظدرکه ادات مفعولک
حذفیه دائما مفعول به لردن یا پیلوب طبقی فاعلر کبی
استعمال اولنور

(مکتب آچلدی درسلر باشلندی) کبی
(فائده)

جمله فعلیه لرده بعض کره یا لکز بر فعل عطف واسطه سیله
متعدد فاعل و یا خود نائب فاعله اسناد اولنه پیلور
بوصورتده فاعل و یا نائب فاعل لردن بری متکلم اولور ایسه
فعل مذکور جمع متکلم صیغه سنده واکر مخاطب

(۱۱)

اولور ایسه جمع مخاطب صیغه سنده کتور ملک و بو فاعلرک
اشرفی فعله قریب وضع اولتمق شیوه لساندندر
مثال (برادریم وین مکتبه کیدیورز برادریم و سن بزلیکده
کیدیورز) کبی

بو صورتله تعدد ایدن فاعل و یاخود نائب فاعلر غائب
اولدیغی تقدیرده فعل اکثری جمع غائب صیغه سنده
کتوریلور (افندی و مخدومی مکتبه کدیور) کبی بعض
کره دخی جمله فعلیه لرده متعدد فاعلر تنازع طریقیه
بالکز بر فاعل و یاخود نائب فاعله اسناد اولنه بیلور که
بو صورتده افعال مذکورہ اکثری صیغه عطفیه و یاخود
عطفله استعمال اولنور (عمریمز کلوب کچور) و یاخود
(کلور و کچور) کبی

(تنبیه)

ادات تردید ایله تعدد ایدن فاعل و نائب فاعلرک فعلی
الک صکره ذکر اولنان فاعل و نائب فاعل ایله مطابقت ایده رک
دائما مفرد صیغه سنده کتوریلور
بو حالده فاعل و یا نائب فاعلرک اشرفی فعله قریب وضع
اولتمق شیوه لساندندر
(شو مکتوبی برادریم و یاخود بن یازہ جنم) کبی

(۱۲)

فقط عطفی شامل اولان نفی مکرر صورتلرنده فعل جمع
صیغه سنده دخی کتوریله بیلور

(شومکتوبی نه برادرم ونه بن یازه جغم) ویاخود
(یازه جغز) کبی

صورت مذکورده فعل دائما مثبت اوله رق استعمال
اولنه جغندن بو حالده نفیله (بومکتوبی نه برادرم ونه بن
یازمیه جغم) دینله مز

(مبتدا)

بروصف کندوسنه اسناد اولنان ذاتی اشعار ایدن لفظدرکه
اسم ویاخود اسم حکمنده اولان مصادر و ضمائر دن یاپیلوب
فاعلر کبی دائما خبر دن اول وضع اولنور
(برادرم شاعر در بن کانبم او قویوب یازمق نه کوزلدر)

کبی
نشکم مثال مذکورده واقع (برادر و بن و یازمق)
لفظلرینه (شاعر و کاتب و کوزل) صفتلری اسناد قلنمش
اولدیغندن الفاظ مذکورده مبتدا اولمش اولور

(خبر)

ضمیر نسبیلر واسطه سیله برزاته اسناد اولنان لفظدرکه
صفت ویاخود صفت حکمنده بولنان کله زدن یاپیلوب
فعلر کبی دائما مبتداین صکره وضع اولنور

(۱۳)

(یر متحرکدر و کونش ثابتدر) کبی تشکم مثال مذکورده
واقع (متحرک و ثابت) صفت-لمری (یر و کونش)
لفظلرینه اسناد قلمش اولدیغندن صفات مذکورده خبر
اولش اولور

(فائده)

خبرلر دائما ضمیر نسبیله مقارن اولدیغندن جمله اسمیه لرك
دخی متکلم و مخاطب صورتلرنده مبتدا ایله خیر بیننده
مطابقت لازمه دندر

یعنی مبتدا مفرد اولدیغی صورتده خبر دخی مفرد و جمع
اولدیغی تقدیرده خبر دخی جمع صورتنده کتورلمک
لازم اولور

مثال (بن کاتبم سز شاعر سکز) کبی

فقط غائب صورتلرنده مطابقت مذکورده معتبر اولدیغندن
مبتدا هر نقدر جمع اولور ایسه ده خبر مفرد صیغه سنده
دخی کتورلمک جائز اولور

(افندیلر کاتبدر) و یا خود (کاتبدرلر) کبی

جمله فعلیه لرده اولدیغی مثللو جمله اسمیه لرده دخی بعض
کره بر قایج خبر عطف واسطه سیله یا لکز بر مبتدایه نسبت
واسناد اولنه بیلور

(۱۴)

بو صورتده ضمير نسبي اکثرى مؤخر كتوريلان خبره
 علاوه قلمقى شيوه لساندندر
 (فلان ذات اديب و كاملدر) كبي و بعضاً دخى متعدد
 مبتداه يالكز برخبر اسناد اولنه بيلور
 صورت مذكوره ده مبتدالردن بري اكر متكلم اولور ايسه
 خبر جمع متكلم صورتده و اكر مخاطب اولور ايسه جمع
 مخاطب صيغه سنده كتور ملك و بونلك الك اشرفى خبره
 قريب وضع اولتمق قاعده دندر
 (برادرى و بن كاتيز قرنداشك و سن شاعر سكر) كبي
 تعدد ايدن مبتدالر غائب اولديغى تقديرده خبر اكثرى
 جمع صورتده اتيان اولنور
 (افندى و مخدومى كاتيدر لر) كبي فقط ادات ترديد ايله
 تعدد ايدن مبتدالرك خبرى دائماً مفرد اوله رق كتور ملك
 و الك اشرفى خبره قريب وضع اولتمق لازمه دندر
 (افندى و ياخود مخدومى عالمدر سن و ياخود بن شاعر م) كبي
 عطفى شامل اولان نفي مكرر صورتده خبر جمع
 صيغه سنده دخى كتوريله بيلور
 (نه قرنداشم و نه بن كاتيم) و ياخود (كاتيز) كبي صورت
 مذكوره ده خبر لر دائماً مثبت اوله رق اتيان اولنه جغندن
 نفيه استعمالى غلطدر

(۱۵)

(تنبيه)

مبتدا ايله خبر ايكيسسيده الفاظ عربيهدن اولوبده مبتدا مؤنث لفظيلردن بولنديغي حالده مبتدا ايله خبر باینسده مطابقت لازم دکادر

بوصورتده (کره ارض متحرکدر) دینلوب (کره ارض متحرکدر) دینله من فقط مبتدا مؤنث حقیقيلردن اولديغي حالده مطابقته رعایت اولنهرق (فلان خانون عقیقهدر وعاقلهدر) دینلور

بوندنصکره معلوم اوله که جمله لر نسبت جهتيله دخي (اخباری انشائی) قسملرينه منقسم اولهرق ايکی نوعدر

(جمله اخباريه)

صدقه و کذبه محتمل اولهرق بر شيتک وقوع ويا عدم وقوعی اخبار و اشعار ایدن جملهدر

(انسان فانیدر باقی دکادر) تنکم مثال مذکور ايکی جملهی شامل اولوب جمله اولاده فنانک انسانه ثبوتی و جمله ثانیده بقانک عدم ثبوتی اخبار و اشعار اولنديغي و بو اخبارک نفس الامرده صدقه و کذبه احتمالی بولنديغي جهتله مذکور جمله لر اخباری قیيلندن اولمش اولور

(۱۶)

(تنبيه)

مسند ايله مسند اليه بيننده معتبر اولان نسبت خبريه
 خارجه و نفس الامر موافق اولديغى صورتده اول كلامه
 صادق و اولديغى تقديرده كاذب دینلور
 (كوش پارلقدیر) و (آتش صغوقدر) كبی تنكیم جله
 اولاده نسبت خبريه نفس الامر موافق اولديغندن كلام
 صادق و جله ثابته نسبت خبريه نفس الامر مطابق
 اولديغندن كاذب اولور

(جله انشایه)

صدقه و كذبه محتمل اولیهرق بر فعلی انشا و ایجاد دلالت
 ایدن كلامدرکه (طلبی . استفهامی . تمنی . و تنبیهی) قسملینه
 منقسم اولهرق درت نوعدر
 (انشائی طلبی) بر فعلك خارجه حصولی و یا تركی
 امر و طلبه دلالت ایدن جله درکه امر حاضر و امر غائب
 صیغه لرندن یا پیلور
 (درسه چالش وقتکی بهوده پکورمه) كبی تنكیم مثال
 مذکور ایکی جله یی شامل اولوب جله اولاده فعلك
 حصولی و جله ثابته ده تركی طلب اولنديغندن مذکور
 جله لر انشائی طلبی قیلندن اولور

(۱۷)

(فائدہ)

انشائی طلبیدہ ملحوظ و معتبر اولان طلب اکر استعلا
و تنبیہ طریقہ و وقوع بولور ایسہ اکا (امر) دینلور
نتکم بیوکار طرفدن پچوکارہ ایراد اولنان او امر کبی واکر
طلب مذکور عجز و تضرع طریقہ و وقوع بولور ایسہ اکا
(دعا) دیرلر نتکم پچوکار طرفدن بیوکارہ عرض اولنان
استرحام و استدعای کبی واکر طلب مذکور اخطار و تساوی
طریقہ و وقوع بولور ایسہ اکا دخی (التماس) دینلور
نتکم اقراندن اقرانہ اولنان توصیه و اخطارات کبی
(انشائی استفہامی)

یرقلک و وقوع و یا عدم و قوعنی سؤال و استفسارہ دلالت
ایدن جملہ درکہ مسندلرک یعنی جملہ فعلیہ دہ فعللرک و جملہ
اسمیدہ خبرلرک آخرینہ (می) ادات استفہامیہ سنک
علاوہ سبلہ و یا خود جملہ لک اولنہ برادات استفہام
زیادہ سبلہ یا پیلور

(مکتبہ کیدپور میسکز • درسکز حسابمیدر • کیمدن
او قویور سکز) کبی نتکم جملہ اولادہ فعلک و جملہ
ثانیہ دہ خبرک آخرینہ (می) اداتی زیادہ و جملہ ثالثہ نک
دخی اولنہ برادات استفہام علاوہ سبلہ فعلک حصولندن

(۱۸)

سؤال قلنمش اولدیغندن مذکور جمله لر انشائی استفهامی
قبیلندن اولمش اولور

(تنبیه)

کرك جمله فعلیه و كرك اسمیدلرده (می) اداتی دایما ضمیر
نسب لردن اول کتور ملک لازمه دن ایسه ده فعل شهودیلر
ایله شرطیلرده ضمیر لردن صکره وضع اولنمق و افعال
مرکبه ده جزء اولک آخرینه زیاده قلنمق شیوه لساندندر
(مکتب آچلدیمی درسه باشله سقمی خواهه کله جگمی ایدی)
کبی که برنجی و ایکنجی جمله لرده ادات استفهام ضمیر لردن
صکره وضع اولنمش و اوچنجی جمله ده دخی جزء اولک
آخرینه زیاده قلنمشدر

(انشائی تمنی)

برفعلک وقوع و یاخود عدم وقوعنی رجاوتمنی به دلالت
ایدن جمله در که فعل تمنی و التزیمی صیغه لردن یاپیلور
(تحصیل هنر ایتملیسک که سعادت حاله نائل اوله سسک)
کبی مثال مذکورده جمله اولی فعل التزیمی و جمله ثانیه
فعل تمنی صیغه لردن ترکیب ایتمش اولدیغندن مذکور
جمله لر انشائی تمنی قبیلندن اولمش اولور

(انشائی تنبیهی)

ادات ندا و تنبیه ایله قسمه مقارن اولان جمله لردر

(۱۹)

مثال (ای کنجیل حال حاضرہ ده تحصیل کمال ایتمز ایسه کز
قسم ایدرم که استقبالده زجت چکر سکرز) کبی نسکم
ترکیب مذکور (حال حاضرده تحصیل کمال ایدیگز که
صکره زجت چکیمه سکرز) تقدیرنده اولدیغندن انشائی
قبیلندن اولور

بوندن صکره معلوم اوله که جله لر کیفیت جهتیه دخی
(اصلیه و فرعیه) قسملرینه منقسم اوله رق ایکی نوعدر
(جلهء اصلیه)

مقصد اصلی بی مشتمل اولان جله در که آنلرده باشلوجه
ایکی قسمدر (ابتدایه جزاییه) ابتداییه لفظا و معنا
ماقبلنه اتسال و ارتباطی بولنمیان جله در که دائما اوائل
کلامده بسط و ایراد اولنور

(جلهء جزاییه) مضموننک و قوعی دیگر بر جله نک
وقوع مضمونیه مشروط و مقید اولان جله در

بونلری تقید ایدن جله لره دخی شرطیه دینلور که دائما
افعال شرطیددن ترکیب ایدوب جزالردن اول کتوریلور
مثال (علم و کمال تحصیل ایدرسک سعادت حاله نائل
اولورسک) کبی

(جلهء فرعیه)

جلهء اصلیه نک ارکان و اجزاسندن برینک معناسنی تقید

(۲۰)

وایضاح ایدن جمله لردر که آنلرده باشلوجه (وصفیه .
استینافیه . تفصیلیه . تفسیریه . تمثیلیه . معترضه)
قسهلرینه منقسمدر

(جمله و صفیه)

جمله اصلیه ویاخود ارکان واجزاسندن برینک معناسنی
توصیف و بیان ایدن جمله در که صفت مقامنده استعمال
اولنور مثال

(بر آدم که فضائل علم وادبیه متصف اولور هر یرده عزیز
و محترم طوتیلور) کبی تنکم مثال مذکور (فضائل علم
وادبیه متصف اولان آدم هر یرده عزیز و محترم طوتیلور)
تقدیرنده اولوب جمله اولی صفت مقامنده بولنه رق نائب
فاعلی توصیف و بیان ایتمش اولدیغندن (وصفیه)
قیلندن اولمش اولور

(جمله استینافیه)

کلام سابقدن تولد ایدن سؤال واستدرا که جواب اوله رق
استدلال مقامنده بسط و ایراد اولنان جمله در
(فضائل علم وادبیه جاری اولان آدم هر یرده ذلیل و حقیر
اوله جفنده شبهه یوقدر زیرا انسانک شرف و اعتباری
انجق علم وادبیه اتصافنه منوطدر) کبی
تنکم مثال مذکورده واقع جمله ثانیه سیاق کلامدن
متولد سؤال مقدره جواب اوله رق استدلال مقامنده

(۲۱)

کتورلدیکندن جله مذکورہ استیناف قبیلندن اولش اولور
(جله تفصیلیہ)

جله اصلیه ویاخود ارکان واجزاسندن برینک معناسنی
بیان وتفصیل ایدن جله در مثال

(یرک قوه انباتیه سی هر اقلیمده بردوزی یه دکدر
نتکم ممالک حاره طوپراقلمی غایت منبت اولوب قطبره

طوغری کیدلدیکه فیض وبرکت رفتنه رفتنه تنزل ایدر)
کبی مثال مذکورده واقع جله ثانیه جله اولانک

ارکانندن مبتدایی شرح وپیان ایتمش اولدیغندن جله
مذکورہ تفصیلیہ قبیلندن اولش اولور

(جله تفسیریہ)

جله اصلیه ویاخود ارکان واجزاسندن برینک معناسنی
تفسیر وایضاح ایدن جله در (انسان فکر ونظره ممالک

برنوع حیواندر یعنی انسان عقل وفکر واسطه سیبله
برچوق ایشلرک عهدہ سندن کله بیاور برنوع حیواندر)

کبی نتکم مثال مذکورده جله ثانیه جله اولانک
مضمونی تفسیر وایضاح ایتمش اولدیغندن تفسیریہ

قبیلندن اولش اولور

(جله تمثیلیہ)

اصلیه نک ویاخود ارکان واجزاسندن برینک معناسنی

(۲۲)

تمثیل و تشبیه طریقہ بیان و ایضاح ایدن جہلہ در
 (انسان فکر و نظره مالک اولدیغندن برطاقم امور
 معظمہ نٹ عہدہ سندن کلمہ پیلور مثلا قوت و قدر تبحر
 کندوسندن برقاچ قات زیادہ اولان حیوانلری بیلہ بعض
 تدابیر عقلیہ واسطہ سبیلہ ایشندن قوللانور) کبی تکم
 عبارہ مذکورہ دہ جہلہ ثانیہ جہلہ اولانک مضموننی تمثیل
 طریقہ ایضاح و بیان ایش اولدیغندن جہلہ مذکورہ
 تشبیه قبیلندن اولمش اولور

(جہلہ مترجمہ)

برجہلہ نٹ ارکان و اجزاسی بیننده و یاخود بربرینہ مربوط
 ایکی جہلہ میاننده اتیان اولنان جہلہ درکہ (تشبیه و تنزیہ)
 و یاخود (دما و استعطاف) مقاملرنده استعمال اولنور
 مثال (بنده کز الله قسمت ایدر سه برده بلاغت
 رساله سی بازہ جغم) کبی

خفی اولیہ کہ بالادہ ذکر اولنان جہلہ لردن بشقہ جہلہ
 حالیہ و شرطیہ لر دخی جل فرعیہ دن صاییلور
 بوندنص نرہ معلوم اولہ کہ جہلہ لر معنا جہلیہ دخی
 (مطلقہ و مقیدہ) قسملرینہ منقسمدر
 (جہلہ مطلقہ)

یا انکر اجزای اصلیه سبیلہ مراد و مقصودی ادا و افادہ
 ایدن جہلہ لردرکہ بونلرہ (تامہ) دخی دیرلر

(۲۳)

مثال (یرکرویدر کونش پارلقدر) کبی تکم چل مذکورہ
برقید ایله مقید اولبہرق مراد و مقصودی تمامیلہ افادہ
ایتمش اولدقلرندن مطلقہ قیلندن اولمش اولورلر .
(جله مقیدہ)

اجزای اصلیه دن بشقه برطاقم قیود سائرہ علاوہ سیله
مراد مقصودی افادہ ایدن جله لر در که بونلرہ (ناقصہ)
دخی دینلور مثال

(آی نوری کونشدن آلور) کبی تکم جله مذکورہ
مفعول به و مفعول منه ایله تقید ایدلمش اولدیغندن (مقیدہ)
قیلندن صاییلور

ایمدی بروجہ مشروع جله لرہ علاوہ قلنسان قیلدرہ
دخی (اجزای متممہ) دینلور که بونلر جله تامہ یه
علاوہ اولندقدہ اجزای اصلیه دن برینک معناسنی تقید
و ایضاح و جله ناقصہ یه زیاده قلندقدہ اجزای مذکورہ نک
معنارینی اکیال و اتمام ایدرلر

اجزای متممہ دخی باشلوجہ (مفعول . حال . تمیز . قیود
اضافیه . قیود وصفیه . قیود کیه . قیود ظرفیه) دن
عبارت اولوب صورت استعمالاری بروجہ آتی بیان اولنور
(مفعول)

معلوم اوله که قیود کلامیه دن معدود اولان مفعولار دخی

(۲۴)

ایکی نوعدر برینہ (مفعول بہ صریح) دیگرینہ (مفعول بہ
غیر صریح) دینلور
(مفعول بہ صریح)

فعل کندوسی اوزرینہ واقع اولان ذاتی اشعار ایدن
لفظلردرکہ آخرلرینہ ماقبلی مکسور بر (یا) ی ساکنہ
علاوہ سیلہ یاپیلور بونلرہ (مفعول بہ) دیرلر
مثال (کتابی آچدم درسمی او قودم) کبی
(تنبیہ)

تعمیم ایچون بعض کرہ مفعول بہلردن ادات مفعولک
حذفی جائز اولور

مثال (پاره ویر کتاب آل) کبی فقط بووجهله ادات
مذکورک حذفی یالکز نکرہلرہ مخصوص اولوب عملر ایله
ضمائر واسم اشارتلردن یاپیلان مفعول بہلردن حذف اولنہ من
نکیم (بنی کور اجدی چاغر شونی ویر) ترکیلرنده
ادات مفعولک حذفی جائز دکادر

(مفعول بہ غیر صریح)

فعلک معناسنی تقیید و تخصیص ایدن مفعوللردرکہ آنلرده
بشدر (مفعول الیه • مفعول فیہ • مفعول منه • مفعول له •
مفعول معه)

(۲۵)

(مفعول الیه)

اجرا اولنان فعلك ثابت ونهایینی اشعار ایدن لفظدر که
 آخرینه بر (ها) ی رسمیه علاوه سیله یاپیلور
 مثال (مکتبه کیت درسه چالیش) کبی فقط ضمیر
 شخصیلرک مفرد لریله اسم اشارت لرک مفعول الیه صورتلرنده
 ادات مفعول (ها) ی رسمیه اولیوب مستثنا اوله رق
 بولنردا ثما صاغر (کاف) و (الف) ایله یازیلور (بکاسکا
 اوکا شوکا بوکا) کبی

(املا)

کرك مفعول به و كرك مفعول الیه یاپیله جق اولان
 الفضاك آخرلرنده حروف املا دن بر حرف بولندیغی
 حالده ادات مفعولدن اول بر (یا) ی وقایه کتور ملک
 اصول املا دندر

مثال (قیویه کیت شو تذکره بی ناظر پاشایه ویر) کبی
 فقط اسم اشارت لرک (مفعول به و مفعول فییه و منه)
 صورتلرنده (یا) ی وقایه یرینه ادات مفعولدن اول بر
 (نون) کتور ملک شیوه لساندندر (شونی بونی اوننی
 شونده بونده اونده شوندن بوندن اوندن) کبی کذلک
 آخرلرنده (کی) اداتی بولنان لفظلرک مفعوللرنده ادات
 مذکورک (یاسی) حذف اولنوب یرینه بر (نون) وقایه

(۲۶)

کتوریلهرک (بزمکنی . بزمکنه . بزمکنده . بزمکندن)
دینلور

بعض کره عربیه و فارسی قاعده لری اوزره الفاظ عربیه
و فارسیه نك اوللریه (الی) و (تا) اداتلری زیاده قلنه رق
برطاقم مفعوللر یاپیلور که لسان ترکیده بونلر دخی مفعول
ایه مقامنده استعمال اولنور

مثال (تابصباح درسه چالیشه رق الی آخر العمر وقتیمی
بویولده بکوره حکم) کبی

(مفعول فیه)

اجرا اولنان فمک محل وزمانی اشعار ایدن ایفذر که
آخرینه بر (ده) علاوه سبله یاپیلور

مثال (اوتده بروده بوش کزمه اوده اوتور درسه چالش)
کبی

بعض کره الفاظ عربیه و فارسیه نك اوللریه (فی) و (در)
اداتلری زیاده قلنه رق برطاقم مفعوللر یاپیلور که لسانزده
بونلر دخی (مفعول فیه) مقامنده قوللانیلور

مثال (دردست تحریر اولان اوراق فی الحال یازلدی) کبی
و بعضاً دخی اسمای عربیه نك آخرینه بر (تنوین) زیاده
قلنه رق (مفعول فیه) کبی استعمال اولنور

(واقماً ظاهراً بحقیقه) کبی که فی الواقع فی الظاهر

(۲۷)

فی الحقیقه دیمکدر فقط بو مقوله مفعولر لسان ترکیده
اکثری بلاتنوبن استعمال اولنور (واقعا ظاهر غالباً) کبی
بو صورتده آخرلرنده (تایی) کرد بولنان کله لرده
اول (تایی) کرد (تایی) طویل شکلنده یازلق اصول
املاندیر

(حقیقةً عاقبةً حقیقت عاقبت) کبی

(مفعول منه)

اجرا اولنان فملاک منشأ و مبدئی بیان و اشعار ایدن
لفظدر که آخرینه بر (دن) علاوه سیله یاپیلور
مثال (کوزدن اوزاق اولان کوکلدن دخی اوراق
اولورمش) کبی

و بعضاً دخی الفاظ عربیه و فارسیه نک اولارینه (من . عن .
واز) اداتلری زیاده قلنه رق برطاقم مفعولر یاپیلور که
لسان ترکیده بونلرده (مفعول منه) مقامنده استعمال
اولنور

مثال (من القديم عن قلب ازهرجهت سزی سورم) کبی

(مفعول له)

اجرا اولنان فملاک سبب و علتی اشعار ایدن لفظدر که
آخرینه بر (ایچون) علاوه سیله یاپیلور

(۲۸)

مثال (بوسالہ مبتدیلر ایچون یاپادی) کبی
 الفاظ عربیہ و فارسیہ نك اولارینه بعض کره (ل) و (برای)
 اداتلرینک علاوه سبیله دخی برطاقم معمولار یاپیلورکه
 بونلرده لسان ترکیده (مفعول له) مقامنده قوللانیلور
 مثال (لمصلحة و برای مصلحت) کبی
 (مفعول معه)

اجرا اولنان فعلک واسطه و مشارکنی اشعار ایدن لفظدرکه
 آخرینه (بر ایله) زیاده سبیله یاپیلور
 مثال (سعی و غیرت ایله انسان هراومدیغنه نائل اولور)
 کبی

(املا)

بعض کره (ایله) اداتدن (الف و یا) ایکبسی بردن
 حذف اولنه ییلور ایسه ده مضافره مشابه اولدیغندن
 یالکز (الفک) حذفی جائز اوله مز بوصورتده (قلمله
 قلمتراشله) دینلوب (قلمله قلمتراشیله) دینله مز فقط
 آخرنده حروف املادن بری بولنان لفظلرده مشابهت
 مذکورہ بولنمدیغندن یالکز (الفک) حذفی دخی جائز
 اوله رق (اوردویله عربی یله) دینله ییلور
 الفاظ عربیہ و فارسیہ نك اولارینه بعض کره (مع . ب . و با)

(۲۹)

اداتلرینک علاوه سبيله دخی بر طاقم مفعولار یاپیلور که
 بونلرده لسانمزده (مفعول معه) کبی استعمال اولنورلر
 مثال (باراده سبيله ملکیده مکتبی ککشاد اولنورق
 مع مدیر هیئت تعلیمیسی بالتعمین درسله شروع اولندی)
 کبی

وبعضاً دخی عربی مصدرلرک آخیرینه بر (تنوین) زیاده
 قلندر ق (مفعول معه) مقامنده قوللانیلور
 مثال (فرمان عالیبرینه امثالاً بوکون امتحانلره باشلانندی)
 کبی بالامثال دیمکدر

(تنبیه)

معلوم اوله که کرک جمله فعلیه و کرک اسمیدلرده مسندلری
 تقیید و تخصیص ایدن مفعولار نظم طبیعی اوزره مسندلردن
 اول و مسند الیهدن صکره وضع اولنمق ایجاب ایدر
 ایسهده بر نکتهیه بناء بعض کره دخی تقدیم و تأخیر
 اولنورلر

مثال (بورساله بی بن مبتدیلر ایچون یازدم) (بن مبتدیلر
 ایچون یازدم بورساله بی) کبی

فقط مسند الیهلری تقیید و تخصیص ایدن قیود جمله
 دائماً مسند الیهک اوزرینه تقدیم اولنمق لازمه دندر

(۳۰)

مثال (بر مکتبه دوام ای مرگ شهادتنامه به نازل اولوق
نه بیوک نعمتدر) کبی

قبودات مذکورده دن برجاهده هم مفعول به و همده
مفعول الیه بولنوبده برنکته ملاحظه اولندیغی حالده
مفعول به دائمًا مفعول الیه اوزرینه تقدیم اولنور
مثال (بوکتابی بن سزه هدیہ ایتدم) کبی

فقط مفعول به الیه مفاعیل سارده دن بری بولندیغی صورتده
اقتضاسنه کوره بونلر مفعول به اوزرینه تقدیم اولنوق
شیوه لسانندر

مثال (دون مکتبه بن سزی کوردم) کبی
عطف واسطه سیله بر جنسدن اوله رق مفعول لارک تعددی
دخی جازدر

مثال (جناب مولا یری و کوکلی آتی کونده یاراتدی)
کبی

بومقوله یرلرده ادات مفعول بعض کره یالکز مفعول اخیره
علاوه قلوب دیکری (ایله) ادایله استعمال اولنور

(جناب مولا یرایله کوکلی آتی کونده یاراتدی) کبی
وبعض کره دخی مقام استجمالده (ایله) ادایله ترک
ایدیابوب یالکز عطفله اکتفا اولنور

(جناب مولا یر و کوکلی آتی کونده یاراتدی) کبی

(۳۱)

(حال)

اجزای جمله دن مسند الیهلک حال و هیئتنی بیان و اشعار
ایدن لفظلردرکه اجزای مذکور به (ذی الحال)
و بونلرک هیئتترینی بیان ایدن لفظلره دخی (حال)
دینلورکه (منقله و دائمه) قسملرینه منقسمدر

(حال منقله)

فعلک اجر اسندن صکره ذی الحال دن افتراق ایدرک زائل
اولان حالدرکه فعل تمنی غائبلرک آخرینه خفیفنرده (رک)
و ثقیلارده (رق) اداتلرینک علاوه سبله یاپیلور
مثال (چوجقلقده بن مکتبه کوله رک اوینایه رق کیدر
و درسمی سویندرک ازبر ایدر ایدم) کبی

فعل تمنیلردن بشقه بعض فعللرک غائب صیغه لرینه
(ایکن) اداتنک علاوه سبله دخی برطاقم حال یاپیلورکه
بونلرده منقله نوعندن صاپیلور
مثال (بن مکتبه کیدر ایکن خواجهیه راست کلدیم) کبی

(املا)

بعض کره (ایکن) اداتسندن (الف و یا) ایکیسی بردن
خذف اولنهرق استعمال اولنور
مثال (بن مکتبه کیدرکن منزی کوردیم) کبی

(۳۲)

فقط مضافاً مشابہ اولدیغندن یالکز (الفک) حذفی
جائز اوله من

(حال دائمه)

فعلک اجراسندن صکره ذی الحالندن افتراق ایتمیان
حالدکه اکثری صفات عربیه نک آخرینه بر (تنوین)
زیاده سیله یاپیلور

مثال (برشا کرد مکتبه ممنوناً کیدر ودرسلرینه متمادیاً
چالیشور ایسه فیضیاب اولور) کبی
وبعضاً دخی اسملرک آخرینه (ایکن) اداتنک علاوه سیله
برطاقم حال یاپیلورکه بونلرده اکثری حال دائمه مقامنده
قوللانیلور

مثال (بن سنک پدیرک ایکن سوزیمی طوتمدک) کبی
وبعض کره دخی مصادر ترکیه نک آخرینه بر (مزین)
اداتی کتوریلهرک حال مقامنده قوللانیلور
مثال (دوشتمکسزین لاقردی سونلک خطادر) کبی

(تنبیه)

برجمله ده عطف واسطه سیله حاللرک دخی تعددی
جائزدر فقط (ایکن) اداتیله تعدد ایدن حاللرده ادات
مذکور اکثری ترک اولنوب الک صکره کتوریلان حاله
علاوه قلنهرک ربط مقامنده قوللانیلور

(۳۳)

مثال (سایه شاهانه ده هر طرفه متعدد مکتبلر موجود
و کشاده و تحصیل ایچون هر درلو واسطه لر حاضر
و آماده و نشر معارف اغورنده مصروف پوریلان
همت و غیرت لر فوق العاده ایکن بونعم جلیله دن استفاده
ایلامسی دنیا و عقبا ده موجب ندامتدر .

(تمیز)

نسبتدن ایهای رفع و ازاله ای دن لفظدرکه مطلقا مصادر
و اسملرک آخرینه (جه) اداتنک علاوه سیله حاصل اولور
مثال (معارفه آور و پالور چوق ترقی ایندی لر) کبی
و بعضاً دخی اسمای عربیه نك آخرینه بر (تنوین)
علاوه سیله تمیز یاپیلور (سنأ بن سندن بیو کم) کبی
و بعض کرده اسملرک آخرینه (جهتیله) افضی علاوه
قلنه رق تمیز مقامنده قوللانیلور .
مثال (معارف جهتیله بز چوق کیرو قالدق) کبی

(تنبیه)

عطف واسطه سیله تمیزلرک دخی تعددی جائزدر
فقط ادات تمیز اکثری اک صکره کتوریلان تمیزه
الحاق اولور
مثال (صنایع و معارفه بز ترقی ایده مدک) کبی

(۳۴)

(قبود اضافیه)

اجزای جمله دن برینک معناسنی تخصیص و بیان ایدن
لفظلردرکه اول لفظه (مضاف الیه) و تقید و تخصیص
اولنان لفظه دخی (مضاف) دیناوب بونلرک مجموعنه
بردن (ترکیب اضافی) دیرلر

ایمدی ترکیب مذکور لسان عثمانیده (ترکی عربی و فارسی)
قاعدہ لرینه توفیقاً اوچ وجهله استعمال اولندیغندن
هر برینک قواعد مرعیه سی بوجه آتی بیان اولنور

(ترکیب اضافی ترکی)

اسمای ترکیه و یاعربیہ و یاخود فارسیه نک آخر لرینه
بر طاقم ضمیر اضافیلر علاوه سـیله یاپیلان مرکبلردرکه
جزء اوله (مضاف الیه) و جزء ثانی به (مضاف) دینلور
بونلرک صورت ترکیبلرینه دخی (اضافت) تعبیر اولنورکه
(تخصیصیه و بیانیه) قسملرینه منقسم اوله رق ابکی نوعدر

(اضافت تخصیصیه)

تملك واختصاص معنارینی افاده و اشعار ایدن ترکیب
اضافیدر

مثال (بنم کتابم سننک کتابک آنک کتابی) کبی ننگم
مثال مذکورده (بن سن او) لفظلری (مضاف الیه)

(۳۵)

و کتاب لفظی دخی (مضاف) واقع اوله رق تملک
طریقیه له مضاف الیه نسبت قلمش اولدیغندن تراکیب
مذکورہ نك اضافت لری تخصیصیه قبیلندن اولمش اولور

(تنبیه)

اضافت تخصیصیه نك متکلم و مخاطب صورتلرنده تعمیم
ایچون بعض کره مضافلردن ضمیر اضافی حذف اولنور
مثال (بزم کتاب سنک کتاب) کبی و بعضاً دخی غائب
صورتلرنده مضاف الیه دن ادات اضافت حذف اولنوب
مضاف الیه مضاف الیه ک مجموعی اکثری بر شیده علم اوله رق
استعمال اولنور

مثال (قیر قله سی غلطه سرابی) کبی

(اضافت بیایه)

تملک و اختصاص ، جنس لری بی افاده ایتموب مضاف الیه
مضافک نوع و جنس بی بیان و اشعار ای دن ترکیب اضافی در
مثال (چنار آغاجی زخل یلدزی) کبی تنکم مثال
مذکورده (چنار و زخل) لفظ لری مضاف الیه اولوب
مضاف اولان (آغاج و یلدز) لفظ لری نك نوع و جنس لری بی
بیان ایتمش اولدقلرندن تراکیب مذکورده اضافت بیایه
قبیلندن اولمش اولور

(۳۶)

(تنبيه)

اضافت بيانيدلرده مضاف اليه دن دائما ضمير اضافيلر
حذف اولنور مثال سابقده اولديغى كبي و بعض كره دخي
هم مضاف اليه و همده مضافدن ضمير اضافيلر حذف
اولنه ييلور فقط بوضورتده مضاف اليه مضافك اصل
واساسى اولمق لازمه دندير

مثال (التون ساعت و الماس كوپه) كبي

مضافلرك (مفعول به و مفعول فيه و منه و مضاف اليه)
صورتلرنده كذلك ضمير اضافى حذف اولنوب يرينه
بر (نون) وقايه كتور ييلور

(كتابنى كتابنه كتابنده كتابندن كتابنك) كبي
فقط آخرنده حروف منفصله دن بر حرف بولنان مضافلرك
(مفعول به و مفعول اليه و مضاف اليه) صورتلرنده ضمير
اضافى حذف اولنيمه رق (پدرينى پدرينه پدرينك) ديلور

(املا)

اضافت تركيه صورتلرنده مضاف و ياخود مضاف اليه
آخرنده حروف املا دن بر حرف بولنديغى تقديرده
مضاف اليه لدرده ادات اضافتدن اول دائما بر (ن)
و مضافلرده بر (س) كتور ملك اصول املا دندير
مثال (يالى نك صفاسى بغيره نك لاله سى) كبي

(۳۷)

(ترکیب اضافی فارسی)

فارسی و یا عربی و یا خود بری فارسی دیگری عربی اوله زق
ایکی لفظدن تشکیل ایدن مرکبلردر که جزء اوله (مضاف)
و جزء ثانی به (مضاف الیه) دینلوب مضافک آخری دائما
مکسور و مضاف الیهک آخری ساکن او قونور

مثال (چشم آهو • نور قر • آفتاب عالم • شوکت جم)
کبی تنکیم مثال مذکورده (چشم نور آفتاب و شوکت)
لفظلمری مضاف و (آهو قر عالم و جم) لفظلمری دخی
مضاف الیه واقع اولدقلرندن ترا کیب مذکورده اضافت
فارسیه قبیلندن اولمش اولور

(املا)

اضافت فارسیه صورتلرنده اگر مضافک آخرنده (هی)
حرفلرندن بری بولنور ایسه مضافلرک آخرینه بر (همزه)
مکسوره کتوریلور

(تبعه دولت والی ولایت) کبی واکر (او)
حرفلرندن بری بولنور ایسه بر (یا) ی مکسوره زیاده
قلنور

(صفای روح • ابروی دوست) کبی

(تنبیه)

اضافت فارسیه صورتلرنده بعض کره مضاف الیه مضاف

(۳۸)

اوزرینه تقدیم اولنوب مجموعی بردن بر شیئہ علم اوله رق
استعمال اولنور

بونلره (مرکب مزجی) دیر لر که بر کله کبی دائما متصل
اوله رق یازیلور

(میگده . مغپیجه . شاهراه . سیما) کبی

(ترکیب اضافی عربی)

ایکی لفظ عربیدن تشکل ایدن مرکب لردر که جزء اوله
(مضاف) و جزء ثانی به (مضاف الیه) دینلوب مضافک
آخری دائما مضموم و مضاف الیه معرف باللام اوله رق
استعمال اولنور

مثال (دار الفنون شیخ الاسلام ولی النعم) کبی

نتکم مثال مذکورده (دار شیخ ولی) لفظلری مضاف
و (فنون اسلام ونعم) لفظلری دخی مضاف الیه واقع
اولدقلرندن تراکیب مذکورده اضافت عربیه قیلندن
اولور .

(فائده)

کرك اضافت ترکیبه و کرك اضافت فارسیه صورتلرنده
تابع اضافت یعنی بر قاج لفظک بر برینه اضافتلری جائزدر
(افندیگ برادرینک مخدومی . شرف مقام صدارت) کبی

(۳۹)

فقط اضافت عربیه صورتگرنده تتابع اضافت یالکز
مضاف ایله مضاف الیهک مجموعی بر شیده علم و یا خود صفت
اولدینغی حالده جائز اوله ییلور
(شیخ الاسلام انام . طرف باهر الشرف دولتری) کبی

(فیود و صغیه)

اجزای جله دن برینک معناسنی تقید و توصیف ایدن
لفظلدرکه اول لفظه (صفت) و تقید و توصیف اولنان
لفظه دخی (موصوف) دینلوب بونلرک مجموعنه بردن
(ترکیب توصیفی) دیرلر

ترکیب مذکور دخی اضافت صورتی کبی لسان عثمانیده
اوج وجهله استعمال اولندیغندن هر برینک قواعد
موضوعه سی بوجه آتی بیان اولنور

(ترکیب توصیفی ترکی)

اسمای ترکیه و یا فارسیه و یا خود عربیه نک اولرینه برطاقم
صفتلر زیاده سیله یاپیلان مرکبلدرکه جزء اوله (صفت)
و جزء ثانییه (موصوف) تعبیر اولنوب صفتلر دائم
موصوفدن اول کتور یلور

(یازلمش کتاب کوزل مکتب . معلوماتلی خواجه) کبی
نتکم مثال مذکورده واقع (یازلمش کوزل و معلوماتلی)

(٤٠)

لفظری صفت اولوب (کتاب مکتب و خواجه) لفظری
تقیید و توصیف ایتمش اولدقلرندن ترا کیب مذکوره
(توصیفی) قیلندن اولمش اولور
(تنبیه)

لسان عثمانیده تأنیث و تذکیر ده الفاظک مطابقتلری معتبر
اولدیغندن قاعده ترکیبه اوزره یاپیلان ترکیب توصیفیلرده
صفتله موصوف بیننده مطابقت ملتزم دکدر
بوصورتده (قدیم ملت) دینلوب (قدیم ملت) دینله من
فقط موصوف مؤنث حقیقیلردن اولدیغی تقدیرده مطابقت
دخی جائز اوله بیلور

مثال (عاقله قدین و عقیفه خاتون) کبی

(فائده)

معلوم اوله که قاعده ترکیبه اوزره قولانیلان صفتلر
بعض اداات علاوه سیله (مطلقه . مبالغه . مقایسه .
تفضیلیه) قسملرینه آریله رق بروجیه آتی درت وجهله
استعمال اولنور

(صفت مطلقه)

بلا مقایسه برشیک و صفتی بیان و اشعار ایدن صفتلر درکه
دائما موصوفدن اول وضع اولنور
(انسان کوزل مخلوقدر . یلانجیلیق چرکین خوبدر) کبی

(٤١)

(صفت مبالغه)

بلامقایسه بر شئیك و صفنده مبالغه افاده ایدن صفتلردرکه
اولارینه (چوق . پك . اك) كبی لفظلرك علاوه سبله
یاپیلور

(اك كوزل مخلوق انساندر . یلانجیلیق پك چركین
خویدر) كبی

(صفت مقایسه)

مقایسه طریقله بر شئیك و صفنی بیان و اشعار ایدن
صفتلردرکه اولارینه (قیدر . مثلور . كبی) لفظلرینك
علاوه سیله یاپیلور

(انسان قدر كوزل مخلوق یوقدیر . یلانجیلیق كبی
چركین خوی اوله مز) كبی

(صفت تفضیلیه)

مقایسه طریقله بر شئیك و صفنده مبالغه و تفاضل افاده
ایدن صفتلردرکه اولر شیئه (مفضل) و مقایسه اولان شیئه
دخی (مفضل علیه) دینلوب آخرینه بر (دن) علاوه سبله
یاپیلور

(سخاوت شجاعتدن كوزل بر فضیلتدر) كبی بعض كره
دخی صفتلرك اولنه برده (دها) لفظی علاوه اولنهرق
(سخاوت شجاعتدن دها كوزلدر) دینلور

(٤٢)

(ترکیب توصیفی فارسی)

ایکی لفظ فارسی و یا خود بری فارسی دیگری عربی اوله رق
 ایکی لفظدن تشکل ایدن مرکبدرکه جزء اوله (موصوف)
 و جزء ثانی به (صفت) دینلوب موصوفلرک آخری
 اضافت صورتلری کبی دائماً مکسور او قونور
 مثال (بخت سیاه . طبع نازک . ماه منیر) کبی
 تکم مثال مذکورده واقع (بخت طبع و ماه) لفظلری
 موصوف و (سیاه نازک و منیر) لفظلری دخی صفت
 اولدقلرندن تراکیب مذکورده توصیفی فارسی قبیلندن
 اولمش اولور

(املا)

اضافت فارسیه صورتلرنده اولدیغی کبی قاعده فارسیه
 اوزره یاپیلان مرکب توصیفیلرده دخی موصوفلرک آخرنده
 (ه ی) حرفلرندن بر حرف بولنور ایسه موصوفلرک
 آخرینه بر (همزه) مکسوره کتوریلور
 (بنده قدیم . صوفی نادان) کبی واکر (او) حرفلرندن
 بری بولنور ایسه بر (یا) ی مکسوره زیاده قلنور
 (عبای کهنه . سبوی تهی) کبی

(تنبیه)

قاعده ترکیب اوزره قوللانیلان مرکب توصیفیلرده

(۴۳)

مطابقت معتبر اولدیغی مثلًا قاعدهٔ فارسیه اوزره استعمال
اولسان ترکیب توصیفیلرده دخی صفتله موصوف بیننده
مطابقت ملترزم دکادر

نتکم (خانهٔ مذکور) دینلوب (خانهٔ مذکوره) دینله مز
بوصورته (طوپخانهٔ عامره) کبی ترکیبلرک استعمالی
غلط صاییلور

(ترکیب توصیفیٔ عربی)

ایکی لفظ عربیدن تشکل ایدن مرکبلردرکه جزء اوله
(موصوف) و جزء ثانی به (صفت) دینلوب ترکیب
مذکور طبق توصیفیٔ فارسی کبی استعمال اولنور
مثال (شرع شریف و طریق مستقیم) کبی نتکم مثال
مذکورده واقع (شرع و طریق) لفظلری موصوف
و (شریف و مستقیم) لفظلری دخی صفت اولدقلرندن
تراکیب مذکوره توصیفیٔ عربی قییلندن اولش اولور

(تنبیه)

قاعدهٔ عربیه اوزره تشکل ایدن مرکب توصیفیلرده
صفتله موصوف بیننده مطابقتله رعایت اولتمق لازمه دندر
یعنی موصوف مذکر اولدیغی تقدیرده صفت دخی مذکر
و مؤنث اولدیغی حالده صفت دخی مؤنث و تنبیه و جمع

(٤٤)

اولدبغی صورتده صفت دخی تشیه وجسع کتورالک
ایجاب ایدر

فقط جملز مؤنث حکمنده اولدیغندن موصوف اولدقلری
حالده صفت مفرد مؤنث دخی کتوریله بیلور
مثال (طبیعت بشریه اخلاق حیده) کبی
(فائده)

بوندن صکره معلوم اوله که صفتلر بسیط و مرکب قسملرینه
منقسم اوله رق ایکی نوعدر
(صفات بسیطه)

یا لکز برافظدن عبارت اولان صفتلر در که بونلر صرف
عثمانی رساله مزده ذکر و بیان اولندی
(صفات مرکبه)

ایکی لفظدن تشکل ایدن صفتلر در که بونلر ده قاعده ترکیبه
اوزره یا پیلان بعض مرکب توصیفیلر ده موصوفلرک
آخرینه برادات نسبت علاوه سیله حاصل اولوب مجموعی
بردن صفت بسیطه مقامنده قوللانیلان مرکبلر در
مثال (قره کوزلی و بیاض چهره لی آدم) کبی و بعض
کره دخی قاعده ترکیبه اوزره یا پیلان ترکیب اضافیلر ده
مضافلره بر صفت علاوه اولوب مجموعی بردن صفت
بسیطه مقامنده قوللانیلور

(٤٥)

مثال (الی آجیق واحسانی بول آدم) کبی و بعضاً
دخی قاعدهٔ فارسیه اوزره یاپیلان مرکب اضافیلرده
مضاف الیه مضاف اوزرینه تقدیم اولنوب مجموعی بردن
صفت مقامنده استعمال اولنور

(پدروالا کهر . دولت دارا شوکت . پیرروشن ضمیر) کبی
معمولاری تقدیم اولنه رق فارسی امر حاضر لریله اسم
مفعول لرندن یاپیلان وصف ترکیبیلر دخی صفات مرکبه دن
صاییلور (دلکشیا . دلربا . جهان دیده) کبی
(املا)

قاعدهٔ فارسیه اوزره شو ایکی صورتله یاپیلان صفات
مرکبه نك جزری ایکیسی بردن و یا خود یالکز بری
برهجالی اولوبده جزء اولک آخرنده حروف منفصله دن
برحرف بولمندیغی حالده اول جزرا اکثری برکله کبی متصل
یازیلور

(دلشکسته . عالجهاه . ماهپیکر . دلدار) کبی
فقط اجزای مذکوره کثیر الهجا اولدیغی صورتده تسهیل
قرائت ایچون آیری آیری یازلق مناسب اولور
(پری پیکر . ملک منظر . بنده پرور) کبی
(قیود کبه)

اجزای کلامدن برینک کیت و مقدارینی بیان و اشعار ایدن

(٤٦)

لفظدرکه اول لفظه (عدد) وکیت مقداری بیان
اولسان لفظه دخی (معدود) دینلوب مجموعنه بردن
(ترکیب تعدادی) دیرلر

مثال (کرهٔ ارض غربدن شرقه طوغری دونه رک یکریمی
درت ساعتده بردور کامل اجرا ایدر) کبی
نتکم مثال مذکورده ساعت لفظی (معدود) ویکریمی درت
لفظلری دخی (عدد) اولوب اجزای جمله دن مفعول
فیهک کیت و مقداریبی بیان ایتش اولدیغندن ترکیب
مذکور تعدادی قیلندن اولور

(تنبیه)

مرکب تعدادیلرده لفظ (معدود) کرک ترکی و عربی و کرک
فارسی اولسون هر حالده مفرد اوله رق استعمال اولنور
بوصورتده (ایکی قیوجی بش مکتب سکز شاگرد)
دینلوب (ایکی قیوجیلر بش مکاتب ایکی شاگردان)
دنیله من

فقط لسان ترکیده مستعمل اولان اعداد عربیه
معدودلریله برابر ترکیب توصیفی قیلندن اولدیغندن بونلرده
عددایله معدود بیلننده مطابقته رعایت قلمق لازمدر مثال
(رتبهٔ ثانیه و صنف ثانی) کبی

(٤٧)

(قیود ظرفیه)

اجزای جمله دن برینک محل وزمانی بیان و اشعار ایدن
لفظلر درکه بونلر اکثری (مفعول فیه) و بعض کره دخی
صفت مقامنده استعمال اولنورلر

(یاز . قیش . کچه . کوندز . اخشام . صباح)
لفظلری کبی

(تنبیه)

معلوم اوله که بورایه قدر بیان او انسان (قیود متممه)
اجزای جمله دن برینک معناسنی اکمال و اتمام ایلدیکی کبی
بونلر بعض کره دخی یکدی بکرینی تقیید ایده رک بر برینک
معنارینی بیان و ایضاح ایدرلر

بو صورتده قیود مذکورده هر تقدیر اول لفظک متممی
صاییلور ایسه ده بالواسطه ینه اجزای اصلیه دن برینه
ماند اولور

(مرکب ناقص)

فاعل و نائب فاعله نسبتلری ملحوظ و معتبر اولیوب قیود
متممه دن بعض کره مفعول آلهرق ترکیبده واقع اولان
فعالدرکه بونلر ده (مصادر . افعال فرعیه و افعال
ربطیهلر) دن عبارت اولوب صورت استعمالاری بروجه
آنی بیان اولنور

(٤٨)

(مصادر)

معلوم اوله که ترکیبده واقع اولان مصدرلر فاعل و نائب
 فاعله نسبت اولنه مدقلری جهتهله هر بقدر اسم حکمنده
 ایسه ده بعض کره دخی مفعوللردن بریله تقیید ایدیه رک
 فعل زمانلر کبی استعمال اولنور .

(مکتبه کیتک . درسه چاشمق . مکافاته نائل اولوق) کبی
 بو صورتده مفعوللر دائما کندولرندن اول وضع اولنوق
 بو بر جنسیدن اولانلرک عطف واسطه سیله تعددی جاز
 اولوق کبی احوال مرعبه تمامیله مصدرلرده دخی جاری
 اولور

(افعال فرعیه)

صفت مقامنده قوللانیلان (اسم فاعل اسم مفعول و صفت
 مشبهه) صیغهلر یدرکه بونلر دخی فاعل و نائب فاعله نسبت
 اولنه میوب بعض کره مفعول آلهرق طبق مصدرلر کبی
 استعمال اولنورلر

(دستی بی قیران ایله صویبی کتورن بردر) کبی

(تنبیه)

عر بجه دن مأخوذ اولهرق لسان عثمانیده قوللانیلان افعال
 فرعیه ایله عربی مصدرلری دخی بعض کره مفعول آلوب
 الفاظ ترکیه کبی استعمال اولنورلر

(٤٩)

(پچوکاره مرحت • بیوکاره رعایت • قانونله اطاعت •
هرکسه واجبه ذمتدر) کبی
(افعال ربطیه)

ربط مقامنده قوللانیلان برطاقم صیغهدر درکه بونلرک هر نقدر
فاعل و نائب فاعله نسبتلری وار ایسه ده نسبت مذکوره
متصود و معتبر اولیوب بعض کره مفعول آله رق سائر
فعللر کبی استعمال اولنورلر

افعال مذکوره دخی (تعقیبیه • توقیتیه • ابتداییه •
انتهاییه • تأکیدیه • حالیه • عطفیه • وصلیه) صیغه لریدرکه
ترکیب و استعماللری بوجه آتی بیان اولنور
(صیغه تعقیبیه)

کندوسندن صکره در عقب بر فعلک وقوعنی بیان و اشعار
ایدن صیغهدر درکه ادات مصدر حذف اولندقدنصکره باقی
قلان ماده نك آخرینه نونك سکونیه بر (نجه) اداتنک
علاوه سیله پاپلورنتکم (مکتبدن کلنجه درسمی از برلدم)
دینلورکه مکتبدن کلنجه در عقب درسمی از برلدم دیمکدر
(املا)

ماده اصلیه نك آخری متحرک اولان برلده ادات مذکوردن
اول برده (یا) ی وقایه کتورلک اصول املاذندر
(استه نجه • آرانجه • اوقوینجه) کبی

(۵۰)

بعض کره دخی فعل مضارع مفرد غائبك مثبت و منفی
صیغه لری بر لکده بولنه رق مجموعی بردن صیغه تعقیبیه
مقامنده استعمال اولنور

(مکتبدن کلور کلز درسمی از بر لدم) کبی

(صیغه توفیقیه)

کندوسنک مدت وقوعنده دیگر بر فعلک دوام وقوعنی
اشعار ایدن صیغه لدرکه ماضی شهودی جمع متکلم
صیغه سنک آخرینه بر (چه) اداتک علاوه سیله حاصل
اولور تکم (درسه چالشدیقه اعتبار بولورسک)
دینلدرکه درسه چالشدیغک مدتیجه دائما اعتبار بولورسک
دیمکدر

(صیغه ابتداییه)

بعدنده کلان بر فعلک بدایت وقوعنی بیان و اشعار ایدن
صیغه لدرکه فعل تمیلرک مفرد غائبنه (لی) اداتک
علاوه سیله یاپیلور تکم (مکتبه کیده لی درسه
چالیشورم) دینلدرکه چالشده مک ابتداسی مکتبه کیده لی
دیمکدر

بعض کره (لی) اداتدن صکره تا کید ایچون برده
(بری) لفظی زیاده قلنوب (کیده لی بری) دینلور

(۵۱)

(صیغهٔ انتهایه)

بعدنده کلان بر فعلک نهایت وقوعی بیان و اشعار ایدن
 صیغه لردر که ادات مصدر حذف اولندقدن صکره باقی
 قلان ماده نك آخرینه نونك سکونيله بر (نجیه) اداتی
 کتوریلوب بعده شو (دک . دکین . قدر) لفظلرندن
 برینک زیاده سیله یاپیلور نتکم (بوکجه صباح اولنجیه
 قدر او توردم) دینلد کده او تورمق فعلی صباحه منتهی
 اولدی دیمکدر

(املا)

صیغهٔ تعقیبیه لرده اولدیغی کبی بونلرده دخی ماده اصلیه نك
 آخری متحرک اولان برلرده ادات مذکوردن اول بر (یا) ی
 مکسوره کتوریلور (استدینجیه . آراينجیه . او قوینجیه)
 لفظلری کبی

(صیغهٔ تأکیدیه)

بعدنده کلان بر فعلک وقوعی تأکید و اشعار ایدن
 صیغه لردر که فعل تمثیلرک مفرد غائبین مکرر اوله رق
 استعمالدن عبارتدر نتکم (فلان ذات یازه یازه کاتب اولدی)
 دینلد کده آنک کاتب اولسنه سبب متادیا یازمه سی دیمکدر

(صیغهٔ حالیه)

بعدنده کلان بر فعلک کیفیت وقوعی اشعار ایدن

(۵۲)

صیغه لر در که حال بخشنده بیان اولندیغی وجهله فعل تمنی
مفرد غائبه آخرینه خفیفلرده (رك) ثقیلارده (رق)
اداتلرینک علاوه سیله و بعضی کره دخی دیگر فعللرک مفرد
غائبه (ایکن) اداتنک زیاده سیله یاپیلور
مثال (عقلی اولان کیمسه الی وایاغی طوتر ایکن کسب
کمال ایدر وپوکلرک نصیحتنی منکوش کوش ایدرک سمت
مقصوده کیدر) کبی
(صیغه عطفیه)

بعنده کلان فعل ایله کندیسنک فاعل وزمانلری متحد
اولدیغی اشعار ایدن صیغه لر در که ماده اصلیه نك آخرینه
بر (وب) اداتنک علاوه سیله یاپیلور تکم (او قویوب
یازدم) دینلد کده او قودم و یازدم دیمکدر
(املا)

ماده اصلیه نك آخری متحرک اولان برلده ادات مذکوردن
اول برده (یا) یوقایه کتوریلرک (استه یوب . آرایوب)
دینلور
(صیغه وصلیه)

صله و صفت مقامنده بولنه رق اجزای کلامدن برینی
تعریف و بیان ایدن صیغه لر در که ماضی شهودی ایله
مستقبلک مفرد غائبه برطاقم ضمیر اضافی علاوه سیله

(۵۳)

حاصل اولورلر فقط شهودیلرده ضمیر اضافیدن اول
(س) یرینه خفیفلر ده بر (کاف) فارسی و ثقیلارده
بر (غ) زیاده قلمق کنلاک مستقیلارده بولسان (ق)
غینه و (ک) دخی کاف فارسی به تبدیل اولتمق شیوه
لساندندر

(یازدیغی • چیزدیگی • یازه جغی • چیزه جگی) کبی

✽ خاتمه ✽

بوندن صکره معلوم اوله که بر ماده بی اسباب موجب
وتفرعات سائره سیله مخاطبه تفهیم وافاده ضمننده ایراد
اولنان نطق و عباره به (مقاله) تعبیر اولنورکه یکدیگره
متعلق بر طاقم فقره لردن ترکیب ایدر

(فقره) دخی مراد و مقصودی تمامیه ادا وافاده ایدن
عباره به دیرلر که آنلرده (بسیط و مرکب) قسملرینه منقسم
اوله رق ایکی نوعدر

(فقره بسیطه)

قبود متممه سیله برابر یالکز بر جمله بی مشتمل اوله رق
مخاطبه فائده تامه افاده ایدن سوز در
مثال (علم و هنر هر یرده معتبر و قیمتلی بر کوهر در) کبی
(فقره مرکبه)

بر برینه مربوط و متعلق ایکی و یا خود اوچ جمله بی شامل

(۵۴)

اولان عبارت در که جل مذکور در دن بری (اصلیه)
دیگر لری (فرعیه) قبیلندن اولوب فرعیه لر قیود متمدن
صاییلور

مثال (افراد بشرک سائر حیوانلردن فرق وتمیزی انجق
فضائل علیه ایله در بوضورتده هر بر آدم اسباب لازمه
تحصیلیه به یاپیشهرق کندوسنی انواع مشترکه حیوانیه دن
تفریق چالشملیدر) کبی

نکتم مثال مذکور ایکی جله بی شامل برقره مرکه
اولوب جله اولی علت مقامنده بولندیغندن (فرعیه)
وجله ثانیه دخی (اصلیه) قبیلندن اولمش اولور
بعض کره دخی برقره ده ایکی جله اصلیه بولنه بیلور که
بونلرک برینه (اصلیه مطلقه) دیگرینه دخی (اصلیه مقیده)
تعبیر اولنور

(فائده)

بیان مذکور دن اکلاشلدیغی وجهله فقره مرکه لری
تشکیل ایدن جله لک بر برینه تعلق وارتباطلری بولنه جغندن
بونلر اکثری عطف طریقله ایراد اولنور لر
بوضورتده جل مذکور اخباریت وانشایتمده متحد اولمق
ومعطوف ایله معطوف علیه بیلنلنده برمناسبت بولمق
لازمه دندر

(۵۵)

بو مناسبتده بعض کره اجزای جله به نظراً اولورکه بونلره
مناسبت لفظیه دیرلر

تکم اجزای مذکورده دن مسند و یامسند الیهلرک و یا خود
قیود متممه دن برینک لفظاً اتحاد و اتفاقلری کبی

مثال (ابنای بشر مجرد نطق و لسان واسطه سیله مرامنی
آخره تبلیغ ایلر وبالطبع افرادندن بولندیغنی قوم و قبیله نک
لسانی اوزره سویلر برنوع حیواندر) کبی

تکم مثال مذکور اوج جله بی شامل برقره مرکه
اولوب جل مذکور نک مسند الیهلری متحد اولدیغندن
ایکنجی جله عطف طریقله ایراد اولمشدر

وبعض کره دخی مناسبت مذکوره مضمون جله به نظراً
اولورکه بونلره دخی مناسبت معنویه دینلور

(مماثلت و مبیانت • سببیت و مسببیت • علیت و معلولیت)

مناسبتلری کبی مثال (عالم کامل هر پرده هنر و فضلاله معروف
و معتبر و مرد جاهل مسقط رأسنده پله علت جهلله
مجهول و محقردر) کبی

تکم مثال مذکور ایکی جله بی شامل برقره مرکه
اولوب جل مذکوره بیننده معناجه مبیانت بولندیغندن
ایکنجی جله عطف طریقله ایراد اولمشدر

بو صورتده اخباریت و انشائیته مختلف اولان جله لر

(۵۶)

ایله مناسبات مذکورہ دن پینلرنده هیچ برمناسبت بولنمیان
 جله لر یکدیگره عطف وربط اوله میوب بونلر دائماً فصل
 طریقله کتور یله رک هربری مستقل برقره عد اولنور
 بوندن صکره معلوم اوله که قیود متممه دن بریله تقیید
 ایدیلان مرکب ناقصلره یعنی مصدر لر ایله افعال فرعیه
 وصیغه ربطیه لرک هیئت مجموعه سنه دخی (فاصله)
 تعبیر اولنور که بونلر دائماً عطف طریقله کتور یلوب
 برجله ده نهایت اوچه قدر تعدد ایده ییلور لر

مثال (علم و کمال انسانه باعث فیض و اقبال اولدیغی
 و تعلیم و تعلم هرکسه بر امر واجب الامثال بولندیغی جهتله
 روز و لیالک بو یولده کچورلمه سی مقتضای حال دندر) کبی
 تکلم مثال مذکور اوچ فاصله بی مشتمل برجله اولوب
 برنجی و ایکنجی فاصله لر صیغه وصلیه و اوچنجی فاصله
 دخی مصدر دن تشکیل ایده رک عطف وربطله ایراد اولمشل در
 (تنبیه)

فاصله لر ی تشکیل ایدن فعللر برجنس دن اولدیغی صورته
 بونلر اولکی فاصله لرده ترک اولنوب فاصله اخیره ده
 کتور یله رک ربط مقامنده قوللانیلور
 مثال (علم و معرفت انسانه آرایش و زینت و تعلیم و تعلم
 هرکسه واجبه ذمت اولدیغی جهتله وقت و زمانک
 بو یولده کچورلمه سی موافق عقل و حکمتدر) کبی

(۵۷)

نتکیم مثال مذکور اوج فاصله بی شامل بر جله اولوب
برنجی و ایکنجی فاصله لری تشکیل ایدن صیغه و صلیه
برجنسدن اولدیغندن فاصله اولاده ترك اولنهرق فاصله
نایه ده کتورلمشدر

(فائده)

بروجه مشروح مقالاتی تشکیل ایدن فواصل ایله جله
و فقره لره (ارکان اصلیه) تعبیر اولنور که بونز مرکبات
کلامیه نك اصل و اساسیدر

اشته شو ارکان مذکوره بی بربرندن تفریق و تمیز ایتک
اوزره السنه سازه ده برطاقم علامت مخصوصه وضع
اولنمشدر که بو علامتلك صورت استعمالنه دخی (اصول
تقیطیه) دیرلر

فقط لسان عثمانیده بو مثالو علامتلك هنوز موجود
اولدیغندن (فاصله . جله و فقره) لك یکدیگردن تمیز
و تفریق ایچون باشلوجه اوج درلو علامت فارقه نك
اختراع و استعمالی لازم کلور

ارکان مذکوره بی بو جمله تفریق ایتکه (اصول تقیطیه)
دینلدیکی کبی کلمه لك صرف و نحوه تطبیقیله تفتیش
و معاینه لری خصوصنه دخی (اصول تحلیلیه) دینلور که
صورت اجرامی جدول آتیده کوسترلمشدر

(۵۸)

(فقره)

{ کندی لسانی او کر نمک سزین بشقه لسان تحصیانه
 هوس ایدنلر اوینی براقوبده مسافر لکده کزنلر کبیدر }

تطبیقات صوفیه	تطبیقات صرفیه	الفاظ
لسانک مضاف الیهیدر	الفاظ ترکیه دن اسم مبهم	کندی
مضاف اولوب مجموعی مفعول بهیدر	لفظ عربی اسم جنسدر	لسان
بوراده حال واقع اولمشدر	ترکیه مصدر در	او کر نمک
ذی الحالی ایدنلر لفظیدر	نقیله ادات حالدر	سزین
بوراده صفت مقامنده مستعملدر	ترکیه ادات استناددر	بشقه
مفعول مقامنده مضاف الیهیدر	ذکری سبقت ایتدی	لسان
مضاف اولوب مجموعی مفعول الیهیدر	عربجه تفعیل بابتدن مصدر	تحصیل
ایدنلر فعلنک مفعول بهیدر	لفظ عربی اسم جنسدر	هوس
قیود متممه سیله برابر مبتدا	ترکیه اسم فاعل جمعدر	ایدنلر
براقق فعلنک مفعول بهیدر	لفظ ترکی اسم جنسدر	او
کزنلر فعلی اوزرینه معطوف	ترکیه صیغه عطفیه در	براقوب
بوراده تأکید ایچون کیشدر	ترکیه ادات عطفدر	ده
کزنلر فعلنک مفعول فیهیدر	مفاعله بابتدن اسم فاعلدر	مسافر
صفتلر ده مصدریت ایچوندر	اسملری ده ادات مکانددر	لک
مفعول فیهلره داخل اولور	ترکیه ادات ظرفدر	ده
قیود متممه سیله برابر خبردر	ترکیه اسم فاعل جمعدر	کزنلر
مشبه بهلره لاحق اولور	ترکیه ادات تشبیهدر	کی
خبرلری مبتدایه ربط ایدر	ترکیه ادات نسبتدر	در

(۵۹)

زکب و تحلیل اصولک اجرامی ضمنده تمرین ایچون
مقالات

(برنجی مقاله)

جناب مولا هر بر امرک حصولنی رسیده ربط و املا بیورمش
اولدیفندن بو عالمده سببیز هیچ بر شی حصوله کله من
نشکم ارباب زراعت وقت وزمانیله ترلا و بقیه لرینه
تخم اکوب خدمت لازمه سنی ایفا ایتمدیکجه محصوله دسترس
اوله مدیغنی کبی چوجقلمر دخی وقتیه بر مکتبه دوام ایله
او قونان درسره احاله سمع اهتمام ایلمدیکجه اکتساب هنر
ومعرفت ایده من

(ایکنجی مقاله)

حسب البشریه ارتکاب اولنان بعض تقصیرات عادیه نك
اسباب موجبیه سی کرچه معذرت مقامنده طوتیله ییلور
ایسه ده جهل ونادانیدن نشئت ایتمش اولان بر طاقم افعال
قبیحه نك عفوی خصوصی اصلا تجویز اولنه من
زیر انقباض انسانیه دن اولان جهالت اعذاره مقبوله دن دکلمر
نشکم ارکان مشروعه بی بیلیان بر کیمسه وظائف دینیه دن
معاف طوتیله مدیغنی کبی بر مجرم دخی جهلی سببیه ایشلدیکی
قباحتک جزاسندن قورتیله من

(٦٠)

(اوچنجی مقاله)

نوع بنی آدمی حیوانات سارہ دن فصل و تفریق ایدن
آنجق قابلیت علمیه در

اشته شوخصلت فاضله یه نائن ومظهر اولان ذوات
فضائل سماته حقیقه انسانک تعریفی صادق و خاصه
ممتازیت هر حالده کندوسندن غیر مفار قدر

بوصورته ماهیت انسانیه بی اکلا یوبده اسباب لازمه
تحصیلیه یه یایشوب کندوسنی انواع مشترکه حیوانیه دن
تفریقہ چالشمیان کیمسه لر صورتجه هر نقدر انسانه مشابه
ایسهده سیرتجه حیوانات وحشیه قطارندن صاییلور

(درنجی مقاله)

نوع بنی آدمه عنایت واحسان بیوریلان جوهر عقل
وعرفان نعم الهیه دن بر نعمت جلیله الشاندرکه آنک بهاسی
هیچ بر مقیاس ابله تقدیر وتوزین اولنه من

اشته بویله بر جوهر عالی قدری تحصیل کالات انسانیه
اوغرینه صرف ایتمیوبده بر طاقم عبثیات ولهو یات یولنه
خرج وتلف ایدنلره اسف اولنرر

(٦١)

(بشجی مقاله)

منزل مقصوده واصل اولان ارباب دانش و فضائلک
 معلوملریدرکه لذا نذ نفیسه علم و معارفی تدوق و استحصال
 ایتامش اولان زمره جهال هر نقدر رتبه و مال ایله
 دلسیر نوال اقبال ایسهده ینه مرتبه سؤالده بولنان
 برسائل کبی آج و محتاج اولدقلمری بی ریب و اشکالدر
 زیرا علمسز رتبه و غنا طبق خسته لره و یریلان اشربه
 فرح فزایه بکزرکه مختل الدماغ اولان خسته آنلردن لذت
 آله مدیغی کبی مرض جهل و نادانی به مبتلا اولانلر دخی
 مال و جاهدن ذوقیاب اوله من

(التنجی مقاله)

شو چرخ دوارک هر بر دقیقه و ساعتی تجدد ایتدیجه بو عالم
 فائیده نیجه بیک موجودات کونیه ظاهر و سرنما اولوب
 بونلردن هر بر لرلی برر صورتله و وظیفه لرینی ادا و ایضا
 ایده رک سمت عدمه کیتمکده اولدیغی مثللو اشرف مخلوقات
 اولان انسان دخی فضائل علومیه ایله تزیین ذات ایده رک
 بودار فنادن صوب مقصوده کو چوب کیتمک مقتضای
 آفرینش حکمتدر

(٦٢)

(یدنجی مقاله)

هر شینک حصولی بروقت مناسبه تعلیق و ترهین بیورلمش
اولدیغندن اول وقت مرهون حلول ایتدیجه بو عالمده
هیچ برشی حصوله کله مدیکی کبی مروری تقدیرنده دخی
تلاقی مافات ایدیه من

اشته انسانه ایکی جهانده باعث فیض و نجات اولان علم
و کالاک موسم تحصیل دخی کنجلاک زمانیدرکه شوزمان
فیض اشتمال صبح کاذب کبی سریع الزوال اولدیغندن
بر کره پکوب کیتدکده آرتق اعاده سی ممکن اوله من
بناء علیه شوزمان فیض نشانک قدر و قیمتی بیلوبده آکا
کوره حرکت ایتک هر بر طفل نور سیده یه واجبه ذمندر

(سکزنجی مقاله)

بر آدم متولد و متوطن اولدیغی مملکت و تابع و منسوب
بولندیغی دولت و ملتک لسانی او کر نمکسزین السنه ساره
تخصیلنه هوس ایتک کندی خانه سنی بر اقوبده کرا اولرنده
سورتک کبدر

بناء علیه افراد عثمانیه دن اولدیغمز و خصوصیه تبعه
سلطنت سنیه دن بولندیغمز جهتله اول امرده کندی
لسانمزی کوزجه او کرنوب بده السنه ساره یه مراجعتله
توسیع دائره معلومات ایتکمز لازمه حالندر

(۶۳)

(سکزنجی مقاله)

ظهور سلطنت عثمانیه دن بو آنه قدر اقطار شرقیه ده
 زبازد اولوب کسب اشتهار ایدن لسان ترکی فی الاصل
 (چغتای . عربی . فارسی) لسانلرینک الفاظ
 و شیوه لرندن مرکب بر لسان عذب البیاندر که سبک
 و انشاسنک سلاست و لطافتی هیچ بروجهله انکار اولنه من
 نه چاره که لسان مزبورک قواعد مرعیه سی بر ضابطه
 حسنه تحتنه آله رق تعلیم و تعلیمی خصوصنده کسدرمه
 بر یول آچیله مدیغندن ابنای وطنک بر طاقی او قویوب
 یازمه دن یوز چو یروب جهل و نادانیده قالمده و بر طاقی
 دخی موقوف علیه ظن اولنان عربی و فارسی تحصیلنه مدت
 مدیده طالده قد نصکره لسان مزبوری ینه در سجه او قویوب
 یازمه مدقلمی مع التأسف کورلمکده در بناء علیه لسانمزلک جهت
 نظریاتی بر قاعده تحتنه آله رق تعلیم و تعلیمک تسهیل
 و تعمیمی خصوصنده بر چیغراچلق امور لازمه دن
 بولندیغندن بو دفعه لسان ترکینک قواعد
 اساسیه سی مشتمل ایکی قطعه رساله
 مختصره تحریر و املا اولوب عاجزانه
 ابنای وطنه اهدا قلمشدر

تمت

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk Dağdelen 1983 yılında Hatay Kırıkhan’da doğdu. İlkokul, Balarmudu Köyü İlköğretim Okulu; ortaokul, Saylak Köyü İlköğretim Okulu ve lise öğrenimini, Hatay Dört Yol Atatürk Yabancı Dil Ağırlıklı Lisede tamamlayan Selçuk Dağdelen, 2007 yılında Gaziantep Üniversitesi Kilis Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü’nden mezun oldu. Aynı yıl Batman merkezde bir ilköğretim okuluna ataması yapıldı. 2011 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Ağustos 2011 itibariyle Kilis’te öğretmen olarak mesleğini icra etmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

VITAE

Selçuk Dağdelen was born in Kırıkhan , Hatay. He started his education life at Balarmudu Village Primary School. After that , he graduated from Saylak Village Secondary school and then , he graduated from Hatay Dört Yol Atatürk Anatolian High School. Finally , he went to Kilis Muallim Rıfat Education Faculty Turkish Teaching Department at Gaziantep University and he graduated from there in 2007. In the same year , he started his working life in a secondary school at the city centre in Batman . He started to study for master degree in department of Turkish Teaching in institute of social sciences . He has been a teacher of Turkish since 2011 in Kilis and he is married with two children.